

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ
ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΡΧΗ
ΣΤΟ ΕΞΗΓΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ*

Υ Π Ο

ΠΑΝ. ΧΡ. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν

Δ. Η ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΗΣ Κ.Δ.

1. Τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. εἶναι καταρχὴν σαφές.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο τὸ κείμενο τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ μάλιστα τῆς Κ.Δ. εἶναι καταρχὴν σαφές καὶ κατανοητό.

Στὸν Ἑλληνα —ἐθνικὸ— ποὺ θέλει νὰ γίνῃ χριστιανός, ἀναρωτιέται ὅμως «ποῖον δόγμα ἔλωμαι», ἐπειδὴ «μάχη πολλὴ καὶ στάσις» ὑπάρχει μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ὁ Χρυσόστομος συνιστᾷ, ὅπως ἤδη εἶδαμε, ὡς μοναδικὴ πηγὴ καὶ αὐθεντικὸ κριτήριον τῆς ἀλήθειας τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὶς Γραφαίς: «Εἰ μὲν γὰρ λογισμοῖς ἐλέγομεν πείθεσθαι, εἰκότως ἐθορύβου· εἰ δὲ ταῖς Γραφαῖς λέγομεν πιστεῦναι, αὐταὶ δὲ ἀπλᾶ καὶ ἀληθεῖς, εὐκολόν σοι τὸ κρινόμενον»¹.

Πρὸς τὸ χριστιανὸ ποὺ λέει, γιατί νὰ πηγαίνω στὴν Ἐκκλησία, ὅταν δὲν ὑπάρχει ὁ ὁμιλητὴς ποὺ ἐξηγεῖ τὰ ἀναγινωσκόμενα βιβλικὰ κείμενα, ὁ Χρυσόστομος ἀπαντᾷ ὅτι «ἡ χρεία ὁμιλητοῦ» «γέγονε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ραθυμίας» καὶ τονίζει μὲ ἔμφαση: «Διὰ τί γὰρ ὁμιλίας χρεία; πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα». Δὲν ἔχουν γραφεῖ στὰ ἑβραϊκὰ ἢ στὰ λατινικὰ ἢ σὲ μιὰ ἀγνωστὴ γλῶσσα, ἀλλὰ στὰ ἑλληνικά. Ἄλλωστε περιέχουν ἱστορίες ποὺ εἶναι σαφεῖς σ' ὅλους².

Ἡ χάρις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος «ἠκονόμησε» νὰ γραφοῦν τὰ βιβλία τῆς Γραφῆς ἀπὸ τελῶνες, ψαράδες, σκηνοποιούς καὶ ποιμένες, ἀπὸ «ιδιώτας καὶ ἀγραμμάτους», «ἵνα μηδεὶς τῶν ιδιωτῶν εἰς ταύτην ἔχη καταφεύγειν τὴν πρόφασιν», ὅτι δηλ. δὲν κατανοεῖ τὰ κείμενα, «ἵνα πᾶσιν εὐσύνοπτα ἦ τὰ λε-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 492 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Εἰς τὰς Πράξ., ὁμ. λγ', P.G. 60,243 ἐξ.

2. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,485.

γόμενα, ἵνα καὶ ὁ χειροτέχνης καὶ ὁ οἰκέτης, καὶ ἡ χήρα καὶ ὁ πάντων ἀνθρώπων ἀμαθέστερος, κερδάνῃ τε καὶ ὠφελῆθῃ» ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσις ἢ ἀκρόασις τῶν Γραφῶν. Ἡ σαφήνειά τους εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὸ σκοπὸν γιὰ τὸν ὁποῖο γράφτηκαν, ποὺ εἶναι ἡ σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ὄλων τῶν ἀναγνωστῶν ἢ ἀκροατῶν τους. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς «ἔξωθεν» φιλοσόφους, ρήτορες καὶ συγγραφεῖς, ποὺ δὲν ἐπιδίωκαν «τὸ κοινῇ συμφέρον», ἀλλὰ ἀπόβλεπαν στὸ νὰ θαυματοῦν οἱ ἴδιοι, καὶ ποὺ καὶ ἂν ἀκόμα εἶπαν κάτι χρήσιμο «καὶ τοῦτο, καθάπερ ἐν ζῶφω τινί, τῇ συνήθει ἀσαφείᾳ κατέκρυψαν», οἱ προφήτες καὶ οἱ ἀπόστολοι «σαφῆ καὶ δῆλα τὰ παρ' ἑαυτῶν κατέστησαν ἅπασιν, ἅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, ἵνα ἕκαστος καὶ δι' ἑ α υ τ ο ὕ μανθάνειν δύνηται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μόνης τὰ λεγόμενα. Καὶ τοῦτο προαναφωνῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ἔσονται πάντες διδασκοὶ Θεοῦ» (βλ. Ἦσ. 54, 13)³.

Εἰδικότερα, ὁ Ἰωάννης, ὁ βαθυνότερος θεολόγος τῆς Κ.Δ., ἕνα μόνον ἐπεδίωξε, νὰ μάθει ὅλη ἡ οἰκουμένη κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶναι χρήσιμα καὶ μποροῦν νὰ τῇ μεταθέσουν ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανό. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό δὲν ἔκρυψε τῇ διδασκαλίᾳ του στὴν ὁμίλῃ καὶ στὸ σκοτάδι, ὅπως ἔκαναν οἱ κορυφαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πυθαγόρας. Ἡ διδασκαλία του εἶναι πιὸ καθαρὴ καὶ ἀπὸ τὶς ἡλιακὲς ἀκτίνες. Τὴν ἔκανε τόσο εὐκολονόητη, ὥστε νὰ γίνονται κατανοητὰ ὅλα ὅσα ἔλεγε ὄχι μόνον στοὺς εἰδήμονες, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀπλοῖκούς ἀνθρώπους⁴.

Τὸ γεγονός ὅτι οἱ αἵρετικοὶ ἐρμηνεύουν χωρὶα τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἁπ. Παύλου διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ὀφείλεται σὲ ἀσάφεια τῶν χωρίων αὐτῶν. «Οὐ γὰρ ποικίλος τις ἦν ὁ Παῦλος», τονίζει μὲ ἔμφασις ὁ Χρυσόστομος, «ἀλλὰ ἀπλοῦς καὶ σαφής· οὗτοι δὲ πρὸς τὰς οἰκείας διέστρεψαν τὰ ρήματα ἐννοίας»⁵.

2. Ἡ σαφήνεια τῆς Κ.Δ. γίνεται ἐμφανῆς στὴ σύγκρισή της μὲ τὴν Π.Δ.

Στὶς πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὶς περιπτώσεις ποὺ ἀναφέραμε στὴν προηγούμενη παράγραφο ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ γιὰ τὶς Γραφὰς γενικά. Πρόκειται ὅμως κυρίως καὶ κατεξοχὴν γιὰ τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ., τῆς ὁποίας ἡ σαφήνεια γίνεται ἐμφανῆς, ἂν τῇ συγκρίνομε μὲ τὴν Π.Δ.

α. Ὁ Χρυσόστομος ἀναγνωρίζει ἀνεπιφύλακτα τὴ θεοπνευστία καὶ

3. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 48,994 ἔξ.

4. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', Ρ.Γ. 59,32. Πρβλ. ὁμ. στ', Ρ.Γ. 59,61.

5. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κα', Ρ.Γ. 61,545. Πρβλ. Ἱωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸν ἄγιον Ἱερομάρτυρα Φωκᾶν, Ρ.Γ. 50,703. 705 ἔξ.

κανονικότητα τῆς Π.Δ. καὶ τὴν ὑπερασπίζεται ἔντονα. Ἐπιτίθεται σὲ κάθε εὐκαιρία κατὰ τῶν Μανιχαίων, οἱ ὁποῖοι ἀπέρριπταν τὴν Π.Δ., καὶ διακηρύσσει ὅτι καὶ οἱ δυὸ Διαθῆκες ἔχουν τὸν ἴδιο νομοθέτη. «Ἡμεῖς γὰρ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν φαμεν ἑκατέρων τῶν Διαθηκῶν νομοθέτην»⁶.

Ὁ Ἰησοῦς στὸ Ματθ. 13,17 συνδέει τὴν Παλαιὰ Διαθήκη μὲ τὴν Καινὴ λέγοντας ὅτι οἱ προφῆτες καὶ οἱ δίκαιοι τῆς Π.Δ. ἔχουν μόνον γινώσκοντες, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμοῦσαν παρὰ πολὺ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ τὰ ἐπιθυμοῦσαν, «εἰ ἀλλοτρίου τινὸς καὶ ἐναντίον Θεοῦ ἦσαν»⁷.

Ὁ Παῦλος στὸ 2 Κορ. 3,14 δὲν διαβάλλει τὸ νόμο, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ αἰρετικοί, οἱ ὁποῖοι «ἀφῆκαν τὰ γράμματα, ἵνα τοῖς οἰκείοις ἀλῶσιν ἐπιχειρήμασιν». Ἀπεναντίας, «δείκνυσι μέγαν ὄντα τὸν νόμον». Ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέει ὅτι «κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει», ἐννοεῖ τὴν ἀσάφεια τῆς Π.Δ. Καὶ ὅταν λέει «μὴ ἀνακαλυπτόμενον ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται», ἐννοεῖ τὴν κατάργηση τῆς ἀσάφειας. Ἄν ὁ νόμος ἦταν ἀντίθετος καὶ πολέμιος τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀπ' Αὐτόν, «οὐκ ἔδει Παῦλον δόξαν αὐτοῦ καλέσαι, τῷ δυνηθῆναι παιδεῦσαι τοὺς προσιόντας αὐτῷ, ὅτι διὰ Χριστοῦ καταργεῖται»⁸.

Τὸ Φιλ. 3,7-8 δὲν σημαίνει ὅτι ὁ νόμος εἶναι «φύσει» ζημία καὶ σκύβαλα, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ αἰρετικοί. Ὁ νόμος γίνεται ζημία «διὰ τὸν Χριστόν», ὅταν δηλ. μὲ ἀπάγει τοῦ Χριστοῦ, «διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ». Ὅταν φανεῖ ὁ ἥλιος εἶναι ζημία νὰ ἐπιμένει κανεὶς στὸ λυχνάρι. «Ὡστε ἀπὸ τῆς παραβολῆς ἡ ζημία, ἀπὸ τοῦ ὑπερέχοντος. Ὁρᾷς ὅτι σύγκρισιν ποιεῖται; Διὰ τὸ ὑπερέχον, φησίν, οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον. Τὸ γὰρ ὑπερέχον τοῦ ὁμογενοῦς ὑπερέχει»⁹. Στὸ 2 Κορ. 4,13 ὁ Παῦλος δείχνει καθαρά, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ὅτι εἶναι πολλὴ ἡ συμφωνία τῆς Κ. πρὸς τὴν Π.Δ. καὶ ὅτι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐνήργησε καὶ στίς δύο¹⁰.

β. Ὁ Χρυσόστομος κατανοεῖ τὴν Π.Δ. κυρίως ὡς προπαρασκευὴ καὶ πρόδρομο τῆς Κ.Δ.¹¹.

Ἡ Π.Δ. κηρύσσει τὸ Χριστό, «προαναφωνεῖ τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς»¹².

6. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 57,247. Πρβλ. Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 48,798· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. πβ', Ρ.Γ. 58,738· Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 63,13 ἐξ.

7. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. με', Ρ.Γ. 58,473.

8. Βλ. Περὶ τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', Ρ.Γ. 56,174 ἐξ.

9. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ια', Ρ.Γ. 62,263 ἐξ.

10. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 61,461.

11. Βλ. J. Quasten, ὁ.π.π., σελ. 437.

12. Βλ. Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 48,798.

Οἱ ἄνδρες τῆς Π.Δ. ὄχι μόνο γινώριζαν, ἀλλὰ «καὶ σφόδρα ἐπεθύμουν τὰ μέλλοντα», ὅσα δηλ. πραγματοποιήθηκαν μετὰ τὴν παρουσία τοῦ Ἰ.Χ. (πρβλ. Ματθ. 13,14-16)¹³.

Οἱ προφῆτες προεγινώριζαν τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ¹⁴.

Πρόσωπα, γεγονότα, θεσμοὶ καὶ πράγματα τῆς Π.Δ. κατανοοῦνται ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο ὡς «τύποι» προσώπων, συμβάντων, τελετῶν καὶ πραγμάτων τῆς Κ.Δ. «Τὰ μὲν ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν»¹⁵. Οἱ προφῆτες τῆς Π.Δ. —προφῆτες κατὰ τὸ Χρυσόστομο εἶναι καὶ ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωυσῆς, ὁ Δαυὶδ κ.λπ.— δὲν κήρυξαν μόνο καὶ ἔγραψαν, «ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων ἐτύπουν τὰ μέλλοντα»¹⁶.

Ἔτσι ὁ Ἀδάμ¹⁷, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ¹⁸, κατανοοῦνται ὡς «τύποι» τοῦ Ἰ.Χ. Ὁ βασιτάζων τὰ ξύλα Ἰσαὰκ κατανοεῖται ὡς «τύπος» τοῦ βασιτάζοντος τὸ σταυρὸ Ἰησοῦ (πρβλ. Ἰωαν. 19,17)¹⁹. Οἱ δύο γιοὶ τοῦ Ἰούδα εἶναι «τύποι» τῶν δύο λαῶν, τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας «τύποι» εἶναι ἐπίσης ἡ Ραὰβ ἢ πόρνη καὶ ἡ Ροῦθ ἢ ἀλλόφυλος²⁰. Τὸ ἰουδαϊκὸ πάσχα, ὁ πασχάλιος ἀμνός, εἶναι «τύπος» τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ²¹. Τὸ συμβάν τοῦ Ἰωανᾶ εἶναι «τύπος» τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ²². Τὸ μάννα εἶναι «τύπος» τοῦ ἀληθινοῦ ἄρτου²³. Ἀλλὰ καὶ «ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ ἄγων, καὶ Μωυσῆς τὸν ὄφιν ὑψῶν, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνων ἐπὶ τοῦ Ἀμαλήκ»²⁴, ὅπως καὶ ἡ περιτομή, τὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ θύματα, τὰ θυμιάματα²⁵ κ.λπ.²⁶ εἶναι «τύποι» τῆς Κ.Δ.

13. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. με', P.G. 58,473. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. α', P.G. 63,13 ἐξ.

14. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. λστ', P.G. 57,416. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. π.π.

15. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νδ', P.G. 59,297.

16. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α', P.G. 60,397.

17. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ι', P.G. 60,475.

18. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. β', P.G. 57,26 ἐξ.

19. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. πε', P.G. 59,459. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α', P.G. 60,397.

20. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. γ', P.G. 57,35 ἐξ.

21. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιζ', P.G. 59,109. Πρβλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λδ', P.G. 61,288.

22. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μγ', P.G. 57,457.

23. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. με', P.G. 59,252.

24. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α', 397.

25. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λγ', P.G. 59,190.

26. Βλ. περαιτέρω, Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ζ', P.G. 57,86 ἐξ. ὁμ. λδ', P.G. 57, 416 ὁμ. πβ', P.G. 58,737. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιδ', P.G. 59,92 ἐξ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λδ', P.G. 61,288. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,662. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κγ', P.G. 62,165 ἐξ. κ.ἀ.

Ἡ Π.Δ. ὡς προπαρασκευὴ καὶ τύπος τῆς Κ. καὶ σὲ σύγκρισή μ' αὐτὴν εἶναι:

1. Ἀτελής²⁷.

Ὁ Ἰησοῦς μὲ τὴν παρουσία του, μὲ τὴν πράξιν του καὶ τὸ λόγο του, ἰδιαίτερα στὶς ἀντιθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας του, διόρθωσε τὶς ἀτέλειες τῆς Π.Δ.²⁸ καὶ ἐπέτεινε αὐτήν²⁹.

Ἡ ἔναντι τῆς Π.Δ. ὑπεροχὴ καὶ τελειότητα τῆς Κ. συνίσταται κυρίως στὸ ὅτι στοὺς Ἰουδαίους ἀπεστάλησαν οἱ προφῆτες, ἐνῶ σὲ μᾶς ἦλθε ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ ὁποῖος μόνος «εἶδε» τὸ Θεὸ (πρβλ. Ἰωαν. 1,18)³⁰.

Ὁ Παῦλος δείχνει τὴν ἔναντι τῆς Π. ὑπεροχὴ τῆς Κ.Δ. τονίζοντας ὅτι ἐκείνη εἶναι «γράμμα καὶ λίθος, καὶ θανάτου διακονία, καὶ καταργεῖται», ἐνῶ «αὕτη σαρκίνη ἢ πλάξ, καὶ πνεῦμα καὶ δικαιοσύνη, καὶ μένει· καὶ πάντες αὐτῆς καταξιούμεθα, οὐχ εἷς μόνος, καθάπερ Μωυσῆς τῆς ἐλάττονος τότε» (πρβλ. 2 Κορ. 3,7 ἐξ.)³¹.

Στὸ Ἑβρ. 5,1 ἐξ. δείχεται ὅτι ἡ Κ.Δ. εἶναι «πολλῶ βελτίων» τῆς Π., ἐπειδὴ σ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ «σωματικὸν ἢ φανταστικόν», ἀλλὰ ὅλα εἶναι πνευματικὰ καὶ γι' αὐτὸ ὑψηλότερα καὶ τελειότερα³².

Ὁ νόμος εἶναι πνευματικὸς (βλ. Ρωμ. 7,14), ἐπειδὴ εἶναι τοῦ Πνεύματος, δὲν παρέχει ὅμως Πνεῦμα. «Οὐ γὰρ Πνεῦμα ἐκόμισεν ὁ Μωυσῆς, ἀλλὰ γράμματα» (πρβλ. 2 Κορ. 3,6)³³.

Συνεπῶς, ἂν ὁ νόμος, «τὸ γράμμα τὸ ἀποκτεῖνον», ὀνομάζεται «φῶς» (βλ. Ρωμ. 2,19), τί θὰ πρέπει νὰ ὀνομασθεῖ «τὸ πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν»; «Εἰ ἡ Παλαιὰ φῶς, τί ἡ Καινὴ, ἔνθα τοσαῦτα ἀνεπετάσθη; ἔνθα τοσοῦτόν ἐστι τὸ μέσον, ὅσον εἰ τοῖς οὐδὲν πλέον τῆς γῆς εἰδόσι τὸν οὐρανόν τις ἀνοίξειε καὶ πάντα ποιῆσαι κατοπτεῦσαι;»³⁴.

27. Βλ. Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. ιθ', Ρ.Γ. 49,196· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ζα', Ρ.Γ. 58,591· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. κδ', Ρ.Γ. 61,199 ἐξ· ὁμ. λγ', Ρ.Γ. 61,282· ὁμ. λδ', Ρ.Γ. 61,294.

28. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιστ', Ρ.Γ. 57,241· ὁμ. ιζ', Ρ.Γ. 57,259. 261 ἐξ· ὁμ. ιη', Ρ.Γ. 57,265 ἐξ· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ι', Ρ.Γ. 62,262.

29. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιστ', Ρ.Γ. 57,244· ὁμ. ιζ', Ρ.Γ. 57,259.

30. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 63,14.

31. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. ζ', Ρ.Γ. 61,447. Πρβλ. ὁμ. ια', Ρ.Γ. 61,475 ἐξ·

Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 63,14.

32. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,67.

33. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. στ', Ρ.Γ. 61,438.

34. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 62,648.

2) Ἀσαφής.

Ὁ Χρυσόστομος σὲ δύο ὁμιλίες του ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τῆς ἀσაφείας τῆς Π.Δ. γενικὰ καὶ τῆς προφητείας εἰδικά³⁵.

Ἀρχίζει τὶς ὁμιλίες του μὲ τὴ διαπίστωση, ὅτι «αἰνίγματα ἔοικε τὰ προφητικά, καὶ πολλὴ δυσκολία ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, καὶ δυσπεπληπτα τὰ βιβλία»³⁶. Ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος, ἐπικαλούμενος τὸν Παῦλο, δέχεται ὅτι «συνεσκίασται τινα τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ, οὐχὶ πάντα. Εἰ γὰρ πάντα ἀσαφῆ ἔμελλεν εἶναι, περιττῶς εἶρητο τοῖς τότε». Στὰ προφητικά βιβλία γίνεται λόγος γιὰ πολέμους, γιὰ λοιμούς καὶ λιμούς, ποὺ συνέβησαν «ἐν τοῖς καιροῖς τοῖς αὐτῶν». Οἱ προφητικοὶ αὐτοὶ λόγοι ἦσαν σαφεῖς στοὺς Ἰουδαίους³⁷. Ἦταν ἐπίσης σαφὲς στοὺς Ἰουδαίους ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ νόμου, «ὅπερ εἰς βίον ἡμῶν συνετέλει καὶ πολιτείαν»³⁸.

Οἱ προφητεῖες ὅμως «ἔχουσι καὶ τὰ σήμερον ἐκβάντα, τῆς Ἐκκλησίας τὴν κλῆσιν, τῆς συναγωγῆς τὴν ἀποβολήν, τοῦ νόμου τὴν κατάργησιν». Αὐτὰ μόνο ὁ Θεὸς «ἐποίησε ἀσαφῆ γενέσθαι» στοὺς Ἰουδαίους³⁹, γιὰ νὰ προφυλάξει τοὺς προφῆτες ἀπὸ τὴ φονικὴ ὀργὴ τῶν Ἰουδαίων⁴⁰ καὶ γιὰ νὰ μὴ καταφρονηθεῖ ὁ νόμος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ ἂν γνώριζαν ἐξαρχῆς ὅτι «πρόσκαιρος ὁ νόμος, πάντως ἂν αὐτοῦ κατεφρόνησαν»⁴¹.

Στὸ ἐρώτημα «τίνος ἔνεκεν ἐλέγετο τότε, εἰ μὴ ἔμελλεν αὐτοῖς σαφῆ εἶναι τὰ λεγόμενα», ὁ Χρυσόστομος ἀπαντᾷ: «Ἴνα τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται χρήσιμα. Προφητείας γὰρ ἀξίωμα τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὅταν τὰ παρόντα ἀπαγγείλη πράγματα, ἀλλ' ὅταν τὰ μέλλοντα προαναφωνήσῃ. Προφητεία δὲ ὅταν συνεσκιασμένως λέγεται, μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἐκβασιν γίνεται σαφεστέρα, πρὸ δὲ τῆς ἐκβάσεως οὐδαμῶς». Μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Ἰ.Χ., ποὺ ἀποτελεῖ «τὴν ἐκβασιν τῶν πραγμάτων», οἱ προφητεῖες αὐτὲς ἔγιναν σαφεῖς, ἔγιναν «δῆλοι»⁴².

Ὁ Ἀπ. Παῦλος τονίζει ὅτι ἤρθη σήμερα «τὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» (2 Κορ. 3,14), ὅτι ἤρθη δηλ. ἡ ἀσάφεια τῆς Π.Δ., ἡ ὁποία συνίστατο κατὰ τὸ Χρυσόστομο στὸ ὅτι «Χριστὸς ἐλθὼν αὐτὸν (τὸν νόμον) καταργήσει καὶ ἐν αὐτῷ παυθήσεται»⁴³. Αὐτὸ ποὺ δὲν εἶχε

35. Βλ. Περὶ τῆς ἀσάφειας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,163-175, ὁμ. β', P.G. 56,175-192.

36. Βλ. Περὶ τῆς ἀσάφειας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,167.

37. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,173.

38. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,174.

39. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,173.

40. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,168 ἐξ.

41. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,173.

42. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. β', P.G. 56,177.

43. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. α', P.G. 56,174.

ἀποκαλυφθεῖ «τοῖς μὴ προσελθοῦσι τῇ πίστει», ἀποκαλύφθηκε στὸν πιστὸ ποῦ ἀπολαύει «τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος» καὶ δὲν βλέπει πλέον τὸ νόμο «μετὰ παραπετάσματος», «ἀλλὰ γυμνὴν καθορᾶ αὐτοῦ τὴν δόξαν»⁴⁴.

Ἄν, σύμφωνα μὲ τὴ συλλογιστικὴ τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ προφητεία τῆς Π.Δ. εἶναι ἀσαφὴς στὸ βαθμὸ ποῦ προλέγει «τῆς Ἐκκλησίας τὴν κλησιν, τῆς συναγωγῆς τὴν ἀποβολὴν, τοῦ νόμου τὴν κατάργησιν» καὶ ἡ ἀσάφεια αὐτὴ ἤρθη μὲ τὴν παρουσία τοῦ Ἰ.Χ. καὶ τὴ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τότε εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ Κ.Δ. εἶναι καταρχὴν καὶ στὸ σύνολό της σαφής.

Ἡ ἀντιπαράθεση τῆς Κ.Δ. ὡς ἀληθείας πρὸς τὴν Π.Δ. ὡς «τύπον» δείχνει ἐπίσης καθαρὰ τὴ σαφήνεια τῆς πρώτης⁴⁵. Ὁ τύπος ὡς τύπος εἶναι ἀσαφής⁴⁶, προσκριαγραφεῖ τὰ μελλούμενα⁴⁷, εἶναι σκιαώδης⁴⁸, ἐνῶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπλή καὶ σαφής⁴⁹.

Στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη ἔχουμε δικαιοσύνη καὶ δικαιοσύνη, πίστη καὶ πίστη, υἰοθεσία καὶ υἰοθεσία, δόξα καὶ δόξα, νόμο καὶ νόμο, ἁγιασμὸ καὶ ἁγιασμὸ, ναὸ καὶ ναὸ, περιτομὴ καὶ περιτομή, χάρη καὶ χάρη. «Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ὡς τύποι, ταῦτα δὲ ὡς ἀλήθεια, ὁμωνυμίαν τινά, ἀλλ' οὐχὶ συνωνυμίαν φυλάττοντα». Ἡ ὁμοιότητα τῶν λέξεων δὲν σημαίνει ταυτότητα πραγμάτων, δὲν σημαίνει καὶ ἀλλοτρίωση. Ἄν, λοιπόν, ἡ Π.Δ. ἦταν τύπος, «οὐκ ἦν ἀλλοτρία τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ σκιὰν ἐφύλαττεν, ἐλάττω τῆς ἀληθείας ἦν»⁵⁰.

Ἐπειδὴ οἱ τύποι «σκιὰν ἐφύλαττον», τὸ αὐθεντικὸ τους νόημα ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστο στοὺς Ἰουδαίους. Συγκρίνοντας ὁ Χρυσόστομος τὸ πάσχα τῆς Π.Δ. μὲ τὸ πάσχα τῆς ἐποχῆς τῆς χάριτος, ὑπογραμμίζει ὅτι τελοῦσαν μὲν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ πάσχα, τὸ τελοῦσαν ὅμως ἔτσι ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν τὸ ἀληθινὸ νόμμά του. Τὰ ἀπόρρητα μυστήρια, ποῦ προανήγγελλαν ἐκεῖνα ποῦ τελοῦσαν καὶ ποῦ φανερώθηκαν στὴν Κ.Δ. μὲ τὴ σταύρωση τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὔτε νὰ τὰ διανοηθοῦν μπόρεσαν ποτέ⁵¹.

Τώρα ποῦ μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Ἰ.Χ. καὶ τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγ. Πνεύματος ἔχουμε τὴν πλήρη γνώση⁵², ἐρμηνεύουμε καὶ κατανοοῦμε τὴν Π.Δ.⁵³

44. Βλ. δ.π.π., P.G. 56,175.

45. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ζ', P.G. 57,86 ἐξ. ὁμ. πβ', P.G. 58,737· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιδ', P.G. 59,92 ἐξ. ὁμ. με', P.G. 59,252· ὁμ. μστ', P.G. 59,259· ὁμ. νδ', P.G. 59,297· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. ζ', P.G. 61,441 ἐξ. κ.α.

46. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κζ', P.G. 59,158.

47. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. πβ', P.G. 58,737.

48. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μστ', P.G. 59,259.

49. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,484 ἐξ.

50. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιδ', P.G. 59,92 ἐξ.

51. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λδ', P.G. 61,288.

52. Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιστ', P.G. 57,244.

53. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. ζ', P.G. 61,441 ἐξ.

Ἡ τυπολογικὴ ἐρμηνεία τῆς Π.Δ., ἡ «ἀναγωγή» ἀπὸ τὸν τύπο στὴν ἀλήθεια⁵⁴, παρὰ τὶς ὁποιοσδήποτε ὑπερβολικὲς προεκτάσεις, γίνεται ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο μὲ βᾶση τὶς ἄμεσες ἢ ἔμμεσες μαρτυρίες τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ.⁵⁵.

Ὅπως ὅμως παρατηρεῖ ὁ Χρυσόστομος ὑπάρχει καὶ μία αἰτία ποὺ κάνει τὴν Π.Δ. δυσκολότερη ἀπὸ τὴν Κ.Δ. σὲ μᾶς τοὺς πιστοὺς⁵⁶. Ἡ αἰτία αὐτὴ εἶναι ὅτι ἡ Π.Δ. γράφτηκε σὲ ἄλλη γλῶσσα, στὴν ἑβραϊκὴ, ἐμεῖς ὅμως τὴν παραλάβαμε καὶ τὴ διαβάζουμε σὲ ἄλλη, στὴν Ἑλληνικὴ. «Ὅταν δὲ γλῶττα ἐρμηνευθῆ εἰς ἑτέραν γλῶτταν, πολλὴν ἔχει τὴν δυσκολίαν. Καὶ ἴσασι ἀκριβῶς, ὅσοι πολλῶν γλωσσῶν εἰσιν ἔμπειροι, πῶς οὐ δυνατὸν πᾶσαν τὴν σαφῆνειαν τῆς φωνῆς τῆς ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει κειμένης μετενεγκεῖν εἰς τὴν ἑτέραν μεταβάλλοντες γλῶσσαν»⁵⁷.

3. Φαινομενικὰ ἀσαφῆ χωρία τῆς Κ.Δ.

Ἵπάρχουν, σύμφωνα μὲ τὸ Χρυσόστομο, χωρία στὴν Κ.Δ. ποὺ φαίνονται στοὺς ἀναγνῶστες ἢ ἀκροατὲς τῶν Γραφῶν ἀσαφῆ καὶ δυσερμηνευτα, ποὺ ὅμως δὲν εἶναι πραγματικὰ τέτοια, ἂν τὰ μελετήσουμε προσεκτικὰ⁵⁸. Ἄν τὰ ἐξετάσουμε μὲ ἀκρίβεια, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι τὰ λεγόμενα στὰ χωρία αὐτὰ δὲν εἶναι αἰνίγματα, ἀλλὰ πολλῆς ἐμπέπληται σοφίας⁵⁹.

Ὁ λόγος γιὰ τὸ Μελχισεδὲκ καὶ τὴ χριστολογικὴ σημασία του (βλ. Ἑβρ. 5,11) δὲν εἶναι δυσερμηνευτός στὸν ἴδιο τὸν Παῦλο. «Ἐμοὶ δυσερμῆ-

54. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κγ', P.G. 62,165 ἐξ.

55. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ζ', P.G. 57,86 ἐξ.· ὁμ. λστ', P.G. 57,416· ὁμ. μγ', P.G. 57,457· ὁμ. με', P.G. 58,473· ὁμ. πβ', P.G. 58,737· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιδ', P.G. 59,92 ἐξ.· ὁμ. κστ', P.G. 59,155· ὁμ. λγ', P.G. 59,190· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ι', P.G. 60,475· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ιε', P.G. 61,125 ἐξ.· ὁμ. κγ', P.G. 61,190 ἐξ.· ὁμ. λδ', P.G. 61,288· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. ζ', P.G. 61,441 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61, 662· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. α', P.G. 63,13 ἐξ. Ἄλλὰ καὶ ἡ περιορισμένη ἀλληγορικὴ ἐξήγηση τῆς Π.Δ. ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο στηρίζεται σὲ χωρία τῆς Κ.Δ. (1 Κορ. 9,9-10· 1 Τιμ. 5,18. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. κα', P.G. 61,173 ἐξ.· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. ιε', P.G. 62,581· Εἰς τὴν πρὸς Τίτ., ὁμ. γ', P.G. 62,681 ἐξ.). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Χρυσόστομος διακρίνει σαφῶς «τὸν τύπον» ἀπὸ «τὴν ἀλληγορίαν» (βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιθ', P.G. 60,156 ἐξ.). Κατὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ Γαλ. 4,24 παρατηρεῖ: «καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσε» (βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,662).

56. Βλ. Περὶ τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. β', P.G. 56,177 ἐξ.: «Ἄλλο γὰρ ἐστὶ μηδὲν ὅλως εἰδέναι τῶν ἐγκειμένων καὶ ὄρᾳ κάλυμμα ἐπικειμενον, ἄλλο δὲ εὐρεῖν μὲν τὰ λεγόμενα, μετὰ πόνου δὲ εὐρεῖν».

57. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,178. Πρβλ. Σοφ. Σιράχ, Πρόλογος, στ. 24-25.

58. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λστ', P.G. 61,367.

59. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξζ', P.G. 59,369. Πρβλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. στ', P.G. 48,1040· Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. ζ', P.G. 49,93· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λβ', P.G. 53,292· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μα', P.G. 59,233 ἐξ.

νευτος, φησίν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν μου ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν δυσκολίαν τῶν ἀκουόντων. Εἰπὼν γοῦν, Δυσερμήνευτος, ἐπήγαγεν· Ἐπειδὴ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς. Ὅρθῶς ὅτι οὐ χ ἢ φύσις τοῦ λόγου, ἀλλ' ἡ ἀπειρία τῶν ἀκουόντων δύσκολον τὸ οὐ δύσκολον πεποιήκεν»⁶⁰. Οἱ ἀπειροὶ ἀναγνώστες τῶν Γραφῶν παθαίνουν ὅτι οἱ ἀσυνήθιστοι στὰ θαλασσινὰ ταξίδια, ποὺ ὅταν τὸ πλοῖο ἀποπλεύσει καὶ βλέπουν μόνο θάλασσα καὶ οὐρανό, τοὺς πιάνει ἴλιγγος. Ὅμως οἱ ἴλιγγοὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴ φύση τῆς θάλασσας, παρατηρεῖ ὁ Χρυσόστομος, ἀλλὰ ὀφείλονται στὴν ἔλλειψη πείρας αὐτῶν ποὺ ταξιδεύουν, ἀφοῦ οἱ ναῦτες δὲν παθαίνουν κάτι τέτοιο ἀκόμα καὶ στὶς μεγάλες τρικυμίες⁶¹. Αὐτὸ ποὺ γίνεται στὴ θάλασσα συμβαίνει καὶ στὴν ἐξήγησι τῶν Γραφῶν. Ἀναγκαστικὰ τὰ χάνουμε καὶ ταραζόμεστε, ὅταν βγοῦμε στὸ πέλαγος, ὅχι γιατί τὸ πέλαγος εἶναι φοβερό, ἀλλὰ γιατί ἡμεῖς ποὺ ταξιδεύουμε εἴμαστε ἀπειροὶ⁶².

Χωρῖα ὅπως τὰ Ρωμ. 14,1· 1 Κορ. 8,1· 12,1 ἐξ· Γαλ. 5,24 κ.λπ. εἶναι ἀσαφῆ στοὺς συγχρόνους τοῦ Χρυσοστόμου ἀναγνώστες ἢ ἀκροατὲς τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ. Τὴν ἀσάφεια ὅμως «ἢ τῶν πραγμάτων ἄγνοιά τε καὶ ἔλλειψις ποιεῖ τῶν τότε μὲν —κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφτηκαν οἱ Ἐπιστολές— συμβαινόντων, νῦν δὲ οὐ γινομένων»⁶³.

Ὅχι μόνο στὴν ἄγνοια τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ στὴν ἄγνοια «τῶν ιδιωμάτων» τῆς Γραφῆς ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀναγνώστες δὲν κατανοοῦν ὅλα τὰ χωρῖα τῆς Κ.Δ.⁶⁴. Ἡ Γραφὴ ἔχει «ιδιώματά τινα» γλωσσικὰ καὶ «δεῖ τοῖς νόμοις αὐτῆς παραχωρεῖν»⁶⁵. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀγνοοῦν «τὴν ἀκολουθίαν» τῆς Γραφῆς καὶ δὲν ἐξετάζουν τὰ ιδιώματα καὶ τοὺς νόμους τῆς, ἀλλὰ τὴν διαβάζουν χωρὶς διάκριση, «οὐδέποτε τὸν ἐναποκειμένον αὐτῇ θησαυρὸν εὐρήσουσι»⁶⁶.

Οἱ ἀναγνώστες ἢ ἀκροατὲς τῶν βιβλικῶν κειμένων δὲν τὰ κατανοοῦν ἐπίσης, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὴ δίψα τῶν θείων λόγων, «τὸν τῶν διψόντων ἔρω-

60. Βλ. Ὁμιλία εἰς τὸν Μελχισεδέκ, P.G. 56,258. Πρβλ. Περὶ τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,165· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', P.G. 59,35· Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. η', P.G. 63,70.

61. Βλ. Περὶ τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,163 ἐξ.

62. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 56,165.

63. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. κε', P.G. 60,627· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. κ', P.G. 61,159· ὁμ. κθ', P.G. 61,239· Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,612. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιδ', P.G. 61,533.

64. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μ', P.G. 59,229· ὁμ. ξστ', P.G. 59,367· ὁμ. ξη', P.G. 59,375 ἐξ.

65. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ξη', P.G. 59,376.

66. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. μ', P.G. 59,229.

τα»⁶⁷, ἐπειδὴ εἶναι ὑπνηλοί, νωθροί, ράθυμοι⁶⁸ καὶ δὲν προσέχουν κατὰ τὴν ἀνάγνωση ἢ ἀκρόαση τῆς Γραφῆς⁶⁹. Ἄλλὰ καὶ «ἡ σπουδὴ εἰς τὰ βιωτικά»⁷⁰, ἡ ἔλλειψη ἀγάπης⁷¹, τὸ σαρκικὸ φρόνημα⁷², ἡ ἀκάθαρτη καρδιά⁷³, «ἡ κακουρία»⁷⁴, ἐμποδίζουν τὴν κατανόηση τῆς Γραφῆς.

Σὲ ὑποκειμενικούς παράγοντες ὀφείλεται καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲν καταννοοῦν ὅλοι οἱ πιστοὶ τὴ Γραφή στὸν ἴδιο βαθμὸ⁷⁵.

4. Δυσκολονόητα χωρία τῆς Κ.Δ.

Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ βασικὴ του θέση, ὅτι τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. εἶναι καταρχὴν σαφές, ὅταν κατὰ τὴν ἐξήγηση τῶν κειμένων της ἀναγνωρίζει ὅτι χωρία της εἶναι «οἰκοθεν» ἀσαφῆ. Πρῶτα-πρῶτα γιὰτὶ δὲν πρόκειται γιὰ ἀσαφῆ χωρία μὲ τὴν ἔννοια πού ἦσαν ἀσαφεῖς οἱ προφητεῖες τῆς Π.Δ., ἀλλὰ γιὰ δυσκολονόητα χωρία: «Ἄλλο γὰρ ἐστὶ μηδὲν ὅλως εἰδέναι τῶν ἐγκειμένων, καὶ ὁρᾶν κάλυμμα ἐπικείμενον, ἄλλο δὲ εὐρεῖν μὲν τὰ λεγόμενα, μετὰ πόνου δὲ εὐρεῖν»⁷⁶. Δεύτερο, γιὰτὶ τὸ μερικὸ καὶ περιορισμένο δὲν ἀναιρεῖ τὸ γενικὸ, τὸ καθόλου. Ἀντίθετα ἡ σαφήνεια τοῦ γενικοῦ, τῆς Κ.Δ. ὡς ὀλότητος, ὀδηγεῖ στὴν ἄρση τῆς ἀσάφειας τοῦ ἐπιμέρους, στὴ διασαφήνιση τῶν ὀλίγων ἀσαφῶν χωρίων της, ἔτσι ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Κ.Δ. ἐρμηνεύει τὸν ἑαυτό της, ὅπως ἐρμηνεύει καὶ τὴν Π.Δ.

Ἡ προφητεία τοῦ Ἰησοῦ στὸ Ἰωάν. 2,19 ἐλέχθη «συνεσκιασμένως»,

67. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. να', Ρ.Γ. 59,283.

68. Βλ. Εἰς τό, «Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. α', Ρ.Γ. 51,187 ἐξ. Ὁμιλία εἰς τὸν Μελχισηδέκ, Ρ.Γ. 56,258. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', Ρ.Γ. 59,35. ὁμ. κε', Ρ.Γ. 59,147. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 62,485. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,71 ἐξ.

69. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κγ', Ρ.Γ. 59,138 ἐξ. ὁμ. πδ', Ρ.Γ. 59,459. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 62,486. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63, 70. 73 ἐξ.

70. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', Ρ.Γ. 59,27. ὁμ. β', Ρ.Γ. 59,35. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,75 ἐξ.

71. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιε', Ρ.Γ. 60,546: «Ἐπειδὴ τοσαύτην ἀγάπην οὐκ ἔχομεν, οὐκ ἴσμεν αὐτά», τὰ λεγόμενα στὸ Ρωμ. 8,38-39, «οὐδὲ νοῆσαι τὰ λεγόμενα δυνατόν». Πρβλ. ὁμ. ιστ', Ρ.Γ. 60,551.

72. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,71 ἐξ.

73. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', Ρ.Γ. 59,27 ἐξ. ὁμ. β', Ρ.Γ. 59,35. ὁμ. κγ', Ρ.Γ. 59,138.

74. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νβ', Ρ.Γ. 59,287. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μστ', Ρ.Γ. 59,259. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,71 ἐξ.

75. Βλ. Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 51,91. Εἰς τό, «Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. α', Ρ.Γ. 51,187 ἐξ. ὁμ. β', Ρ.Γ. 51,195.

76. Βλ. Περὶ τῆς ἀσάφειας τῶν προφητειῶν, ὁμ. β', Ρ.Γ. 56,177 ἐξ..

«αίνιγματωδῶς», και για τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ἦταν κατανοητὴ ὄχι μόνο στοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ και στοὺς μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ. Ὅμως «μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἐκβασιν», μετὰ δηλ. τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ἐγινε σαφὴς και κατανοητὴ⁷⁷. Ὁ Εὐαγγελιστὴς, ποὺ ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιό του ἀργότερα, «διερμηνεύει τὸ εἰρημένον»⁷⁸.

Στὸ Ἰωάν. 10,6 ὁ Ἰησοῦς ὀμιλεῖ ἀσαφῶς, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, για νὰ προκαλέσει τὴν προσοχὴ τῶν ἀκροατῶν του. «Ἐπεὶ οὖν τοῦτο κατεσκευάσατε, λυεὶ λοιπὸν τὴν ἀσάφειαν» στὴ συνέχεια τῆς ὀμιλίας του (10,7 ἐξ.)⁷⁹. Ἐπειδὴ «τὰ εἰρημένα» ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ στὶς ἀποχαιρετιστήριες ὀμιλίες του ἦσαν «συνεσκιασμένα», τονίζει στὸ 16,25: «ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρησιαί περὶ τοῦ Πατρὸς ἀναγγελῶ ὑμῖν». «Ἔσται καιρός», ἐξηγεῖ ὁ Χρυσόστομος, «ὅτε πάντες εἴσεσθε σαφῶς. Λέγει δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως χρόνον»⁸⁰.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (πανταχοῦ), «ὅταν τι ἀσαφὲς εἴπη, ἐαυτὸν ἐρμηνεύει πάλιν» σαφῶς⁸¹.

Τὸ «πανταχοῦ» εἶναι βέβαια ὑπερβολή, γιατὶ ὁ Χρυσόστομος δέχεται ὅτι χωρὶα τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, ὅπως και χωρὶα ἄλλων βιβλίων τῆς Κ.Δ., εἶναι ἀσαφῆ, τόσο δηλ. δυσκολονόητα, ὥστε νὰ εἶναι δεκτικὰ περισσότερον τῆς μιᾶς ἐρμηνείας. Ἡ ἐξήγηση πάντως ποὺ δίνει ὁ ἴδιος στηρίζεται στὶς σχετικὲς μαρτυρίες τῆς Κ.Δ. Γίνεται και ἐδῶ ἐμφανὴς ἡ ἀρχή, ὅτι ἡ Κ.Δ. ἐρμηνεύει τὸν ἑαυτὸν τῆς⁸².

Τὴν ἴδια ἀρχή, τὴν ἐρμηνεία δηλ. και κατανόηση τῆς Κ.Δ. δια τῆς Κ.Δ., ἐφαρμόζει ὁ Χρυσόστομος και κατὰ τὴν ἐξήγηση τῶν χωρίων τῆς Κ.Δ., στὰ ὁποῖα ὁ Κύριος, οἱ Ἀπόστολοι ἢ κάποιος ἄλλος ὀμιλοῦν με εἰκόνες, παρομοιώσεις και μεταφορές, και στὰ ὁποῖα τὰ λεγόμενα εἶναι «αίνιγματώδη» στὸ βαθμὸ ποὺ δὲν γνωρίζουμε τὸ tertium comparationis⁸³. Τὶς καθαυτὸ παραβολές

77. Βλ. ὀ.π.π., P.G. 56,177. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὀμ. κγ', P.G. 59,141.

78. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην ὀ.π.π.

79. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὀμ. νθ', P.G. 59,325. Ὁ Χρυσόστομος ὀμιλεῖ ἐπνευλημμένα για λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἢ τοῦ Παύλου ποὺ ἐλέχθησαν ἀσαφῶς για νὰ διεγείρουν τὴ ψυχὴ τῶν ἀναγνωστῶν ἢ ἀκροατῶν τους, νὰ τοὺς κάνουν πρὸ προσεκτικούς και νὰ τοὺς κινήσουν πρὸς τὴν ἐρμηνεία τους με ἄλλους σαφεῖς λόγους. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὀμ. μστ', P.G. 59,259· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὀμ. λστ', P.G. 61,314 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὀμ. λβ', P.G. 53,292.

80. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὀμ. οθ', P.G. 59,428.

81. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὀμ. θ', P.G. 61,460. Πρβλ. ὀμ. κη', P.G. 61,591.

82. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὀμ. κδ', P.G. 59,144· ὀμ. μη', P.G. 59,271· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὀμ. η', P.G. 60,450· ὀμ. ιε', P.G. 60,539· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὀμ. κη', P.G. 61, 589· ὀμ. κθ', P.G. 61,598 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὀμ. κδ', P.G. 62,168. 170· Εἰς τὴν Β, πρὸς Θεσ., ὀμ. δ', P.G. 62,485 ἐξ. κ.ἀ.

83. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὀμ. θ', P.G. 57,194 - Ματθ. 3,9· P.G. 57,197 — Ματθ.

τοῦ Ἰησοῦ⁸⁴ ποὺ ἔχουμε στὰ συνοπτικὰ Εὐαγγέλια ὁ Χρυσόστομος τὶς διαιρεῖ σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν Εὐαγγελίων: α. Σ' ἐκεῖνες ποὺ εἶπε ὁ Ἰησοῦς, «ἵνα ἐμφαντικώτερον τὸν λόγον ποιήσῃ, καὶ πλείονα τὴν μνήμην ἐνθῆ, καὶ ὑπ' ὄψιν ἀγάγῃ τὰ πράγματα»⁸⁵, σύμφωνα μὲ τὸ Μάρκ. 4,33⁸⁶. Οἱ παραβολὲς αὐτὲς εἶναι «οἴκοθεν», «αὐτόθεν», σαφεῖς⁸⁷ καὶ ὁ Χρυσόστομος τὶς ἐξηγεῖ κατὰ λέξιν. Τέτοιες παραβολές, ποὺ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Α. Jülicher⁸⁸ ὀνομάζονται παραδειγματικὲς ἀφηγήσεις, ἔχουμε κυρίως στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐκτενῆ ἐξήγηση τῆς παραβολῆς εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον (Λουκ. 16,19-31)⁸⁹ καὶ τὴν περιστασιακὴ ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου⁹⁰, μᾶς καὶ ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐξήγησε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ, ὅπως καὶ τοῦ Μάρκου⁹¹. «Αὐτόθεν» σαφῆς εἶναι καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ πονηροῦ δούλου, ποὺ ἔχουμε στὸ Ματθ. 18, 23-35. Ὁ Χρυσόστομος ὅμως ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παραβολὴ αὐτὴ «ἔχει καὶ ἐναποκεκρυμμένον τινὰ θησαυρὸν νοημάτων ἄφατον»⁹². β. Σ' ἐκεῖνες ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ Ματθ. 13,11 ἐξ.⁹³ ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι αἰνιγματώδης, «ὁ πολλοὶ λέγουσι ζήτημα ἐμφαίνον μὲν τι, οὐκ αὐτόθεν δὲ δῆλον ὃν ἀπὸ τῶν ρημάτων, ἀλλ' ἔχον ἐντὸς κεκρυμμένην διάνοιαν»⁹⁴.

Ὁ Ἰησοῦς, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, δὲν ὀμιλοῦσε «ἐξ ἀρχῆς» πρὸς τοὺς Ἰουδαίους «συνεσκιασμένως καὶ αἰνιγματωδῶς», «ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς

3,11· ὁμ. ιζ', P.G. 57,257 ἐξ. — Ματθ. 5,29· ὁμ. λγ', P.G. 57,390 — Ματθ. 10,16· ὁμ. νθ', P.G. 58,578 — Ματθ. 18,8-9· ὁμ. ξβ', P.G. 58,599 — Ματθ. 19,12· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κστ', P.G. 59,154 — Ἰωάν. 3,8· ὁμ. κθ', P.G. 59,169 ἐξ. — Ἰωάν. 3,29· ὁμ. λδ', P.G. 59,194 ἐξ. — Ἰωάν. 4,35 ἐξ· ὁμ. νδ', P.G. 59,297 ἐξ. — Ἰωάν. 8,34-35· ὁμ. ξστ', P.G. 59,367 ἐξ. — Ἰωάν. 12,24· ὁμ. οθ', P.G. 59,427 — Ἰωάν. 16,21· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. β', P.G. 62,311 — Κολ. 1,10· Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κγ', P.G. 62,163 — Ἐφεσ. 6,14 ἐξ. — Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. δ', P.G. 62,620 — 2 Τιμ. 2,6· Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. ζ', P.G. 63,61 — Ἐβρ. 4,12-13· ὁμ. ι', P.G. 63,83 ἐξ. — Ἐβρ. 6,7-8· ὁμ. λ', P.G. 63,209 — Ἐβρ. 12,12 κ.ά.

84. Βλ. Ἰ. Α. Καραβιδουπούλου, Αἱ παραβολαὶ τοῦ Ἰησοῦ, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 15 ἐξ.

85. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μδ', P.G. 57,467.

86. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μζ', P.G. 58,481.

87. Βλ. Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μύρια τάλαντα ὀφειλontos κ.λπ., P.G. 51,22.

88. Βλ. Α. Jülicher, Die Gleichnisse Jesu, I, Tübingen 1888, II, 1899.

89. Βλ. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, P.G. 48,963 ἐξ.

90. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. ι', P.G. 63,88.

91. Βλ. J. Quasten, ὁ.π.π., σελ. 436 ἐξ.

92. Βλ. Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μύρια τάλαντα ὀφειλontos κ.λπ., P.G. 51,22.

Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξα', P.G. 58,587 ἐξ.

93. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μδ', P.G. 57,467· ὁμ. μζ', P.G. 58,481.

94. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. μη', P.G. 55,225.

σαφηνείας· ἐπειδὴ δὲ διέστρεφον ἑαυτούς, ἐν παραβολαῖς λοιπὸν φθέγγεται»⁹⁵. Ἔτσι ἡ παραβολὴ «τὸν ἄξιον καὶ οὐκ ἄξιον διαιρεῖ· ὁ μὲν γὰρ ἄξιος ἐκζητεῖ τὰ λεγόμενα εὐρεῖν, ὁ δὲ ἀνάξιος παρατρέχει... Ἰκανὸν δὲ τοῦτο πρὸς ζήτησιν διεγεῦραι, ὅταν ᾗ τι συνεσκιασμένον»⁹⁶.

Τὶς παραβολὲς αὐτὲς ποῦ εἶναι ἀλληγορίες «οὐ κατὰ τὴν ρῆσιν ἐπεζιέναι δεῖ, ἐπεὶ πολλὰ τὰ ἄτοπα ἔψεται»⁹⁷.

Ὅλες σχεδὸν τὶς παραβολὲς τοῦ Ἰησοῦ ποῦ ἔχουμε στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὁ Χρυσόστομος, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, τὶς κατανοεῖ ὡς ἀλληγορίες καὶ κατὰ τὴν ἀλληγορικὴ ἐξήγησή τους ἀκολουθεῖ τὸν Εὐαγγελιστὴ, ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Εὐαγγελιστὴς παραδίδει τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς⁹⁸, ἢ τὶς διασαφηνίζει σύμφωνα μὲ τὸ ὅλο εὐαγγελικὸ κήρυγμα χωρὶς ν' ἀποδίδει πάντα τὸ αὐθεντικὸ νόημα τῶν παραβολῶν⁹⁹.

Ὡς ἀλληγορικὲς παραβολὲς κατανοεῖ ὁ Χρυσόστομος τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου στὸ Ἰωάν. 10,1 ἐξ. γιὰ τὸν καλὸ ποιμένα¹⁰⁰ καὶ στὸ Ἰωάν. 15,1 ἐξ. γιὰ τὴν ἀληθινὴ ἀμπέλο¹⁰¹.

5. Ἡ «ἐκ μέρους» κατανόηση τῶν προτάσεων τῆς ἀγ. Γραφῆς, ἰδιαίτερα τῆς Κ.Δ., γιὰ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ.

α. Ὁ Χρυσόστομος, ὅπως καὶ οἱ Καππαδόκες Πατέρες πρὶν ἀπ' αὐτόν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Εὐνόμιο καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, τοὺς «Ἀνομοίους»,

95. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. με', P.G. 58,472.

96. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. μὴ', P.G. 55,225 ἐξ. Πρβλ. εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μδ', P.G. 57,467.

97. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μζ', P.G. 58,482.

98. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. με', P.G. 58,473 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τοῦ σπορέως (Ματθ. 13,18-23)· ὁμ. μζ', P.G. 58,482 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν ζιζανίων (Ματθ. 13,36-43)· ὁμ. μζ', P.G. 58,484 τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῆς σαγήνης (Ματθ. 13,49-50).

99. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μστ', P.G. 58,478 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῶν παραβολῶν γιὰ τὸν κόκκον σινάπεως καὶ τὴν ζύμην (Ματθ. 13,31-32.33)· ὁμ. μζ', P.G. 58,483 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῶν παραβολῶν γιὰ τὸν κρυμμένο θησαυρὸ καὶ τὸ πολύτιμο μαργαριτάρει (Ματθ. 13,44. 45-46)· ὁμ. νθ', P.G. 58,589 τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς γιὰ τὸ χαμένο πρόβατο (Ματθ. 18,12-14)· ὁμ. ξδ', P.G. 58,611 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελώου (Ματθ. 20,1-16)· ὁμ. ξζ', P.G. 58,635 τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν δύο υἱῶν (Ματθ. 21,28-32)· ὁμ. ξη', P.G. 58,639 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν κακῶν γεωργῶν (Ματθ. 21,33-46)· ὁμ. ξθ', P.G. 58,647 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν βασιλικῶν γάμων (Ματθ. 22,1-14)· ὁμ. οζ', P.G. 58,701 τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῆς σικῆς (Ματθ. 24,32-33)· ὁμ. οη', P.G. 58,711 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν δέκα παρθένων (Ματθ. 25,1-13)· ὁμ. οη', P.G. 58,714 ἐξ. τὴν ἐξήγηση τῆς παραβολῆς τῶν ταλάντων (Ματθ. 25,14-30).

100. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νθ', P.G. 59,323 ἐξ.

101. Βλ. δ.π.π., ὁμ. οστ', P.G. 59,411.

οἱ ὅποιοι τολμοῦσαν νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὸ Θεὸ «ὡς ὁ Θεὸς ἑαυτὸν οἶδεν»¹⁰², τονίζει μὲ ἔμφαση ὅτι «ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλυτα ὑπερβατικὴ»¹⁰³. Ὑπερβαίνει «πᾶσαν κτιστὴν νοητικὴν κατάληψιν»¹⁰⁴. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὅπως μαρτυρεῖ ἡ Γραφή¹⁰⁵, ἀκατάληπτος «τῇ κτίσει πάση», ὑπογραμμίζει ὁ Χρυσόστομος¹⁰⁶. Γιὰ νὰ δείξει ὁ Χρυσόστομος τὴν ἀπολύτως ὑπερβατικὴ καὶ γι' αὐτὸ ἀκατάληπτη στὸν ἄνθρωπο οὐσία τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιεῖ ὄρους ἀποφατικούς πού παίρνει κυρίως ἀπὸ τὴν Κ.Δ.¹⁰⁷, ὅπως τοὺς ὄρους ἀόρατος (πρβλ. Ρωμ. 1,20)¹⁰⁸, ἄρρητος (πρβλ. 2 Κορ. 12,4)¹⁰⁹, ἀνεξερεύνητος, ἀνεξιχνίαστος (πρβλ. Ρωμ. 11,33),¹¹⁰ ἀπρόσ-
 ιτος (πρβλ. 1 Τιμ. 6,16)¹¹¹.

Κατὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ Ἑβρ. 1,3 ὁ Χρυσόστομος ἐπισημαίνει: «Ὅρα τὸν Παῦλον τί ποιεῖ. Εἰπὼν· Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ἐπήγαγε πάλιν· Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης· ὀνόμασιν οἷοις κέχρηται, οὐδαμοῦ τῆς οὐσίας αὐτῆς ὄνομα εὐρών. Οὔτε γὰρ ἡ μεγαλωσύνη, οὔτε ἡ δόξα τὸ ὄνομα παρίστησιν, ὁ βούλεται εἰπεῖν, ἀλλ' οὐκ ἔχει ὄνομα εὐρεῖν ... οὐδὲ τό, Θεός, ὄνομα οὐσίας ἐστίν, οὐδέ ἐστιν ὅλως τῆς οὐσίας ἐκείνης ὄνομα εὐρεῖν». Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο πού δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βροῦμε ὄνομα δηλωτικὸ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου¹¹².

Ἄφατος, ἄφραστος καὶ ἀκατάληπτος εἶναι ὁ τρόπος τῆς αἰδίου γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν χρόνῳ γεννήσεώς του ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία¹¹³.

Ἀκατάληπτος στὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι μόνο ἡ οὐσία, ἀλλὰ καὶ οἱ ιδιό-

102. Βλ. Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. β', Ρ.Γ. 48,712.

103. Βλ. Ἁ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., σελ. 368.

104. Βλ. ὁ.π.π., σελ. 369.

105. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. α', Ρ.Γ. 48,705 ἐξ· ὁμ. δ', Ρ.Γ. 48,731.

106. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. δ', Ρ.Γ. 48,732.

107. Βλ. Ἁ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., σελ. 368: «Ἐκ τῶν ἀποφατικῶν τούτων ὀρισμῶν ὁ συνηθέστερος καὶ πλέον σημαντικός, ὁ ὅποιος καὶ ἀπαντᾷ ἀνὰ πᾶν σχεδὸν βῆμα εἰς τὰς ἑμιλλίας τοῦ ἁγίου Ἱεράρχου (σημ. πρὸς Ἀνομοίους), εἶναι ὁ ὅρος «ἀκατάληπτος», ὁ ὅποιος ἦτο προγενέστερος τοῦ Φίλωνος, καὶ εἰς τὸν ὅποιον ὁ Ἰουδαῖος φιλόσοφος ἔδωκεν ἔννοιαν σαφῶς θρησκευτικὴν».

108. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 48,720.

109. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. δ', Ρ.Γ. 48,728.

110. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. α', Ρ.Γ. 48,706.

111. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 48,721.

112. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 63,22 ἐξ· πρβλ. Ρ.Γ. 63,21 ἐξ.

113. Βλ. Περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', Ρ.Γ. 56,167· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ. ὁμ. β', Ρ.Γ. 60,410· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ιζ', Ρ.Γ. 61,142 ἐξ.

τήτες τοῦ Θεοῦ «καὶ ἡ ἀνέλιξις τῶν ἐξωτερικῶν ἐνεργειῶν τῆς θείας περὶ τῶν ὄντων καὶ τοῦ κόσμου βουλήs»¹¹⁴.

Οἱ πιστοὶ γνωρίζουμε «ὅτι ἐστὶ τις ἀσώματος δύναμις πάντων αἰτία τῶν ἀγαθῶν», «ὅτι ἀναρχός ἐστιν ὁ Θεός», ὅτι εἶναι πανταχοῦ παρών, ὅτι εἶναι σοφός, παντογνώστηs κ.λπ., «πῶs δὲ ἐστίν, οὐκ ἴσμεν»¹¹⁵.

Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ στὴν ὁποία μετέχουν τὰ ὄντα παραμένει ταυτόχρονα ἀνεξιχνίαστη καὶ ἀκατάληπτη¹¹⁶. Ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, «τὰ κρίματα αὐτοῦ», «καὶ ὁδοὶ αὐτοῦ», τὰ «πλείονα ἔργα» του εἶναι ἀνεξιχνίαστα, ἀνεξερεύνητα καὶ ἀκατάληπτα σὲ μᾶs, «ὅτι πολὺ τὸ μέσον ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, καὶ ὅσον οὐκ ἐστίν εἰπεῖν»¹¹⁷.

Ὁ Χρυσόστομος καταπολεμεῖ μὲ μεγάλη οἰκονομία τὴν ἀλαζονεία καὶ μαγία ὅχι μόνον τῶν Εὐνομιανῶν¹¹⁸, ἀλλὰ καὶ ὄλων ἐκείνων τῶν αἰρετικῶν¹¹⁹, οἱ ὁποῖοι πολυπραγμονοῦν καὶ περιεργάζονται τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ¹²⁰, ὑποβάλλουν «ἀνθρωπίνους λογισμοῖs» τὰ λεγόμενα στὴ Γραφή γιὰ τὶς ἀποφάσεις, ἐνέργειες καὶ ἐντολές τοῦ Θεοῦ¹²¹, κρίνουν καὶ μετροῦν «τὰ θεία πράγματα» «ἀνθρωπίνους λογισμοῖs»¹²² καὶ ὑπερβαίνουν ἔτσι «τοὺs ὅρους καὶ τὰ μέτρα» τῆs γνώσης ποὺ δόθησαν στοὺs ἀνθρώπους¹²³. Τὰ λεγόμενα αὐτὰ στὶς Γραφές ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀκούει μὲ εὐλαβῆ διάνοια¹²⁴ καὶ νὰ δέχεται μὲ «ὑπακοὴν πίστεως»¹²⁵.

114. Βλ. Ἁ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., σελ. 370.

115. Βλ. Πρὸs Ἀνομοίους, ὁμ. α', Ρ.Γ. 48,705. 708· Ὁμιλία ὅτε τῆs Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖs Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, Ρ.Γ. 52,403 ἐξ· Ἐξήγησιs εἰs τὸν Ψαλμ. ρλη', Ρ.Γ. 55,416· Εἰs τὴν πρὸs Ἐβρ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 63,19.

116. Βλ. Πρὸs Ἀνομοίους, ὁμ. α', Ρ.Γ. 48,705· Ἐξήγησιs εἰs τὸν Ψαλμ. ρλη', Ρ.Γ. 55,416· Εἰs τὴν πρὸs Ρωμ., ὁμ. ιστ', Ρ.Γ. 60,558· Εἰs τὴν Β' πρὸs Τιμ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 62,647.

117. Βλ. Εἰs τὴν Β' πρὸs Τιμ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 62,647 ἐξ.. Πρβλ. Ὁμιλία ὅτε τῆs Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖs Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, Ρ.Γ. 52,404· Ἐξήγησιs εἰs τὸν Ψαλμ. ρλη', Ρ.Γ. 55,416· Εἰs τὴν Β' πρὸs Τιμ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 62,606 ἐξ.

118. Βλ. Πρὸs Ἀνομοίους, ὁμ. α', Ρ.Γ. 48,707.

119. Βλ. Εἰs τὴν Β' πρὸs Τιμ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 62,606.

120. Βλ. ὁ.π.π.· Εἰs τὴν πρὸs Ρωμ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 60,410· ὁμ. ιστ', Ρ.Γ. 60,558· ὁμ. κζ', Ρ.Γ. 60,644· Εἰs τὴν Α' πρὸs Θεσ., ὁμ. ζ', Ρ.Γ. 62,439· Εἰs τὴν Β' πρὸs Τιμ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,606 ἐξ· ὁμ. η', Ρ.Γ. 62,647.

121. Βλ. Εἰs τὴν πρὸs Ρωμ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 60,610· Εἰs τὴν Α' πρὸs Κορ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 61,75· Εἰs τὴν Α' πρὸs Θεσ., ὁμ. ζ', Ρ.Γ. 62,438 ἐξ.

122. Βλ. Εἰs τὴν Β' πρὸs Τιμ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 62,606 ἐξ.

123. Βλ. Εἰs τὴν Α' πρὸs Θεσ., ὁμ. ζ', Ρ.Γ. 62,438.

124. Βλ. Εἰs τὴν πρὸs Ἐβρ., ὁμ. β', Ρ.Γ. 63,19 ἐξ.. Πρβλ. Ὁμιλία ὅτε τῆs Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖs Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, Ρ.Γ. 52,403 ἐξ· Εἰs τὴν Γένεσιν, ὁμ. β', Ρ.Γ. 53,28· Εἰs τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. β', Ρ.Γ. 56,109· Εἰs τὴν Α' πρὸs Κορ., ὁμ. λδ', Ρ.Γ. 61,288 ἐξ.

125. Βλ. Εἰs τὴν πρὸs Ρωμ., ὁμ. κζ', Ρ.Γ. 60,644. Πρβλ. ὁμ. β', Ρ.Γ. 60,410· Εἰs

β. Ὁ Χρυσόστομος δὲν εἶναι ὑπέρμαχος ἐνὸς θρησκευτικοῦ ἀγνωστισμοῦ¹²⁶.

Ἡ γνώση τῆς ἀγνοίας εἶναι ἤδη μιὰ γνώση. Ὁ Ψαλμωδὸς γνωρίζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι θαυμαστός, μέγας, ὑψηλός, «τὸ δὲ τί τὴν οὐσίαν, καὶ πῶς ἡ μεγαλωσύνη, καὶ τίς ὁ τρόπος τῶν εἰρημένων ἀγνοεῖ· ἀλλ' ἡ ἀγνοια αὕτη γνώσεώς ἐστιν ἀπόδειξις... Ἔστιν ἐπαγγελία γνώσεως ἀγνοίαν ἐλέγχουσα καὶ ἔστιν ἀγνοια γνώσιν ἡμῶν μαρτυροῦσα»¹²⁷.

Δὲν γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος «τὶ τὴν οὐσίαν ἔστιν ὁ Θεός», γνωρίζει ὅμως «ὅτι ἔστι Θεός». Δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει τὸ «πῶς» τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ, γνωρίζει ὅμως ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος, πανταχοῦ παρὼν, θαυμαστός, μέγας, ὑψηλός, σοφός¹²⁸. Εἶναι ἀκατάληπτες στὸν ἄνθρωπο ἡ οἰκονομία καὶ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, γνωρίζει ὅμως «ὅτι πάντα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ, ὅτι πάντων προνοεῖ»¹²⁹.

Ἡ ἀγ. Γραφὴ ὁμιλεῖ «ἀνθρωπίνως», «ἀπὸ μεταφορᾶς ἀνθρωπίνων», «ἀνθρωπίναις λέξεσι», γιὰ τὸ Θεό¹³⁰, γιὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ σχέση του πρὸς τὸν Πατέρα¹³¹, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ¹³², «ἵνα σὺ ὁ σῶματι συμπεπλεγμένος, λαβὼν ἀπὸ τῶν παρὰ σοὶ γνωρίμων ρημάτων, νοήσης τὰ ὑπερβαίνοντά σε νοήματα»¹³³, «ἵνα καὶ οὕτω διαβλέψῃς, καὶ μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐννοήσῃς»¹³⁴, «ἵνα ἀπὸ τῆς παχυτάτης λέξεως θεοπρεπῆ τὴν ἀγάπην, καὶ γνησίαν, καὶ ἀκατάλυτον νοήσῃς»¹³⁵.

Ὁ Χριστὸς «μεγάλων ὄντως καὶ ἀπορρήτων ἐποίησε κοινωνοὺς» τοὺς πιστοὺς, οἱ ὁποῖοι «μετέχοντες Πνεύματος ἁγίου» λαμβάνουν τὴν πνευματικὴ σοφία γιὰ νὰ νοήσουν τὰ πνευματικὰ καὶ δοῦν «τὰ κρυπτόμενα»¹³⁶.

τὴν Α' πρὸς Θεσ., ὁμ. ζ', P.G. 62,439· Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. β', P.G. 62,606 ἐξ· ὁμ. η', P.G. 62,647.

126. Βλ. Ἄ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., σελ. 372.

127. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. ρλη', P.G. 55,416.

128. Βλ. Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. α', P.G. 48,706. 708· Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. ρλη', ὁ.π.π.

129. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. η', P.G. 62,647.

130. Βλ. Περὶ μετανοίας, ὁμ. στ', P.G. 49,314· Ὁμιλία ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, P.G. 52,403· Λόγος πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, P.G. 52,490· Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. ρλη', P.G. 55,418· Εἰς τὸν Ἰωάν., ὁμ. ιε', P.G. 59,100· ὁμ. νθ', P.G. 59,326· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ιε', P.G. 62,292 κ.ά.

131. Βλ. Ὁμιλία ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, ὁ.π.π.· Εἰς τὸν Ἰωάν., ὁμ. νδ', P.G. 59,298· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. κστ', P.G. 61,214 ἐξ. κ.ά.

132. Βλ. Λόγος πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, ὁ.π.π.

133. Βλ. Ὁμιλία ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, ὁ.π.π.

134. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάν., ὁμ. ιε', P.G. 59,100. Πρβλ. Εἰς τὸν Ψαλμ. ρλη', P.G. 55, 418.

135. Βλ. Λόγος πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, ὁ.π.π.

136. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,24. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νζ', P.G. 59,311· Εἰς τὴν Α' πρὸς Θεσ., ὁμ. ζ', P.G. 62,439.

Ε. Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓ. ΓΡΑΦΗΣ.
Η ΣΥΜΦΩΝΗ ΜΕ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ Κ.Δ. ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ.

1. Ἡ ἀνάγνωση καὶ κατανόηση τῆς ἀγ. Γραφῆς.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τονίζει σὲ κάθε εὐκαιρία τὸ πόσο ἀναγκαῖα καὶ πολύτιμη εἶναι γιὰ τοὺς πιστοὺς ἡ ἀνάγνωση τῶν θείων Γραφῶν.

Οἱ πιστοὶ λαμβάνουν τὴν ἀναγκαῖα καὶ κατάλληλη γιὰ τὴν ψυχὴ τους τροφή ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν¹. «Καὶ ὅπερ ἡ σωματικὴ τροφή πρὸς τὴν σύστασιν τῆς ἡμετέρας ἰσχύος, τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις (τῶν θείων Γραφῶν) τῇ ψυχῇ γίνεται. Τροφή γάρ ἐστι πνευματικὴ, καὶ νευροὶ τὸν λογισμόν, καὶ ἰσχυράν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν, καὶ εὐτονωτέραν καὶ φιλοσοφικωτέραν»². Ἡ ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς εἶναι «πνευματικὸς λειμὼν» καὶ «παράδεισος τρυφῆς» καλύτερος ἐκείνου τοῦ παραδείσου³. Γιὰ νὰ μὴ πάθουμε ὅ,τι ἔπαθε ὁ Ἀδάμ «καὶ ἐκπέσωμεν τοῦ παραδείσου», «μένωμεν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Γραφῆς»⁴.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν θείων Γραφῶν ἐξαρτῶνται τὰ ὀρθὰ δόγματα καὶ ἡ ἀκρίβεια τοῦ βίου μας, ὅπως ἀναπτύξαμε ἤδη, καὶ ἐπειδὴ συνεπῶς «οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς»⁵, ὁ Χρυσόστομος προτρέπει καὶ παρακαλεῖ: «μετὰ πολλῆς σπουδῆς» καὶ «διηνεκῶς» «τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν ποιούμεθα»⁶.

Οἱ μέριμνες τοῦ βίου, οἱ καθημερινὲς ἀσχολίες, δὲν πρέπει νὰ ἀποσπάσουν τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς. Θὰ πρέπει μᾶλ-

1. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κα', Ρ.Γ. 53,184.

2. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. κθ', Ρ.Γ. 53,262. Πρβλ. Περὶ μετανοίας, ὁμ. δ', Ρ.Γ. 49,299· Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 51,91· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 53,32· ὁμ. λε', Ρ.Γ. 53,321· Εἰς τὰς Πραξ., ὁμ. κ', Ρ.Γ. 60,155 ἐξ. κ.ά.

3. Βλ. Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. α', Ρ.Γ. 49,17 ἐξ.· Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 51,87.

4. Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 51,89.

5. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 48,993.

6. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', Ρ.Γ. 53,321. 323· Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 48,991 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. ιγ', Ρ.Γ. 62,565 ἐξ.

λον νὰ γίνουν «ζηλωταὶ τοῦ Αἰθίοπος, τοῦ εὐνούχου, τοῦ μηδὲ ἐν ὁδοιπορίᾳ τῆς ἀναγνώσεως ἀμελοῦντος»⁷.

Ἔτσι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἐνδιατρίβουν συνεχῶς «τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει». Ὅχι μόνο οἱ μοναχοί, ἀλλὰ καὶ «οἱ κοσμικοί», προπαντὸς οἱ δευτεροὶ γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀποτελεσματικὰ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ κόσμου, τὶς δυσκολίες τῆς καθημερινῆς ζωῆς⁸, καὶ ἀποστομῶσουν τοὺς «Ἕλληνας» καὶ τοὺς «φιλοσόφους» καὶ «τοὺς πεφουσημένους ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ δόξης» μὲ τοὺς ὁποίους διαλέγονται⁹. Ὅχι μόνο ὁ φιλότεχνος¹⁰, ὁ φιλομαθής¹¹, «ὁ ὀξύτερον ἐνορῶν»¹², ἀλλὰ καὶ ὁ χειροτέχνης, «ὁ ἰδιώτης» καὶ «ὁ πάντων ἀνθρώπων ἀμαθέστερος»¹³. Ὅλοι ἀνεξαίρετως οἱ χριστιανοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες¹⁴. Οἱ γονεῖς θὰ πρέπει νὰ δίνουν στὰ παιδιὰ τους «ὑπόδειγμα, ἐκ πρώτης ἡλικίας τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει ποιοῦντες αὐτοὺς ἐνσχολάζειν»¹⁵.

Ἐπειδὴ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἀγ. Γραφῆς εἶναι *conditio sine qua non* γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ ὡς πιστοῦ, ὁ Χρυσόστομος παραινεῖ καὶ παρακαλεῖ τοὺς ἀκροατὲς τοῦ ἐπανειλημμένα ν' ἀποκτήσουν τὰ βιβλία τῆς ἀγ. Γραφῆς¹⁶. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι δὲν ἔχουν χρήματα γιὰ νὰ τ' ἀγοράσουν εἶναι προφανῶς γελοία πρόφασις γιὰ τοὺς πλούσιους καὶ ἀβάσιμος γιὰ τοὺς φτωχότερους, ἀφοῦ ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς φροντίζει νὰ ἀποκτήσει «πλήρη καὶ ὀλόκληρα» «τὰ τῆς τέχνης ὄργανα, ἧς ἕκαστός ἐστι δημιουργός», «καὶ μὴ κωλύει πενία»¹⁷. Ἄν δὲν μποροῦν νὰ ἀγοράσουν τὰ ἄλλα βιβλία, πού τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν πολὺ ἀκριβὰ, ἂς ἀγοράσουν τουλάχιστο ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, γιὰ νὰ τὰ ἔχουν «διδασκάλους διηνεκεῖς»¹⁸.

7. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', Ρ.Γ. 53,324 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιθ', Ρ.Γ. 60,155· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λστ', Ρ.Γ. 61,314.

8. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. π.π. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. π.π.· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 62, 360.

9. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κα', Ρ.Γ. 62,155.

10. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λβ', Ρ.Γ. 53,295.

11. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξστ', Ρ.Γ. 58,625. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. μδ', Ρ.Γ. 54,410 ἐξ.

12. Βλ. Εἰς τὸ μὴ πικρατρίχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 51,91.

13. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 48,994. Πρβλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 62,485.

14. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', Ρ.Γ. 53,323 ἐξ.

15. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κα', Ρ.Γ. 62,151.

16. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λβ', Ρ.Γ. 59,187· ὁμ. νγ', Ρ.Γ. 59,296· Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιθ', Ρ.Γ. 60,155· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 62,361.

17. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 59,78.

18. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. π.π. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νγ', Ρ.Γ. 59,296.

Γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶναι τόσο φτωχοί, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἀγοράσουν κανένα βιβλίον τῆς ἀγ. Γραφῆς, ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νὰ μὴν ἀγνοοῦν τίποτα («τῶν ἐγκειμένων ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς» «ἐκ τῆς συνεχοῦς γινομένης ἀναγνώσεώς») τοὺς στοὺς Ναοὺς κατὰ τὴ λατρεία¹⁹, ὅπου κάθε βδομάδα δυὸ φορές, «πολλάκις δὲ καὶ τρεῖς καὶ τετράκις» ἀναγινώσκονται περικοπὲς ἀπὸ τὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Ἀπ. Παύλου²⁰, ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα βιβλία τῆς ἀγ. Γραφῆς²¹.

Στὸν ἰσχυρισμὸ πολλῶν χριστιανῶν ὅτι εἶναι μάταιος κόπος νὰ ἀναγινώσκουν τὰ βιβλία τῶν θείων Γραφῶν χωρὶς τὴ βοήθεια διδασκάλου ἢ νὰ ἀκούνε τὶς ἀναγινωσκόμενες κατὰ τὴ λατρεία περικοπὲς χωρὶς τὴν ἐξήγηση τοῦ «ὀμιλητοῦ», ἀφοῦ ἀπὸ μόνοι τοὺς δὲν κατανοοῦν τὸ περιεχόμενό τους²², ὁ Χρυσόστομος ἀπαντᾷ πὺς καὶ ἂν ἀκόμα ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς ἦταν βásiμος, θὰ ἔπρεπε νὰ διαβάζουν τὶς θεῖες Γραφές, γιὰ καὶ «ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως πολὺς ὁ ἁγιασμὸς γίνεται»²³. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν εἶναι βásiμος, γιὰ καὶ ἡ ἀγ. Γραφή γενικὰ καὶ ἡ Κ.Δ. ἰδιαιτέρα εἶναι καταρχὴν ἀπλή καὶ σαφής —«πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα»²⁴—, ὥστε καὶ ὁ πιὸ ἀμαθὴς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ κερδίζει καὶ ὠφελεῖται ἀπὸ τὴν ἀκρόαση ἢ ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν²⁵.

Ὁ Χρυσόστομος γνωρίζει ὅτι πολλὰ χωρία τῆς ἀγ. Γραφῆς εἶναι δυσκολονόητα στοὺς συγκεκριμένους ἀπλοὺς καὶ ἀπαίδευτους ἀναγνώστες ἢ ἀκροατὲς τῶν Βιβλικῶν κειμένων. Γνωρίζει ἐπίσης πολὺ καλὰ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ «ἀναγινώσκει» κανεὶς τὰ λεγόμενα στὶς Γραφές. Πρέπει καὶ νὰ τὰ «ἐπιγινώσκει», ὅπως δείχνουν ἡ ἐρώτηση τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸν Εὐνοῦχο, «ἄρα γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;» (Πραξ. 8,30) καὶ ἡ προτροπὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους: «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς» (Ἰωάν. 5,39). «Ὁ δὲ ἐρευνῶν οὐ μέχρι τῆς ἐπιφανείας ἴσταται, ἀλλὰ πρὸς τὸ βάθος αὐτὸ καταβαίνει»²⁶.

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ διαβάζει ἢ ἀκούει τὶς Γραφές μὲ τὴν ἀρμό-

19. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ια', P.G. 59,78.

20. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὑπόθεσις, P.G. 60,391. Πρβλ. Εἰς τό, «Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. α', P.G. 51,187 ἐξ.

21. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νθ', P.G. 59,324· Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. η', P.G. 63,75 ἐξ.

22. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', P.G. 53,322· Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,485.

23. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. γ', P.G. 48,994.

24. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,485.

25. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. π.π.

26. Βλ. Ἐπιτίμησις κατὰ τῶν ἀπολειφθέντων, παραίνεσις πρὸς τοὺς παρόντας, P.G. 51,148. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,39· ὁμ. ιγ', P.G. 53,106· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λβ', P.G. 59,186 ἐξ. ὁμ. νγ', P.G. 59,296.

ζουσα στὰ «ιερά γράμματα» ψυχικὴ διάθεση²⁷ καὶ σοβαρότητα²⁸. Μὲ ἐπιθυμία²⁹, μὲ ἔρωτα³⁰, μὲ πείνα καὶ δίψα γιὰ τὰ θεῖα λόγια³¹, μὲ πολλὴ προθυμία³² καὶ συνάμα μὲ φόβο καὶ τρόμο³³ καὶ πολλὴ φρίκη³⁴, μὲ μέριμνα καὶ ἀγρυπνία³⁵, μὲ ψυχὴ νήφουσα³⁶, μὲ κατάνυξη³⁷, μὲ σιγὴ «καὶ τὴν ἔξωθεν καὶ τὴν κατὰ διάνοιαν»³⁸, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τῆ βιωτικῆς μέριμνα καὶ ἀγωνία³⁹ καὶ τοὺς λογισμοὺς ποὺ ταράσσουν τὴ διάνοια⁴⁰, μὲ καθαρότητα ψυχῆς⁴¹, μὲ πίστη, ὑπακοὴ καὶ ἐμπιστοσύνη στὶς βουλές, ἐνέργειες καὶ ἐπιταγές τοῦ Θεοῦ ποὺ μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ καὶ ἰδιαίτερα ἡ Κ.Δ.⁴² μὲ προσευχὴ⁴³ καὶ μὲ μεγάλῃ προσοχῇ⁴⁴, ὥστε τίποτα νὰ μὴ παραβλέπει⁴⁵ ἢ παρατρέχει⁴⁶ τῶν «ἐν ταῖς θείαις

27. Βλ. Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. ιθ', P.G. 49,196.

28. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. β', P.G. 57,24· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μζ', P.G. 59,263.

29. Βλ. Περὶ τῆς ἀσφαείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. β', P.G. 56,176· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. να', P.G. 59,283.

30. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,39· Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. β', P.G. 57,107· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. να', P.G. 59,283.

31. Βλ. Εἰς τό: «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου», P.G. 51,116· Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ἔ.π.π.

32. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. θ', P.G. 53,76 ἐξ· ὁμ. κα', P.G. 53,183· ὁμ. λε', P.G. 53,323· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. β', P.G. 57,29 ἐξ· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λβ', P.G. 59,187.

33. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,484· Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. ι', P.G. 63,83.

34. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μζ', P.G. 59,262 ἐξ.

35. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λβ', P.G. 53,293 ἐξ· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,21· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κα', P.G. 59,127.

36. Βλ. Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. θ', P.G. 49,104.

37. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. πδ', P.G. 59,459.

38. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', P.G. 59,27.

39. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', P.G. 59,27· ὁμ. β', P.G. 59,35· ὁμ. ια', P.G. 59,77 ἐξ.

40. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιθ', P.G. 53,164.

41. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. β', P.G. 57,29 ἐξ· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', P.G. 59,28· ὁμ. κγ', P.G. 59,138.

42. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. β', P.G. 60,410· ὁμ. ιστ', P.G. 60,557· ὁμ. κζ', P.G. 60,644· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. θ', P.G. 61,75· Εἰς τὴν Α' πρὸς Θεσ., ὁμ. ζ', P.G. 62,438 ἐξ· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. α', P.G. 62,506 ἐξ· Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. β', P.G. 62,605 ἐξ· ὁμ. η', P.G. 62,649 ἐξ..

43. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κα', P.G. 59,127.

44. Βλ. Περὶ Ἱερωσύνης, λόγ. δ', P.G. 48,670· Ὁμιλία ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρώπιος ἀπεσπάρθη, P.G. 52,397· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κα', P.G. 53,183· ὁμ. λε', P.G. 53,323· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νθ', P.G. 59,324· ὁμ. ξστ', P.G. 59,369· Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιθ', P.G. 60,156· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. ιγ', P.G. 62,365· Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. στ', P.G. 62,631. Συχνὴ καὶ στερεότυπη εἶναι ἡ προτροπὴ τοῦ Χρυσόστομου: «Προσέχωμεν ταῖς Γραφαῖς», «προσέχωμεν μετ' ἀκριβείας». Βλ. Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. ζ', P.G. 49,93· ὁμ. ιθ', P.G. 49,196· Περὶ μετανοίας, λόγ. δ', P.G. 49,301· Εἰς

Γραφαῖς γεγραμμένων» «μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς»⁴⁷, με «διηγεμένην» ἄγρυπνη καὶ «συντεταγμένην» τῇ ψυχῇ καὶ τῇ διάνοια⁴⁸, με πολλή σύνεση⁴⁹, με ἐπιμονή καὶ καρτερία⁵⁰.

Ἄν ὁ Χριστιανὸς διαβάξει συνεχῶς τὶς Γραφές με τοὺς πῖο πάνω ὄρους, ἂν με προθυμία εἰσφέρει «τὰ παρ' ἑαυτοῦ»⁵¹, τὸ βλέμα του θὰ γίνεται ὄλο καὶ πῖο ὀξὺ καὶ θὰ βλέπει ὄλο καὶ πῖο καθαρὰ τὸ φῶς⁵². Θὰ ἐξηγεῖ καὶ κατανοεῖ τὰ δυσκολονόητα χωρία με τῇ βοήθεια τῶν πῖο ἀπλῶν καὶ σαφῶν⁵³. Θὰ μπορέσει «τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς κατασχεῖν φυλακῆς»⁵⁴. Θὰ κατανοήσει τελικὰ με τὴν ἀκριβεία «τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐγκείμενα»⁵⁵, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ χρειάζεται διδάσκαλο ἢ ὁμιλητὴ πού νὰ ἐξηγεῖ τὶς Γραφές⁵⁶, ἀλλὰ θὰ γίνεῖ ὁ ἴδιος διδάσκαλος τῶν ἄλλων⁵⁷.

Ἄν παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν κατανοεῖ ὅλα τὰ ἀναγινωσκόμενα ἱερὰ κείμενα, ὀφείλει νὰ προσφύγει στὸ διδάσκαλο ἢ στὸν ὁμιλητὴ-ἐρμηνευτὴ τῶν Γραφῶν⁵⁸.

τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,44· ὁμ. ιε', P.G. 53,119· ὁμ. κθ', P.G. 53,262· Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. γ', P.G. 56,109· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,15. 24· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νγ', P.G. 59,296 κ.ά.

45. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,15.

46. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,40· ὁμ. ιε', P.G. 53,119· ὁμ. κα', P.G. 53, 175· Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. α', P.G. 60,15· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. λα', P.G. 60,667 ἐξ.

47. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,39· ὁμ. λε', P.G. 53,323· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,21· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', P.G. 59,36.

48. Βλ. Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. θ', P.G. 49,104· ὁμ. ιθ', P.G. 49,196· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,40· ὁμ. ιε', P.G. 53,119· ὁμ. κδ', P.G. 53,206· Εἰς τὸν Ἰωάν., ὁμ. κγ', P.G. 59,138. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. ιδ', P.G. 63,111.

49. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιε', P.G. 59,97.

50. Βλ. Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαύλου προσηγορίας, P.G. 51,125.

51. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. θ', P.G. 53,76 ἐξ· ὁμ. λε', P.G. 53,321.

52. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιθ', P.G. 60,156.

53. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', P.G. 53,323 ἐξ· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λστ', P.G. 61,314.

54. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. να', P.G. 59,283.

55. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιθ', P.G. 53,164. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. θ', P.G. 53,106 ἐξ· ὁμ. λε', P.G. 53,321· Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. β', P.G. 56,107· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νγ', P.G. 59,296· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. ιγ', P.G. 62,565.

56. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,484 ἐξ.

57. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. γ', P.G. 53,32· ὁμ. η', P.G. 53,70· ὁμ. ιδ', P.G. 53, 117· ὁμ. κη', P.G. 53,252· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', P.G. 59,36· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. θ', P.G. 62,361 ἐξ· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', P.G. 63,73 ἐξ.

58. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. γ', P.G. 48,995· Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν, ὁμ. γ', P.G. 51,89 ἐξ· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', P.G. 53,322 ἐξ· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λστ', P.G. 61,314.

2. Ὁ διδάσκαλος (ἢ ὁμιλητῆς) ἐρμηνευτῆς τῶν Γραφῶν.

Ὁ Χρυσόστομος γνῶριζε πολὺ καλὰ ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἀπεῖχαν πολὺ ἀπὸ τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀληθινοῦ ἀναγνώστη ἢ ἀκροατῆ τῶν Γραφῶν ἔχι μόνο γιὰτὶ δὲν εἶχαν, ἄλλος περισσότερο καὶ ἄλλος λιγότερο, τὶς πνευματικὲς προϋποθέσεις, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ δὲν κατεῖχαν τὶς φιλολογικὲς καὶ ἱστορικὲς γνώσεις ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἐρμηνεία καὶ κατανόηση τῶν Γραφῶν. Γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος εἶχε ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του στὸ κήρυγμα, ποὺ ἦταν κυρίως ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κειμένων, καὶ ἀναδείχθηκε ὡς ὁ κατεξοχὴν κήρυκας-ἐρμηνευτῆς τῶν Γραφῶν γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ τὸ διδάσκαλο ἐρμηνευτῆ, ποὺ αὐτὸς προπάντων πρέπει νὰ ἔχει ὅλες ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις ποὺ ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη τῶν Γραφῶν, ἰσχύει κυρίως ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου: «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς». «Ἐπειδὴ οὐ πανταχοῦ ἐξ ἐπιπολῆς ἐστὶν εὐρεῖν τὸν νοῦν τῶν ἐγγεγραμμένων, ἀλλὰ χρεῖα καὶ πολλῆς ἐρεύνης ἐστὶν ἡμῖν, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς λαθεῖν τῶν ἐν τῷ βάθει κειμένων»⁵⁹. «Ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ μάθει καὶ τὸν ἀκροατῆ νὰ μὴ παρατρέχει οὔτε μιὰ βραχεία λέξη οὔτε μιὰ συλλαβὴ «τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κειμένων»⁶⁰ καὶ θὰ τὸν ὀδηγήσει στὴν εὕρεση τοῦ πολύτιμου θησαυροῦ⁶¹, στὴν ἀκριβῆ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρη κατανόηση ὅλων τῶν βιβλικῶν κειμένων⁶² μὲ τελικὸ σκοπὸ τὴ σωτηρία του⁶³. «Τοῦτο γὰρ ἡμῶν ἡ πᾶσα ἀγρυπνία καὶ ἡ σπουδὴ, ὥστε πάντας ὑμᾶς τελείους καὶ ἀπληρτισμένους γενέσθαι, καὶ μηδὲν ὑμᾶς λανθάνειν τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κειμένων»⁶⁴.

Χειραγωγὸς τόσο τοῦ ὁμιλητῆ ἐρμηνευτῆ ὅσο καὶ τοῦ ἀκροατῆ στὸ δρόμο γιὰ μιὰ ἀκριβῆ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρη ἐρμηνεία καὶ κατανόηση τοῦ κειμένου πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας του μὲ τὸν ὁποῖο ὀφείλουν νὰ βρίσκονται σὲ συνεχῆ διάλογο⁶⁵.

Ὁ διδάσκαλος ἐξηγητῆς, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἔχει γιὰ τοὺς ἀκροατές

59. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κδ', P.G. 53,206. Πρὸς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιε', P.G. 53,118· ὁμ. με', P.G. 54,414· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιε', P.G. 59,97· ὁμ. κα', P.G. 59,127· ὁμ. νγ', P.G. 59,295· Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. στ', P.G. 62,631.

60. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιε', P.G. 53,118. Πρὸς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κδ', P.G. 53,206.

61. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιε', P.G. 53,118.

62. Βλ. Περὶ μετανοίας, λόγ. δ', P.G. 49,301· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κδ', P.G. 53,206 ἐξ· ὁμ. κη', P.G. 53,252· ὁμ. με', P.G. 53,414· Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. ρμγ', P.G. 55,457· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιε', P.G. 59,97· ὁμ. κα', P.G. 59,127· ὁμ. κη', P.G. 59,252 κ.ά.

63. Βλ. Περὶ μετανοίας, λόγ. δ', P.G. 49,301· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κη', P.G. 53,252· ὁμ. λε', P.G. 53,321 ἐξ· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νγ', P.G. 59,295.

64. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κη', P.G. 53,252.

65. Βλ. Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. β', P.G. 56,108.

του φιλοστοργία μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη τῆς μητέρας γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ της⁶⁶, ὀφείλει νὰ ἐξηγεῖ τὰ βιβλικά κείμενα καὶ μάλιστα ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν πολὺ πνευματικὸ βάθος κατὰ τρόπο ἀνάλογο μὲ τὴν ἀντιληπτικὴ ἱκανότητα καὶ τὴν ψυχικὴ διάθεση τῶν ἀκροατῶν του⁶⁷.

Ἡ ἐρμηνεία πρέπει νὰ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὰ βασικά καὶ στοιχειώδη καὶ νὰ κινεῖται πρὸς τὰ μυστικότερα καὶ ὑψηλότερα⁶⁸. Ὁ ἀκροατὴς θὰ πρέπει νὰ μάθει πρῶτα-πρῶτα ποιὸς ἔγραψε τὸ ἐξηγούμενο βιβλίον, πότε τὸ ἔγραψε, γιὰ ποιὸν καὶ γιὰ τί τὸ ἔγραψε⁶⁹.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μὲν εὐκόλα καὶ ῥάδια τῶν νοημάτων, καὶ ἀπονητὶ διοδεῦσαι ἔνι, τὰ δὲ τραχύτερα καὶ προσάντη οὐχ ὁμοίως εὐπορον διαβῆναι, ὁ κήρυκας ἐρμηνευτὴς θὰ πρέπει ἄλλοτε νὰ ἐξασκεῖ τοὺς ἀκροατὲς τοῦ στα εὐκολότερα καὶ ἄλλοτε νὰ τοὺς ὀδηγεῖ στα δυσκολότερα, ὥστε οὔτε νὰ τοὺς ἀποθαρρύνει, οὔτε νὰ τοὺς ἀποχαυνώνει⁷⁰.

Ὁ ὁμιλητὴς δὲν πρέπει νὰ δίνει τὴ λύση τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦνται κατὰ τὴν ἐξήγηση τῶν βιβλικῶν κειμένων πάντα ἀμέσως καὶ συνηθίζει ἔτσι τοὺς ἀκροατὲς τοῦ νὰ δέχονται μόνον μασημένα τροφή, «ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτοὺς ἐπάγειν τὴν λύσιν τῶν νοημάτων»⁷¹.

Ἐπειδὴ ἡ γνώση τῆς Γραφῆς ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς εἶναι φτωχὴ καὶ ἡ ἀντιληπτικὴ τους ἱκανότητα εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο περιορισμένη, ὁ ὁμιλητὴς ἐξηγητὴς θὰ πρέπει νὰ διαιρεῖ τὰ βιβλικά κείμενα σὲ μικρὲς-μικρὲς ἐνόητες καὶ νὰ τὰ ἐξηγεῖ «κατὰ μικρόν», ὥστε τὸ περιεχόμενό τους νὰ γίνεταί εὐληπτο, νὰ εἰσδύει βαθιὰ στὴ διάνοια τοῦ ἀκροατῆ, νὰ διατηρεῖται σταθερὰ στὴ μνήμη του⁷² καὶ νὰ μπορεῖ νὰ ἀπαγγέλλει μὲ ἀκριβεία «τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα», ἂν βέβαια δὲν εἶναι «σφόδρα ὑπνηλὸς» «καὶ νωθὴς καὶ παιδίον μικροῦ ραθυμότερος»⁷³.

Ὅπως «ὁ γραμματιστὴς» δὲν προχωρεῖ στὴν προσφορὰ νέας διδασκτείας ὕλης, ἂν ὁ μαθητὴς δὲν μάθει ἀκριβῶς τὰ ἤδη διδασθέντα, ἔτσι καὶ ὁ ἐρμηνευτὴς πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια μέχρις ὅτου τὰ μάθουν καλὰ οἱ ἀκροατὲς του⁷⁴.

66. Βλ. ὁ.π.π. P.G. 56,107.

67. Βλ. Ὁμιλία εἰς τό, «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ» κ.λπ., P.G. 56, 153 ἐξ.

68. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. θ', P.G. 63,75.

69. Βλ. Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν, ὁμ. α', P.G. 51, 71· Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. β', P.G. 56,110.

70. Βλ. Ὁμιλία εἰς τό, «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ» κ.λπ., ὁ.π.π.

71. Βλ. Εἰς τό: «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόου», P.G. 51,119.

72. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιδ', P.G. 53,117· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', P.G. 59,36· ὁμ. στ', P.G. 59,61· ὁμ. κε', P.G. 59,147.

73. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κε', P.G. 59,147.

74. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. θ', P.G. 63,75.

Ὁ ἀκροατὴς θὰ πρέπει ἀπὸ τῆ μεριά του:

α. Νὰ διαβάξει συνεχῶς τὴν περικοπὴ πού πρόκειται νὰ ἀναγνωσθεῖ τὴν Κυριακὴ ἢ καὶ τὸ Σάββατο, νὰ ἐξετάζει μὲ ἀκρίβεια «τὰ ἐγκείμενα» σ' αὐτῇ, νὰ σημειώνει τι εἶναι σαφές, τι ἄδηλο, καὶ τι τοῦ φαίνεται ἀντιφατικό. Τὸ κέρδος αὐτῆς τῆς προπαρασκευαστικῆς σπουδῆς θὰ εἶναι μεγάλο καὶ γιὰ τὸν κήρυκα καὶ γιὰ τὸν ἀκροατῆ. Γιὰ τὸν κήρυκα, γιατί δὲν θὰ χρειασθεῖ νὰ κοπιᾷσαι πολὺ γιὰ νὰ διασαφηνίσει «τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν», ἀφοῦ ἡ διάνοια τοῦ ἀκροατῆ θὰ ἔχει προοικειωθεῖ «τῇ τῶν ρημάτων γνώσει». Γιὰ τὸν ἀκροατῆ, γιατί μὲ τὴ σπουδῆ αὐτῇ θὰ ἔχει γίνῃ «ὀξύτερος» καὶ «διορατικώτερος» καὶ θὰ κατανοήσει εὐκολότερα καὶ βαθύτερα τὰ ἀναγινωσκόμενα καὶ ἐρμηνευόμενα κείμενα⁷⁵.

β. Νὰ κατέχει μὲ ἀκρίβεια τὰ λεγόμενα καὶ νὰ «ἀναμνησκᾶται» συνεχῶς ὅσα ἐναποτέθηκαν στοὺς κόλπους τῆς διανοίας του κατὰ τὴν ἀνάγνωση καὶ ἐρμηνεία τῶν βιβλικῶν περικοπῶν. «Ἡ γὰρ μνήμη τῶν ἤδη ρηθέντων» θὰ προετοιμάσει τοὺς ἀκροατὲς γιὰ νὰ δεχθοῦν μὲ μεγαλύτερη εὐκολία τὰ μέλλοντα νὰ λεχθοῦν⁷⁶.

Ὁ Χρυσόστομος πιστεύει ὅτι μιὰ τέτοια συνεργασία τοῦ κήρυκα ἐρμηνευτῆ μὲ τὸν ἀκροατῆ θὰ ὀδηγήσει τὸ δεύτερο σὲ μιὰ τόσο βαθιὰ καὶ πλήρη γνώση τῶν Γραφῶν, ὥστε νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς διδάσκαλος σὲ ἄλλους⁷⁷.

3. Ἡ σύμφωνη μὲ τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. μέθοδος ἐρμηνείας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ μερικοὺς ἐρευνητὲς ὅτι οἱ διαφορὲς μεταξὺ τῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Σχολῆς τῆς Ἀντιοχείας ὡς πρὸς τὴ μέθοδο ἐρμηνείας τῆς ἀγ. Γραφῆς δὲν ἦσαν πραγματικές, ὅτι δηλ. δὲν ὑπῆρχε οὐσιαστικὴ ρήξις, ἀλλὰ μόνο παρεξεγήσεις μεταξὺ τους⁷⁸. Ἡ ἐπικρατοῦσα ὁμῶς ἄποψη εἶναι ὅτι ἡ Σχολὴ τῆς Ἀντιοχείας, ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐξηγητικὴ μέθοδο ἀκολουθοῦσε ὁ Χρυσόστομος, ἐφάρμοζε τὴν κατὰ γράμμα ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ μέθοδο ἐρμηνείας τῶν ἀγ. Γραφῶν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ Σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας πού ἐφάρμοζε τὴν ἀλληγορικὴ μέθοδο⁷⁹.

75. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 59,77.

76. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κη', Ρ.Γ. 53,252.

77. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιδ', Ρ.Γ. 53,117· ὁμ. κη', Ρ.Γ. 53,252· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 59,77.

78. Βλ. Jacques Guillet, *Les exégèses d' Alexandrie et d' Antioche conflit ou malentendu?* στὸ R.S.R, τ. XXXIII (No 4), Paris 1946, σελ. 257-302. Πρβλ. Ἄ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., ὑπόσ. 3, σελ. 466.

79. Βλ. B. Altaner, ὁ.π.π., σελ. 284 ἐξ.· J. Quasten, ὁ.π.π., σελ. 397 ἐξ.· Ἄ Θεοδώρου, ὁ.π.π., σ. 274 ἐξ.· Χρ. Θ. Κρικιώνη, ὁ.π.π., σελ. 3 ἐξ.

Γιὰ τὸ Χρυσόστομο εἰδικότερα ὁ Δ.Σ. Μπαλάνος τονίζει μὲ ἔμφαση: «Ἐπόμενος ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς, ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύων τὴν Γραφήν ἀποφεύγει ἐπιμελῶς τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν, ἣν θεωρεῖ ληρωδίαν (Εἰς Γένεσιν, ὁμιλ. 8, γ, P.G. 53,72) καὶ ἐπιζητεῖ τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐρμηνείαν». Προσθέτει ὅμως: «Οὐδέποτε καταντᾷ εἰς ζηρᾶν ἐρμηνείαν τοῦ γράμματος, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀναζητεῖ καὶ εὕρισκεν τὴν ἐκ τῆς Γραφῆς ἠθικὴν ὠφέλειαν τῶν ἀκροατῶν, ὅπερ θεωρεῖ ὡς τὸ κύριον ἔργον τοῦ ἐρμηνευτοῦ»⁸⁰. Κατὰ τὸν Β. Altaner ὁ Χρυσόστομος «sucht den historischen Sinn der biblischen Texte nach den Grundsätzen der antiochenischen Schule zu erläutern»⁸¹. Ὁ J. Quasten δέχεται ὅτι οἱ ἐξηγητικὲς ὁμιλίαι τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ οἱ πλεῖστες ἔγιναν στὴν Ἀντιόχεια μεταξὺ τῶν ἐτῶν 386 καὶ 397, «give evidence of his strict and intelligent training in the tenets of that School. Always anxious to ascertain the literal sense and opposed to allegory, he combines great facility in discerning the spiritual meaning of the Scriptural text with an equal ability for immediate, practical application to the guidance of those committed to his care»⁸². Γιὰ τὴν πέμπτην ὅμως ὁμιλία τοῦ Χρυσοστόμου στὴν πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολὴν γράφει: «Though Chrysostom does not by any means rigidly exclude the allegorical interpretation, he seldom gives it as free play as he does here»⁸³.

Πιὸ κοντὰ στὴν ἐξηγητικὴ μέθοδο ποὺ χρησιμοποιοῦ ὁ Χρυσόστομος εἶναι ὅσα γράφει ὁ Π.Κ. Χρήστου, Εἰσαγωγή, στό: Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἅπαντα τὰ ἔργα, τόμ. 1, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» σελ. 34: «Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Χρυσοστόμου «εἶναι νηφαλιὰ, στηρίζεται στὸ γράμμα τῆς Βίβλου, καταφεύγει δὲ μερικὲς φορὲς καὶ στὸ ἑβραϊκὸ πρωτότυπο μέσω μεταφράσεων, διότι ὁ Χρυσόστομος δὲν γνώριζε τὴν ἑβραϊκὴ, κάθε φορὰ δὲ ποὺ παρουσιαζόταν ἀνάγκη ἀναζητοῦσε τύπους καὶ ἀλληγορίες καὶ κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα».

Ἐμεῖς στὸ προηγούμενο κεφ. γιὰ τὴ σαφήνεια τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς Κ.Δ. δείξαμε ὅτι ὁ Χρυσόστομος:

1.α. Κατανοεῖ τὴν Π.Δ. κυρίως ὡς προπαρασκευὴ τῆς Κ.Δ. καὶ τὴν Κ.Δ. ὡς ἐκπλήρωση καὶ τελείωση τῆς Π.

β. Ἐξηγεῖ τὴν Π.Δ. διὰ τῆς Κ. στὸ βαθμὸ ποὺ ἡ πρώτη ὡς προαναγγελία τῆς δευτέρας εἶναι ἀσαφῆς καὶ ἡ δευτέρα ὡς ἐκπλήρωση τῆς πρώτης εἶναι σαφῆς καὶ ἀπλή.

80. Βλ. Δ.Σ. Μπαλάνου, ὁ.π.π., σελ. 365· Ἄ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., σελ. 354. 358.

81. Βλ. Β. Altaner, ὁ.π.π., σελ. 291.

82. Βλ. J. Quasten, ὁ.π.π., σ. 433.

83. Βλ. ὁ.π.π., σελ. 449.

γ. Μὲ βάση τὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. κατανοεῖ πρόσωπα, συμβάντα καὶ τελετὲς τῆς Π.Δ. ὡς τύπους προσώπων, συμβάντων καὶ τελετῶν τῆς Κ.Δ., στὰ ὅποια φανερώνεται μὲ ἀπλότητα καὶ σαφήνεια ἢ συνεσκιασμένη στοὺς τύπους ἀλήθεια.

δ. Ἐξηγεῖ ἀλληγορικὰ χωρία τῆς Π.Δ. ποὺ αὐτὰ καθεαυτὰ δὲν εἶναι ἀλληγορίες ἀκολουθώντας τὴν ἀλληγορικὴ τους ἐξήγηση στὴν Κ.Δ.

2.α. Θεωρεῖ τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. ὡς καταρχὴν ἀπλὸ καὶ σαφές.

β. Χωρία τῆς Κ.Δ. ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀσαφῆ ἢ εἶναι πράγματι δυσκολονόητα τὰ διασαφηνίζει μὲ τὰ σχετικὰ κείμενα τῆς Κ.Δ.

Στὸ κεφ. αὐτὸ θὰ δεῖξουμε ὅτι ἡ μέθοδος ἐξήγησης τῆς Κ.Δ. τοῦ Χρυσοστόμου καθορίζεται καὶ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ.

Εἶναι εὐνόητο ὅτι ἡ ὀρθότητα μιᾶς μεθόδου δὲν πρέπει νὰ συγγέεται μὲ τὴν ὀρθὴ ἢ μὴ ἐφαρμογὴ της.

α. Ἡ ἱστορικοφιλολογικὴ μέθοδος.

1. Ὁ Χρυσόστομος πίστευε, ὅπως εἶδαμε, ὅτι ἡ ἀγ. Γραφή εἶναι θεόπνευστος. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὑπογράμμισε σὲ κάθε εὐκαιρία πόσο ἱερά καὶ σημαντικὰ εἶναι τὰ «γεγραμμένα», «τὰ γράμματα», κάθε λέξη καὶ συλλαβή, καὶ ἀπαιτοῦσε ἀνάλογο σεβασμὸ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν ἐξηγητὴ τῶν βιβλικῶν κειμένων. Τίποτα στὴν ἀγ. Γραφή δὲν εἶναι περιττό⁸⁴, τίποτα δὲν «κεῖται» σ' αὐτὴ «ἀπλῶς καὶ εἰκῆ»⁸⁵. «Οὐδὲ ἰῶτα ἓν, οὐδὲ μίαν κεραίαν ἀπλῶς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κειμένην»⁸⁶. Κάθε λέξη⁸⁷ καὶ «τὸ τυχὸν ρῆμα»⁸⁸ καὶ «ἡ βραχεῖα λέξις»⁸⁹, «τὰ ψιλὰ ὀνόματα»⁹⁰, ἀκόμα καὶ μιὰ «συλλαβή» ἢ μιὰ «κεραία» ἢ «ἔνα» ἰῶτα⁹¹, ἀλλὰ καὶ ἡ «ψιλὴ πρόσρησις» καὶ ἡ προσθήκη ἑνὸς στοιχείου⁹² ἔχουν μεγάλη σημασία. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ ἐξη-

84. Βλ. Εἰς τό, «Ἀσπάσαθε Πρίσιλλην καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. α', P.G. 51,187 ἐξ.: ὁμ. β', P.G. 51,195· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. λx', P.G. 61,667.

85. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ι', P.G. 53,85· ὁμ. ιε', P.G. 53,119· ὁμ. κδ', P.G. 53, 206· Εἰς τὸν Ἰσαΐαν, ὁμ. β', P.G. 56,110· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ν', P.G. 59,278.

86. Βλ. Εἰς τό: «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου», P.G. 51,119. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κα', P.G. 53,175.

87. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ν', P.G. 59,278.

88. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ι', P.G. 53,85.

89. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. γ', P.G. 53,32.

90. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. λx', P.G. 61,667. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κα', P.G. 53,175· ὁμ. κδ', P.G. 53,206.

91. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κα', P.G. 53,175.

92. Βλ. Εἰς τό, «Ἀσπάσαθε Πρίσυλλαν καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. α', P.G. 51,187· Εἰς τὸν Ἰσαΐαν, ὁμ. β', P.G. 56,110.

γητής δὲν πρέπει νὰ παραβλέπει καὶ παρατρέχει τίποτα, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ τὰ ἐξετάζει ὅλα προσεχτικά⁹³, νὰ διερευνᾷ καὶ ἐρμηνεύει μὲ ἀκρίβεια τὴν κάθε λέξη⁹⁴ καὶ τὴν πιὸ βραχεία⁹⁵.

2. Ἡ ἀποφασιστικὴ σημασία ποὺ ἀποδίδει ὁ Χρυσόστομος στὴ λέξη τῶν βιβλικῶν κειμένων αὐτὴ καθεαυτὴ καὶ συνεπῶς στὴν κατὰ λέξη ἐρμηνεία τοῦ κειμένου — «ὡς εἶρηται ἐκληπτέον»⁹⁶— γίνεται ἰδιαίτερα φανερὴ στὸ μεγάλο πλῆθος τῶν περιπτώσεων, στίς ὁποῖες τονίζει μὲ ἔμφαση ὅτι ὁ ἱερός συγγραφέας ἐπέλεξε μιὰ ἐντελῶς ὀρισμένη λέξη γιὰ νὰ ἐκφράσει μὲ ἀκρίβεια αὐτὸ ποὺ ἤθελε. Ὁ Ἀπ. Παῦλος, π.χ., στὸ Ρωμ. 8,33 «οὐκ εἶπε· Θεὸς ὁ ἀφεις ἁμαρτήματα, ἀλλ', ὁ πολλῶ μεῖζον ἦν, Θεὸς ὁ δικαίων»⁹⁷, στὸ 1 Κορ. 1,30 δὲν εἶπε «ἐσόφισεν ἡμᾶς», ἀλλ', «ἐγεννήθη ἡμῖν σοφία, τὸ δαψιλὲς ἐνδεικνύμενος τῆς δωρεᾶς»⁹⁸, στὸ 2 Κορ. 13,3 «οὐχ ἀπλῶς εἶπε, τοῦ ἐνοικούντος, ἀλλὰ, τοῦ λαλοῦντος, δεικνύς πνευματικὰ ὄντα τὰ ρήματα»⁹⁹, στὸ Ἐφεσ. 1,5 «οὐκ εἶπεν, ἧς ἐχαρίσατο, ἀλλ' ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς· τούτέστιν οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησε»¹⁰⁰, στὸ Ἐφεσ. 2,18 «οὐκ εἶπεν, πρόσδοτον, ἀλλὰ, προσαγωγὴν· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν προσήλθομεν, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ προσήχθημεν»¹⁰¹, στὸ Κολ. 1,21 «οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἐχθραίνοντας, ἀλλὰ, ἀπηλλοτριωμένους, ὁ πολλῆς ἐχθρας ἐστίν, οὐδὲ ἡλλοτριωμένους, ἀλλὰ μηδὲ προσδοκῶντας ἐπανελεθεῖν»¹⁰², στὸ 1 Θεσ. 3,6 «οὐκ εἶπεν, ἀπαγγέλαντος, ἀλλ' εὐαγγελισαμένου· τοσοῦτον ἀγαθὸν ἠγεῖτο τὴν ἐκείνων βεβαίωσιν καὶ ἀγάπην»¹⁰³. Ἐξηγώντας ὁ Χρυσόστομος τὸ Ρωμ. 11,5 παρατηρεῖ:

93. Βλ. Εἰς τό, «Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. α', Ρ.Γ. 51,187 ἐξ· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ν', Ρ.Γ. 59,278.

94. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. η', Ρ.Γ. 53,70. Ὁ Ἡ. Β. Οικονόμου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐρμηνείαν τῆς Γενέσεως ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς σειρᾶς «Ἄπαντα τῶν ἁγίων Πατέρων» (Ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἔργα, τόμος 41), Ἀθήναι 1974, σελ. 6, γράφει: «Δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ λεχθῆ ὅτι οὗτος θεωρεῖ ὡς ἀπολύτως ἐπιβεβλημένη τὴν ἔρευναν τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως πρὸς διακρίβωσιν τοῦ βαθυτέρου περιεχομένου ταύτης».

95. Βλ. Εἰς τό, «Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν», ὁμ. β', Ρ.Γ. 51,195· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιε', Ρ.Γ. 53,119. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κδ', Ρ.Γ. 53,206· Εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁμ. β', Ρ.Γ. 56,110.

96. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. μστ', Ρ.Γ. 55,209.

97. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιε', Ρ.Γ. 60,543.

98. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ε', Ρ.Γ. 61,42.

99. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κθ', Ρ.Γ. 61,597.

100. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,13.

101. Βλ. δ.π.π., ὁμ. στ', Ρ.Γ. 62,44.

102. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. δ', Ρ.Γ. 62,325.

103. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Θεσ., ὁμ. δ', Ρ.Γ. 62,417. Βλ. Περαιτέρω, Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιβ', Ρ.Γ. 57,205· ὁμ. ιστ', Ρ.Γ. 57,251· ὁμ. ιζ', Ρ.Γ. 57,256· ὁμ. ιθ', Ρ.Γ. 57,274· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 60,467· ὁμ. ιδ', Ρ.Γ. 60,531· 535· ὁμ. ιθ', Ρ.Γ.

«Ὅρα ἐκάστην λέξιν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν διασφύζουσαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τὴν τῶν σωζομένων εὐγνωμοσύνην ἐμφαίνουσαν. Τῷ μὲν εἰπεῖν, ἐκλογὴν, ἔδειξεν ἐκείνου τὴν δοκιμὴν· τὸ δὲ εἰπεῖν, χάριτος, ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν»¹⁰⁴, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ 1 Κορ. 1,1 ἐξ. ἐπισημαίνει: «Οὐδαμοῦ γὰρ ἐν ἐτέρῳ Ἐπιστολῇ εὐτῶ συνεχῶς κεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· ἐνταῦθα μὲντοι ἐν ὀλίγοις στίχοις πολλάκις, καὶ διὰ τούτου σχεδὸν τὸ πᾶν ὑφαίνει προοίμιον... Ὅθεν δῆλον καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις, ὅτι οὐκ εἰκῆ οὐδὲ ἀπλῶς τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς καλῆς ταύτης προσηγορίας τὴν φλεγμονὴν αὐτῶν ἀπαντλῶν καὶ τὴν σηπεδόνα τοῦ νοσήματος ἐκκαθαίρων»¹⁰⁵.

Ἡ μεγάλη φροντίδα τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐξήγηση καὶ κατανόηση τῆς κάθε λέξης τῶν κειμένων εἶναι ἐπίσης ἐμφανὴς στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες στὶς ὁποῖες ἐξηγεῖ σημιτικὰς λέξεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. μὲ τὴ βοήθεια «τῆς γλώττης τῶν Σύρων»¹⁰⁶.

Χωρὶς τὴν ἀκριβῆ ἐξέταση, ἐρμηνεία καὶ κατανόηση τῶν χρησιμοποιουμένων ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς λέξεων, «τῶν ρημάτων», ὀδηγούμεθα σὲ λανθασμένες ἢ καὶ καταγέλαστες ἐξηγήσεις¹⁰⁷, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς αἰρετικούς¹⁰⁸.

3. Ἐντελῶς ἀπαράδεκτη εἶναι ἡ προσθήκη ἢ ἀφαίρεση λέξεων στὸ βιβλικὸ κείμενο. Ὅχι μόνον «παρὰ προσθήκην καὶ ἀφαιρέσιν», ἀλλὰ καὶ «παρὰ στιγμήν μόνην, καὶ παρὰ ὑπόκρισιν μόνην ἀναγνώσεως πολλὰ πολλάκις ἄτοπα ἐτέχθη νοήματα»¹⁰⁹.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Χρυσόστομος ἐνδιαφέρεται ζωηρὰ γιὰ τὴν ὀρθὴ

60,589 ἐξ. ὁμ. κα', P.G. 60,606 ὁμ. κβ', P.G. 60,609 ὁμ. κγ', P.G. 60,618 ὁμ. κη', P.G. 60,651 ἐξ. ὁμ. λβ', P.G. 60,675. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ι', P.G. 61,82 ὁμ. ιε', P.G. 61,122 ἐξ. ὁμ. ιη', P.G. 61,145 ἐξ. ὁμ. κ', P.G. 61,162. 166 ὁμ. κα', P.G. 61,175 ὁμ. λα', P.G. 61,257 ὁμ. λβ', P.G. 61,267 ἐξ. ὁμ. λη', P.G. 61,323 ὁμ. μγ', P.G. 61,368 ἐξ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. ιζ', P.G. 61,518 ὁμ. ιθ', P.G. 61,532. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,673. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. β', P.G. 62,189. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. α', P.G. 62,302 ὁμ. β', P.G. 62,311. Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. α', P.G. 62,505 ὁμ. ιβ', P.G. 62,561. Εἰς τὴν πρὸς Φιλμ., ὁμ. β', P.G. 62,709. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. ε', P.G. 63,45 ἐξ. κ.δ.

104. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιη', P.G. 61,578.

105. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. β', P.G. 61,19.

106. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ζ', P.G. 57,74 ὁμ. ιστ', P.G. 61,248. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κστ', P.G. 61,577. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. κη', P.G. 60,252.

107. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιστ', P.G. 60,551 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κβ', 299 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιστ', P.G. 60,549. 554 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. ια', P.G. 63,89 ἐξ.

108. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,617 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. δ', P.G. 62,31.

109. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λδ', P.G. 61,393.

στίξη τοῦ κειμένου τῆς Κ.Δ.¹¹⁰ καὶ τὴν ἀποκατάστασή του στὴν ἀρχική του μορφή¹¹¹.

4. Γιὰ νὰ ἐρμηνεύσουμε σωστά, δηλ. σύμφωνα μὲ τίς δικές τους ἀπαιτήσεις, τὰ βιβλικά κείμενα, θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε τὴν εἰδικότερη σημασία ποὺ ἔχουν οἱ χρησιμοποιούμενες στὰ βιβλικά κείμενα λέξεις, ὅπως π.χ. οἱ λέξεις ψυχὴ καὶ σῶμα¹¹², «τὰ ἰδιώματα» «καὶ τοὺς νόμους τοὺς τῆς Γραφῆς»¹¹³. Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν γνωρίζουν «τὴν ἀκολουθίαν» τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ δὲν ἐξετάζουν μὲ ἀκρίβεια «τὰ ἰδιώματα καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς», ἀλλὰ ἐξηγοῦν τὰ πάντα χωρὶς διάκριση, «ἀπλῶς καὶ ἐνὶ τρόπῳ», «οὐδέποτε τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν εὐρήσουσι»¹¹⁴.

5. Οἱ λέξεις, οἱ φράσεις, οἱ προτάσεις ἐνὸς κειμένου λειτουργοῦν πάντα ὀργανικὰ μέσα σὲ μιὰ νοηματικὴ συνάφεια καὶ ὑπηρετοῦν ἐκεῖνο ποὺ ὁ συγγραφέας θέλει νὰ ἐκφράσει μὲ τὸ ἔργο του. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ ὁποῖος δημιούργησε τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς μεθόδου ἐρμηνείας, *conditio sine qua non* γιὰ τὴν κατανόηση ἐνὸς κειμένου εἶναι ἡ ἀνάλυση τῆς δομῆς του καὶ τοῦ ὕφους του. Ὁ ἐρμηνευτὴς ὀφείλει νὰ ἀνατάμει τὸ ἔργο καὶ νὰ κατανήσει τὸ ὅλο ἀπὸ τὸ μέρος καὶ τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὅλο. Ἔτσι ἔχουμε ἡδὴ στὸν Ἀριστοτέλη τὸν πρῶτο «ἐρμηνευτικὸ κύκλο» (*hermeneutischer Zirkel*)¹¹⁵. Ὁ Χρυσόστομος γνωρίζει τὸν ἐρμηνευτικὸ αὐτὸ κύκλο¹¹⁶ καὶ τὸν ἐφαρμόζει κατὰ τὴν ἐξήγηση τῶν βιβλικῶν κειμένων, ἰδιαίτερα τῶν δυσκολονόητων χωρίων, τὰ ὁποῖα ζητεῖ νὰ διασαφηνίσει μὲ τὴ βοήθεια εἴτε τῆς ἄμεσης συναφείας τοῦ κειμένου¹¹⁷, εἴτε σχετικῶν χωρίων τοῦ ἴδιου ἔργου ἢ καὶ ἄλλων ἔργων τοῦ συγγραφέα¹¹⁸, εἴτε σχετικῶν χωρίων τῆς ὅλης ἀγ. Γρα-

110. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κστ', P.G. 57,338· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ιε', P.G. 61,123.

111. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιζ', P.G. 59,107.

112. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ξε', P.G. 54,561.

113. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. πα', P.G. 59,440.

114. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μ', P.G. 59,229.

115. Βλ. Π.Χ. Ἀνδριοπούλου, Τὸ πρόβλημα τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐρμηνευτικῇ τῆς Κ.Δ. ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Θεολογίας Κυριλλοῦ τοῦ Ἀλεξανδρείας, Ἀθήνα 1975, σελ. 20 ἐξ.

116. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,18: «Ἐκαστον μέρος βοᾷ τὴν πρὸς τὸ ὅλον σῶμα συγγένειαν. Καὶ καθάπερ ἂν ἀπὸ πλευρᾶς λάβῃς τι μέρος, καὶ ἐν τῷ μέρει τὰ πάντα εὐρήσεις, ἀφ' ὧν τὸ ὅλον ζῶον συνέστηκε ... οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Γραφῆς ἔστιν ἰδεῖν ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων μέρει τὴν παντὸς συγγένειαν διαφαινομένην». Γιὰ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας στὴ Σχολὴ τῆς Ἀντιοχείας βλ. Ἀ. Θεοδώρου, ὁ.π.π., σελ. 273 ἐξ.

117. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιε', P.G. 57,227· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ε', P.G. 59,53 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ι', P.G. 60,479· ὁμ. ιβ', P.G. 60,502.

118. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιβ', P.G. 60,502.

φῆς¹¹⁹, ἀφοῦ τὴν κατανοεῖ ὡς μία ὀργανικὴ ὁλότητα¹²⁰. Ὑπογραμμίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπομονώσουμε καὶ νὰ ἐξετάζουμε τὰ «ρήματα καθ' ἑαυτά», («γυμνά»), οὔτε νὰ βασανίζουμε «τὴν λέξιν καθ' ἑαυτήν», «ἐπεὶ πολλὰ ἔψεται τὰ ἀμαρτήματα»¹²¹, («μυρία τὰ ἄτοπα») ¹²².

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε σωστὰ τὸ γραφόμενον πρέπει νὰ γνωρίζουμε καλὰ τὸ σκοπὸ τοῦ γράφοντος, νὰ ἐξετάζουμε «τὴν γνώμην μεθ' ἧς λέγεται, καὶ τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς λέγεται, καὶ τί σπουδάζων κατορθῶσαι λέγει»¹²³. Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ἐξετάζουμε καὶ καιροὺς καὶ τόπους καὶ προσώπων διαφορὰν¹²⁴ καὶ τὴν συνήθειαν (ἔξιν)¹²⁵ καὶ τὴν ὑπόνοιαν (γνώμην)¹²⁶ τῶν ἀκροωμένων. «Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐτέρως ἐφικέσθαι τῆς ἀληθείας»¹²⁷.

Βρίσκουμε τὸ σκοπὸ καὶ τὴ γνώμη τοῦ λέγοντος ἢ γράφοντος ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο λέγει ἢ γράφει, ἀπὸ τὴ διατύπωση¹²⁸, ἀπὸ τὴ συνάφεια¹²⁹, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὸ ὅλο ἔργο του. Τὴ γνώμη τοῦ Παύλου π.χ., «πανταχοῦ εὔροι τις διαλάμπουσαν»¹³⁰.

6. Ὁ Χρυσόστομος δὲν γνώριζε ἀσφαλῶς ὅσα γνωρίζουμε ἡμεῖς σήμερα γιὰ τὰ φιλολογικὰ εἶδη τῶν βιβλίων τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ τίς φιλολογικὲς μορφές ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὰ καὶ τὴ σημασία ποὺ ἔχουν γιὰ τὴν ὀρθὴ κατανόησή τους. Μὲ τὰ ἐρωτήματα ὅμως ποὺ θέτει σὲ κείνους ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ ἀναγινωσκόμενα κατὰ τὴ λατρεία κείμενα εἶναι «ἀεὶ τὰ αὐτὰ»

119. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιε', P.G. 57,226· ὁμ. κβ', P.G. 57,303 ἐξ.· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξη', P.G. 59,375 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. ι', P.G. 63,83 ἐξ.

120. Βλ. προπάντων, Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,18.

121. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,628 ἐξ.. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λη', P.G. 59,215 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιγ', P.G. 60,508· ὁμ. ιθ', P.G. 60,585 ἐξ.· ὁμ. κε', P.G. 60,630· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λθ', P.G. 61,337 ἐξ.

122. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιγ', P.G. 60,508. Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιγ', P.G. 57,211 ἐξ.

123. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιθ', P.G. 60,585 ἐξ.· ὁμ. κε', P.G. 60,630. Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιγ', P.G. 57,211 ἐξ.· ὁμ. ιζ', P.G. 57,263· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λη', P.G. 59,215 ἐξ.· ὁμ. μ', P.G. 59,229· ὁμ. πα', P.G. 59,440· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιγ', P.G. 60,508· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ια', P.G. 61,88· ὁμ. λθ', P.G. 61,338· Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,628 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. στ', P.G. 63,53.

124. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιζ', P.G. 57,263· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μ', P.G. 59,229.

125. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, β.π.π.· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. θ', P.G. 62,248.

126. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λθ', P.G. 59,226· ὁμ. μ', P.G. 59,229.

127. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιζ', P.G. 57,263.

128. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. β', P.G. 57,27 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. α', P.G. 62,183.

129. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξβ', P.G. 59,341.

130. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λθ', P.G. 61,338.

καὶ συνεπῶς δὲν ἔχουν νὰ μάθουν κάτι καινούργιο ἀκούγοντάς τα: «Τί ἐστὶ προφητεία; τί ἐστὶ διηγήματα; τί ἐστὶ παραβολή; τί ἐστὶν ἀλληγορία; τί ἐστὶ τύπος; τί ἐστὶ σύμβολον; τί ἐστὶν Εὐαγγέλια;... διὰ τί Εὐαγγέλια εἴρηται;... τί διέεστηκε ταῦτα τῶν προφητικῶν; διὰ τί μὴ καὶ ἐκεῖνα Εὐαγγέλια λέγεται;»¹³¹, ὑποδηλώνεται πόσο σημαντικὴ εἶναι ἡ γνώση τῶν φιλολογικῶν εἰδῶν καὶ μορφῶν γιὰ τὴν κατανόηση τῶν βιβλικῶν κειμένων.

7. Ὁ Χρυσόστομος πρότασε τῶν ἐξηγητικῶν ὁμιλιῶν του στὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. σύντομη ἢ ἐκτενῆ εἰσαγωγή¹³², γιὰτί πίστευε πῶς γιὰ νὰ κατανοήσει κανεὶς σωστὰ καὶ ὅσο γίνεται καλύτερα τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. πρέπει νὰ γνωρίζει ἀπὸ ποιόν, γιὰ ποιούς, γιὰ ποὺ λόγῳ, πότε καὶ ποῦ γράφτηκαν¹³³. Οἱ ἀπαντήσεις ποῦ δίνει ὁ Χρυσόστομος στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ ὁ κανόνας τῆς Κ.Δ. εἶχε κλείσει καὶ ἡ ἀμφισβήτηση τῆς κανονικότητος μερικῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. εἶχε ἐκλείψει καὶ ποῦ δὲν εἶχε ἐμφανισθεῖ ἡ κριτικὴ ἔρευνα τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ., δὲν γίνονται περισσότερο ἢ λιγότερο ἀποδεκτὲς σήμερα. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἐνδιαφέρει ἐμᾶς ἐδῶ καὶ ποῦ εἶναι ἀσφαλῶς καὶ τὸ πιὸ σημαντικὸ δὲν εἶναι οἱ ἀπαντήσεις ποῦ δίνονται, ἀλλὰ τὰ ἐρωτήματα ποῦ τίθενται, ὁ τρόπος σκέψης καὶ ἔρευνας, ποῦ φανεροῦν πόσο σημαντικὴ εἶναι ἡ γνώση τῆς ἱστορικῆς κατάστασης γιὰ τὴν κατανόηση τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ.

Ἡ ἐναντι τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου¹³⁴ συντομία τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου, ποῦ γράφτηκε «ἐν Αἰγύπτῳ, τῶν μαθητῶν παρακαλεσάντων, αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι»¹³⁵, ὀφείλεται κατὰ τὸ Χρυσόστομο, στὸ ὅτι ἐγράφη ἀπὸ τὸ Μᾶρκο μετὰ τὸ κατὰ Ματθαῖον —«διὸ ἐπὶ σύντομον ἦλθεν ὁδόν»— καὶ στὸ ὅτι ὁ συγγραφέας του ἐμιμήθη τὸ διδάσκαλό του, τὸν Πέτρον, τὸν «βραχυλο-

131. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιθ', 156 ἐξ.

132. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', Ρ.Γ. 57,13 ἐξ. ὁμ. β', Ρ.Γ. 57,23 ἐξ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', Ρ.Γ. 59,24 ἐξ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. α', Ρ.Γ. 60,13 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὑπόθεσις τῆς ἐπιστολῆς, Ρ.Γ. 60,391 ἐξ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 61,9 ἐξ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 61,381 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 62,9 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 62,177 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,299 ἐξ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,467 ἐξ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 62,501 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Τίτ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,663 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλιμ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 62,701 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 63,9 ἐξ.

133. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', Ρ.Γ. 59,36. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 60,393 ἐξ. ὁμ. λα', Ρ.Γ. 60,671 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὑπόθεσις, Ρ.Γ. 62,10. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,299 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,75.

134. Κατὰ τὸ Χρυσόστομο τὸ πρῶτο Εὐαγγέλιο ἔγραψε ὁ Ματθαῖος, ὁ μαθητῆς τοῦ Ἰ. Χ., πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ «τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ» γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι τὸν παρακάλεσαν «ἅπερ εἶπε διὰ ρημάτων, ταῦτα ἀφεῖναι διὰ γραμμάτων αὐτοῖς». Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', Ρ.Γ. 57,17

135. Βλ. εἰς τὸν Ματθαῖον, δ.π.π.

γίας ἐπιμελούμενον»¹³⁶. Ἀντίθετα ὁ Λουκᾶς, ποὺ καὶ αὐτὸς ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιό του μετὰ τὸν Ματθαῖον, μιμούμενος τὸ διδάσκαλό του, τὸν Παῦλον, τὸν «ὐπὲρ τοὺς ποταμούς ρέοντα», ἤθελε «τὶ τῶν εἰρημένων διδάξει πλέον ἡμᾶς»¹³⁷. Ὁ Λουκᾶς δὲν ἔγραψε βέβαια τὰ πάντα γιὰ τή, μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν πράξη, δράση τοῦ Ἰησοῦ. Κάτι τέτοιο ἦταν ἀδύνατο, ὅπως λέει σαφῶς τὸ Ἰωάν. 21,25. "Ἄλλωστε καὶ ὁ Λουκᾶς στὸ Πράξεων 1,1 δὲν λέει «πάντα», ἀλλὰ «περὶ πάντων· ὡς ἂν εἴποι τις ἀδρομερῶς καὶ παχυμερῶς· ἢ περὶ πάντων λέγει τῶν συνεχόντων καὶ κατεπειγόντων»¹³⁸.

Τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο ἔγραψε ὁ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου, ὁ ἀγαπημένος μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ¹³⁹, μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Εὐαγγελιστὲς εἶχαν γράψει καὶ εἶχαν πεθάνει πρὶν ἀπ' αὐτὴν¹⁴⁰. Ὁ μεταγενέστερος χρόνος συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἡ μία αἰτία τῶν διαφορῶν του ἀπὸ τὰ Συνοπτικά¹⁴¹. Ἡ ἄλλη εἶναι, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστῆς δὲν «ἐσπούδαζεν, ὥστε πάντα καταλέγειν, ἐπειδὴ μηδὲ δυνατὸν ἦν, ἀλλ' ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων ὀλίγα»¹⁴². "Ἄλλωστε «ὁ μὴ πιστεύσας τοῖς εἰρημένοις, οὐδὲ τοῖς πλείοσι προσέξει, ὁ δὲ δεξάμενος, οὐδὲν δεήσεται ἐτέρου εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον»¹⁴³.

Ὁ Χρυσόστομος ἐπιμένει στὸ νὰ προσδιορίσει ὅσο γίνεται ἀκριβέστερα τὸ χρόνο συγγραφῆς τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀπ. Παύλου¹⁴⁴, «συντελεῖ γὰρ ἡμῖν πρὸς τὰ ζητούμενα οὐ μικρὸν ὁ τῶν ἐπιστολῶν χρόνος»¹⁴⁵. Γιὰ τὴν κατα-

136. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. δ', P.G. 57,39 ἐξ.

137. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 57,40. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. ιβ', P.G. 62,381.

138. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. α', P.G. 60,17. Πρβλ. Εἰς τό, ἀσχυλὸς δὲ ἐτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόβου», P.G. 51,118 ἐξ.

139. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. α', P.G. 59,25 ἐξ. ὁμ. β', P.G. 59,29 ἐξ.

140. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. οστ', P.G. 58,696.

141. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. δ' P.G. 59,46 ἐξ. ὁμ. πη', P.G. 59,480 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. οστ', P.G. 58,696.

142. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μβ', P.G. 59,239. Πρβλ. ὁμ. λε', P.G. 59,199. ὁμ. πζ', P.G. 59,474.

143. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. πζ', P.G. 59,474.

144. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὑπόθεσις, P.G. 60,392 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὑπόθεσις, P.G. 62,178 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. α', P.G. 62,299 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Τίτ., ὁμ. α', P.G. 62,663 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλμ., ὁμ. β', P.G. 62,708. Πρβλ. εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὑπόθεσις, P.G. 63,9 ἐξ. Γιὰ τὸ Χρυσόστομο εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴ γράφτηκε ἀπὸ τὸν Παῦλο. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὑπόθεσις, P.G. 63,9 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. β', P.G. 59,35. ὁμ. κη', P.G. 59,161. ὁμ. μστ', P.G. 59,261. ὁμ. μδ', P.G. 59,297. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. μζ', P.G. 60,327. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α' P.G. 60,395.400. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. θ', P.G. 61,75. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. α', P.G. 61,385 κ.ά.

145. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὑπόθεσις, P.G. 60,393. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ.α', P.G. 62,299 ἐξ.

νόηση τοῦ περιεχομένου τῶν Ἐπιστολῶν καὶ τῶν μεταξύ τους διαφορῶν πρέπει νὰ λάβουμε ὑπόψη μας καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία γράφτηκαν σὲ συνάρτηση μὲ τὴν κατάσταση (Situation) τῶν παραληπτῶν τους¹⁴⁶.

8. Ὁ Χρυσόστομος κατὰ τὴν ἐξήγηση τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ. παρέχει στοὺς ἀκροατές του τίς ἱστορικές πληροφορίες πού εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν κατανόησή τους. Ἐξηγεῖ «τίνος ἕνεκεν» «τὸν οἰκιστὴν τῆς πόλεως εἴρηκεν» ὁ Εὐαγγελιστὴς (Ματθ. 16,13)¹⁴⁷, τί ἦσαν οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ τί πίστευαν (Ματθ 22,23)¹⁴⁸, τί εἶναι «τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» (Ματθ. 24,15)¹⁴⁹, πῶς πραγματοποιήθηκε ἡ προφητεία τοῦ Ἰησοῦ στὸ Ματθ. 24,16 ἐξ., πού σύμφωνα μὲ τὸ Χρυσόστομο ἀναφέρεται στὴν καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ¹⁵⁰, τί ἦσαν οἱ Σαμαρεῖτες (Ἰωάν. 4,9)¹⁵¹, τί οἱ γιορτές τῆς σκηνοπηγίας (Ἰωάν. 7,2)¹⁵² καὶ τῶν ἐγκαινίων (Ἰωάν. 10,22)¹⁵³, τί ἦσαν οἱ Λιβερτινοί, Κυρηναῖοι κ.λπ. (Πράξ. 6,9)¹⁵⁴, πῶς τιμωρήθηκε ὁ Ἡρώδης ἀπὸ τὸ Θεοῦ (Πράξ, 12, 23) μὲ πληροφορίες ἀπὸ τὸν Ἰώσηπο¹⁵⁵, τί πρέσβευαν οἱ Ἐπικουρείοι καὶ οἱ Στωικοὶ φιλόσοφοι (Πράξ. 17,18)¹⁵⁶, «τίνος ἕνεκεν» ἔγραψαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐπιγραφή «ἀγνώστῳ Θεῷ» (Πράξ. 17,23)¹⁵⁷, τί σημαίνει «τὸ κειράμενος τὴν κεφαλὴν..., εἶχε γὰρ εὐχὴν» (Πράξ. 18,18)¹⁵⁸, τί ἦσαν οἱ σικάριοι (Πράξ. 21,38)¹⁵⁹, τὸ «εἰ ἄνθρωπον Ρωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν» (Πράξ. 22,25)¹⁶⁰, τὴν ἔννοια τῶν Ρωμ. 1,22-23¹⁶¹ καὶ 1,27¹⁶², «τὴν ἱστορίαν» πού προϋποθέτει τὸ 2 Κορ. 3,12-14¹⁶³, «τὰ συμβαίνοντα» στὴν

146. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὑπόθεσις, P.G. 60,394· ὁμ. λα', P.G. 60,671 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὑπόθεσις, P.G. 62,10.

147. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. νδ', P.G. 58,531.

148. Βλ. δ.π.π., ὁμ. οβ', P.G. 58,669 ἐξ.

149. Βλ. δ.π.π., ὁμ. οε', P.G. 58,689.

150. Βλ. δ.π.π., ὁμ. οστ', P.G. 58,693 ἐξ.

151. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λα', P.G. 59,178.

152. Βλ. δ.π.π., ὁμ. μη', P.G. 59,269 ἐξ.

153. Βλ. δ.π.π., ὁμ. ξα', P.G. 59,336.

154. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιε', P.G. 60,119 ἐξ.

155. Βλ. δ.π.π., ὁμ. κζ', P.G. 60,206.

156. Βλ. δ.π.π., ὁμ. λη', P.G. 60,270.

157. Βλ. δ.π.π., ὁμ. λη' P.G. 60,268. Πρβλ. Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θεῶν Γραφῶν, ὁμ. α', P.G. 51,73.

158. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. μ', P.G. 60,281.

159. Βλ. δ.π.π., ὁμ. μστ', P.G. 60,324.

160. Βλ. δ.π.π., ὁμ. μη', P.G. 60,333.

161. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. γ', P.G. 60,413 ἐξ.

162. Βλ. δ.π.π., ὁμ. δ', P.G. 60,419.

163. Βλ. Περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,173 ἐξ.

πρώτη Ἐκκλησία, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται τὰ Ρωμ. 8,26¹⁶⁴. 14,1¹⁶⁵. Ἰ Κορ. 8,1¹⁶⁶. 12,1 ἐξ.¹⁶⁷. Γαλ. 5,2. 4¹⁶⁸, τὰ περὶ τοῦ Ἐπιμενίδου (Τιτ. 1,12)¹⁶⁹ κ.ά.

9. Ὁ ἀπλὸς ἀναγνώστης τῶν ἐξηγητικῶν ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου στὰ Εὐαγγέλια καὶ στίς Πράξεις Ἀποστόλων, ἰδιαίτερα, διαπιστώνει πολὺ εὐκόλα ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἀναζητεῖ καὶ ἀναπτύσσει σαφῶς καὶ πλήρως τὴν ἱστορικὴ ἔννοια (the historical sense) τῶν κειμένων¹⁷⁰ καὶ ὅτι κατὰ κανόνα περιορίζεται σ' αὐτή. Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅμως, ποὺ ἡ ἀλληγορικὴ καὶ ἡ τυπολογικὴ κατανόηση καὶ ἐξήγηση τῶν συμβάντων ποὺ ἐξιστοροῦνται στὴν Κ.Δ. ἦταν εὐρύτατα διαδεδομένη¹⁷¹ καὶ ἐμφανιζόταν πολὺ δελεαστικὴ, ὁ πειρασμὸς μιᾶς τέτοιας ἐξήγησης ἦταν πολὺ μεγάλος. Ὁ Χρυσόστομος ἀντίστατο στὸν πειρασμὸ αὐτό, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ κανόνα περιορίζεται στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἱστορικῆς ἐννοίας τῶν ἐξιστορουμένων συμβάντων καὶ ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα παραδείγματα: (α). Ἐξηγώντας τὸ Ματθ. 15,21 ἐξ. ἀναφέρει ὅτι μερικοὶ ἐξηγητὲς «ἀλληγοροῦντες» λένε πῶς, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐξῆλθε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, «τότε αὐτῷ προσελθεῖν ἐτόλμησεν ἡ Ἐκκλησία, καὶ αὐτὴ ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῆς ἐξεληθοῦσα»¹⁷². Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Χρυσόστομος ἀναπτύσσει τὴν ἱστορικὴ ἔννοια τῆς περικοπῆς ἐπικαλούμενος καὶ τὸ κείμενο τοῦ Μάρκου¹⁷³. (β). Ἐξηγώντας τὸ Ἰωάν. 19,23, στὸ ὁποῖο λέγεται ὅτι ὁ χιτῶν τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἄρραφος, ἀναφέρει ὅτι ἄλλοι ἐξηγητὲς κατανοοῦν τὴ φράση ὡς ἀλληγορία, μὲ τὴν ὁποία δηλώνεται «ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπος ἦν ὁ ἐσταυρωμένος, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν τῆς θεότητος εἶχε», ἐνῶ ἄλλοι τὴν κατανοοῦν κατὰ λέξη, ὅτι δηλ. ὁ Εὐαγγελιστὴς «ἱστορεῖ» τὸ εἶδος τοῦ χιτωνίσκου τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Χρυσόστομος δέχεται τὴ δεύτερη ἐξήγηση καὶ προσθέτει ὅτι ἡ φράση ὑπαινίσσεται «τὸ εὐτελὲς τῶν ἱματίων» τοῦ Ἰ.Χ.¹⁷⁴.

Σὲ πολὺ λίγες ὅμως περιπτώσεις ὁ Χρυσόστομος ὑποκύπτει στὸν πειρασμὸ τῆς ἐποχῆς καὶ γεγονότα τῆς Κ.Δ., «τὰ τότε γινόμενα», ὅπως τὴν

164. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιδ', P.G. 60,533.

165. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. κε', P.G. 60,627.

166. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Κορ., ὁμ. κ', P.G. 61,159.

167. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. κθ', P.G. 61,239.

168. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,612.

169. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Τιτ., ὁμ. γ', P.G. 62,675 ἐξ.

170. Βλ. J. Quasten, ὁ.π.π., σελ. 440.

171. Βλ. Ἰ. Παναγοπούλου, Ἡ ἐρμηνεία τῆς ἀγίας Γραφῆς στὴν Ἐκκλησία τῶν πέντε πρώτων αἰώνων, τόμ. Α', Ἀθήνα 1988, σελ. 119 ἐξ.. 130 ἐξ.. 188 ἐξ.. 281 ἐξ.. 303 ἐξ.. 360. ἐξ. Π.Χ. Ἀνδριοπούλου, ὁ.π.π., σελ. 246 ἐξ.

172. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. νβ', P.G. 58,519.

173. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 58,517 ἐξ.

174. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. πε', P.G. 59,461.

προσκύνηση τῶν μάγων (Ματθ. 2,1 ἐξ.)¹⁷⁵, τὸν τρόπο τῆς θεραπείας τοῦ παραλύτου στὴ Βηθεσδα (Ἰωάν. 5,2 ἐξ.)¹⁷⁶, «τὴν γυμνασίαν» τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν τρικυμία στὴ λίμνη (Ματθ. 8,23 ἐξ.)¹⁷⁷, τὰ γεγονότα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκάθισε «ἐπὶ πῶλον ὄνου» (Ματθ. 21,5 ἐξ. παρ.)¹⁷⁸ καὶ ὅτι τὰ νήπια καὶ τὰ βρέφη ὕμνουσαν τὸν Ἰησοῦ κατὰ τὴν εἴσοδό του στὰ Ἱεροσόλυμα (Ματθ. 21,15-16)¹⁷⁹, τὰ κατανοεῖ καὶ ὡς «τύπους τῶν μελλόντων». Ἡ τυπολογικὴ ἐξήγηση τῶν γεγονότων αὐτῶν ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο εἶναι ἀντίθετη ἔχι μόνο μὲ τὰ κείμενα, ποὺ ἔχουν προφανῶς μία ἔννοια, τὴν ἱστορικὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ βασικὴ του θέση ὅτι τὰ γεγονότα τῆς Κ.Δ. ὡς ἐκπλήρωση τῶν τύπων τῆς Π.Δ. καὶ ὡς φανέρωση τῆς ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπλὰ καὶ σαφῆ. Ἡ ἀντίφαση ὅμως αὐτῆ, ποὺ στὸ Χρυσόστομο περιορίζεται στὶς παραπάνω ἐλάχιστες περιπτώσεις, δὲν θὰ μᾶς ξενίζει, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν ἐποχὴ στὴν ὁποία ζοῦσε καὶ ὅτι καὶ οἱ μεγάλοι ἐρμηνευτὲς δὲν παύουν νὰ εἶναι παιδιὰ τῆς ἐποχῆς τους.

β. Ἡ ἀλληγορικὴ μέθοδος. «Ἡ ἀπομεταφοροποίηση» (Entmetaphorisierung).

1. Τὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ Χρυσόστομο, κατὰ κανόνα «αὐτόθεν», «οἴκοθεν» σαφῆ. Πρέπει συνεπῶς νὰ ἐκκληθοῦν «ὡς εἰρηται»¹⁸⁰, νὰ κατανοηθοῦν δηλ. κατὰ λέξη. «Αὐτόθεν» σαφεῖς εἶναι καὶ ἐκεῖνες οἱ παραβολές, τίς ὁποῖες χρησιμοποίησε ὁ Ἰ.Χ., «ἵνα καὶ ἐμφαντικώτερον τὸν λόγον ποιήσῃ»¹⁸¹, καὶ τίς ὁποῖες ὁ Χρυσόστομος ἐξηγεῖ κατὰ λέξη. Δὲν γνωρίζουμε ποιὲς ἀκριβῶς εἶναι οἱ παραβολές αὐτές κατὰ τὸ Χρυσόστομο. Ἀπὸ τὴν ἐκτενῆ ὅμως ἐξήγηση τῆς παραβολῆς γιὰ τὸ φτωχὸ Λάζαρο καὶ τὸν πλούσιο (Λουκ. 16,19. 31)¹⁸² καὶ τὴν περιστασιακὴ ἀναφορά του στὴν παραβολὴ γιὰ τὸν καλὸ Σαμαρείτη (Λουκ. 10,25-37)¹⁸³ ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνουμε ὅτι τέτοιες παραβολές εἶναι κυρίως ἐκεῖνες τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, ποὺ ἡ σύγχρονη ἔρευνα ὀνομάζει παραδειγματικὲς διηγήσεις (Beispielerszählungen). «Αὐτόθεν» σαφῆς εἶναι στὴ συνάφειά της καὶ ἡ παραβολὴ γιὰ

175. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ζ', P.G. 57,78.

176. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λστ', P.G. 59,203.

177. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κη', P.G. 57,351.

178. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξστ', P.G. 58,627 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξστ', P.G. 59,366.

179. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξζ', P.G. 58,633.

180. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν ψαλμ. μστ', P.G. 55,209.

181. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μδ', P.G. 57,467.

182. Βλ. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, ὁμ. α'-ζ', P.G. 48,963 ἐξ.

183. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. ι', P.G. 63,88.

τὸν πονηρὸ δοῦλο ποὺ ἔχουμε στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (18,23-35)¹⁸⁴ καὶ ποὺ ὁ Χρυσόστομος ἐξηγεῖ κατὰ λέξη¹⁸⁵. Ὁ Χρυσόστομος ὅμως δέχεται ὅτι ἡ παραβολὴ αὐτὴ «ἔχει καὶ ἑναποκεκρυμμένον τινὰ θησαυρὸν νοημάτων ἄφατον»¹⁸⁶.

Τὶς ἄλλες παραβολὲς ποὺ ἔχουμε στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὁ Χρυσόστομος, ἀκολουθώντας περισσότερο ἢ λιγότερο πιστὰ τὸν Εὐαγγελιστὴ, τὶς κατανοεῖ ὡς ἀλληγορίες, ὡς «ἀπεναντίας τοῖς κειμένους»¹⁸⁷ καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν τὶς «ἐπεξέρχεται» «κατὰ τὴν ρῆσιν»¹⁸⁸, ἀλλὰ τὶς ἐξηγεῖ ἀλληγορικὰ¹⁸⁹.

Γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ ὑπερβολὲς καὶ οἱ αὐθαιρεσίες καὶ συνεπῶς ἡ παραβίαση τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος τῶν παραβολῶν, στὴν ὁποία ὀδηγεῖ ἡ ἀλόγιστη χρῆση τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου, ὁ Χρυσόστομος τονίζει μὲ ἔμφαση: «Οὐδὲ χρὴ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὃν συνετέθη, τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω»¹⁹⁰.

Κατὰ τὸν J. Quasten ἡ ἐρμηνεία τῶν παραβολῶν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο «is masterly and the author's moral and ascetical exhortations reveal the customs and manners of the time»¹⁹¹. Οἱ ἠθικὲς πεποιθήσεις τοῦ Χρυσόστομου, ποὺ εἶναι βαθύτατα εὐαγγελικὲς, οἱ ἀσκητικὲς τάσεις του καὶ οἱ προσωπικὲς του προτιμήσεις, τὸν ὠθοῦν μερικὲς φορὲς σὲ μιὰ διαφοροτικὴ ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῶν παραβολῶν ἐξήγηση¹⁹².

2. Ἡ ἀρχὴ μιᾶς σύμφωνης μὲ τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. ἐρμηνείας ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο στὴν ἐξήγηση τῶν χωρίων Ματθ. 3,9¹⁹³. 3,11¹⁹⁴.

184. Βλ. Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ὀφειλοντος, P.G. 51,22.

185. Βλ. δ.π.π., P.G. 51,20 ἐξ.· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξα', P.G. 58,587 ἐξ.

186. Βλ. Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ὀφειλοντος, P.G. 51,22.

187. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. μστ', P.G. 55,209.

188. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μζ', P.G. 58,482.

189. Βλ. Κεφ. Δ', ὑποσ. 99.

190. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξδ', P.G. 58,613.

191. Βλ. J. Quasten, δ.π.π., σελ. 437.

192. Βλ. τὴν ἐξήγηση τῶν παραβολῶν γιὰ τὸ πολῦτιμο μαργαριτάρει καὶ τὸν κρυμμένον θησαυρὸ — Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μζ', P.G. 58,483 ἐξ. —, τῶν βασιλικῶν γάμων — Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξθ', P.G. 58,647 ἐξ.· ὁμ. ση', P.G. 58,711 —, τῶν δέκα παρθένων — εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ση', P.G. 58,711 ἐξ.—, τῶν ταλάντων — Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ση', P.G. 58,714 ἐξ. κ.ά.

193. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ια', P.G. 57,194.

194. Βλ. δ.π.π., P.G. 57,197.

5,29¹⁹⁵· 6,17¹⁹⁶· 10,16¹⁹⁷· 18,8-9¹⁹⁸· 19,12¹⁹⁹· Ἰωάν. 3,8²⁰⁰· 3,29²⁰¹· 4,35
 ἐξ.²⁰²· 8,34-35²⁰³· 12,24²⁰⁴· 16,21²⁰⁵· Ἐφεσ. 6,14 ἐξ.²⁰⁶· Κολ. 1,10²⁰⁷· 2 Τιμ.
 2,6²⁰⁸· Ἐβρ. 4,12-13²⁰⁹· 6,7-8²¹⁰· 12,12²¹¹ κ.ξ., στὰ ὁποῖα ὁ Κύριος, οἱ ἀπό-
 στολοι κ.λπ. ὀμιλοῦν μὲ εἰκόνες, παρομοιώσεις καὶ μεταφορές.

3. Ὁ Χρυσόστομος ἐπιμένει στὴν ὀρθή, σύμφωνη δηλ. μὲ τὸ γράμμα
 καὶ τὸ πνεῦμα ὅλης τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς Κ.Δ., «ἀπομεταφορο-
 ποίηση» (Entmetaphorisierung) ὅλων ἐκείνων τῶν χωρίων, στὰ ὁποῖα
 γίνεται λόγος γιὰ τὸ Θεό²¹², γιὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸν
 Πατέρα²¹³, γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα²¹⁴, κατὰ τρόπο ἀνθρώπινο, «ἀνθρωπίναις
 λέξεσιν», «ἀπὸ μεταφορᾶς ἀνθρωπίνων». Ἄν κάποιος ἀκούσει τὰ λεγόμενα
 στὰ χωρία αὐτὰ ἀπλὰ καὶ ἀνεξέταστα καὶ τὰ δεχθεῖ «οὕτως ὡς εἴρηται κατὰ
 γράμμα, πολλὰ τὰ ἄτοπα ὑποπτεύσει περὶ τοῦ Θεοῦ». Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θέλει νὰ
 τὰ ἀκοῦμε «μετὰ πολλῆς συνέσεως» (πρβλ. Ψαλμ. 118,18) καὶ σοφίας (πρβλ.
 Παροιμ. 16,16). Ὁ Κύριος «τοῖς Ἰουδαίοις παραινῶν τὰς Γραφὰς ἐρευνᾶν,
 ἐπὶ πλέον ἡμᾶς εἰς ζήτησιν ἐνάγει»²¹⁵. Θὰ πρέπει, λοιπόν, νὰ ἐρευνᾶμε τὰ χω-
 ρία αὐτὰ μὲ πολλὴ ἀκρίβεια, γιὰ νὰ μάθουμε ἐντελῶς «τὸν νοῦν τὸν ἐν τῷ
 βάθει κείμενον»²¹⁶, γιὰ νὰ μὴ παραμείνουμε «τῇ εὐτελείᾳ τῶν λέξεων»²¹⁷,

195. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ιζ', P.G. 57,257 ἐξ.

196. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. μστ', P.G. 55,208· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κ',
 P.G. 57,287 ἐξ.

197. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. λγ', P.G. 57,390.

198. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. νθ', P.G. 58,578 ἐξ.

199. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ξβ', P.G. 58,599.

200. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κστ', P.G. 59,154.

201. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. κθ', P.G. 59,169 ἐξ.

202. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. λδ', P.G. 59,194 ἐξ.

203. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. νδ', P.G. 59,297 ἐξ.

204. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ξστ', P.G. 59,367 ἐξ.

205. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. οθ', P.G. 59,427.

206. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κγ', P.G. 62,163.

207. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. β', P.G. 62,311.

208. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. δ', P.G. 62,620.

209. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. ζ', P.G. 63,61.

210. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ι', P.G. 63,83 ἐξ.

211. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. λ', P.G. 63,209.

212. Βλ. κεφ. Δ', ὑποσ. 130.

213. Βλ. κεφ. Δ', ὑποσ. 131.

214. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ια', P.G. 57,197.

215. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιε', P.G. 59,97.

216. Βλ. ὁ.π.π.

217. Βλ. Λόγος πρὸς τοὺς σκηνδαλισθέντας, P.G. 52,405· Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ.
 ρλη', P.G. 55,418 ἐξ.

στά ταπεινὰ καὶ ἀνάξια γιὰ τὸ Θεὸ ρήματα²¹⁸, ἀλλὰ «διὰ πάντων συναγαγόντες τὴν θεοπρεπῆ ἔννοιαν εἰς ὑψηλὰ ἀναβῶμεν νοήματα»²¹⁹.

γ. Ἡ δογματικὴ ἐξήγηση.

Ὁ Χρυσόστομος κατὰ τὴν ἐξήγηση τῶν βιβλικῶν κειμένων προϋποθέτει συνεχῶς καὶ σταθερά: 1) τὴ θεοπνευστία τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ 2) τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἡ θεοπνευστία τῆς ἀγ. Γραφῆς συνεπάγεται, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, τὴν ὀργανικὴ ἐνότητα τοῦ περιεχομένου ὄλων τῶν βιβλίων πού τὴν ἀποτελοῦν²²⁰. Ὁ Χρυσόστομος ἀναγνωρίζει, βέβαια, ὅτι ὑπάρχουν διαφορὲς μεταξὺ τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. καὶ ἰδιαιτέρα μεταξὺ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων²²¹, πού ὀφείλονται στὸ διαφορετικὸ σκοπὸ, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψε ὁ κάθε Εὐαγγελιστὴς τὸ Εὐαγγέλιό του²²², στὸ χρόνο πού τὸ ἔγραψε²²³, ἀλλὰ καὶ στὴν ιδιουσυχρασία του²²⁴. Οἱ ὑφιστάμενες μεταξὺ τῶν Εὐαγγελίων διαφορὲς κρίνονται θετικὰ ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο: ἂν οἱ Εὐαγγελιστὲς συμφωνοῦσαν σ' ὅλα μὲ ἀκρίβεια «μέχρι καιροῦ, καὶ μέχρι τόπου, καὶ μέχρι ρημάτων», κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ εὐαγγελίου δὲν θὰ πίστευε «ὅτι μὴ συνελθόντες ἀπὸ συνθήκης τινὸς ἀνθρωπίνης ἔγραψαν ἄπερ ἔγραψαν· οὐ γὰρ εἶναι τῆς ἀπλότητος τὴν τοσαύτην συμφωνίαν. Νῦν δὲ καὶ ἡ δοκοῦσα ἐν μικροῖς εἶναι διαφωνία» τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε τέτοια ὑποψία, «λαμπρῶς ὑπὲρ τοῦ τρόπου τῶν γραψάντων ἀπολογεῖται»²²⁵. Μὲ τίς ὑφιστάμενες διαφορὲς στὰ «μικρὰ» δὲν παραβλάπτεται ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού ἐνήργησε στοὺς ἱερὰς συγγραφεῖς²²⁶. Διαφορετικὰ θὰ ἦσαν τὰ πράγματα, ἂν ὑπῆρχαν διαφορὲς στὰ κεφαλαιώδη. Κατὰ τὸ Χρυσόστομο ὁμοῦς «ἐν τοῖς κεφαλαίοις καὶ συνέχουσιν

218. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιε', P.G. 59,100· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ιε', P.G. 62,292.

219. Βλ. Ἐξήγησις εἰς τὸν Ψαλμ. ρλη', P.G. 55,418 ἐξ. Πρβλ. Λόγος πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, P.G. 52,405· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιε', P.G. 59,97 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ιε', P.G. 62,292· Ἡ. Β. Οἰκονόμου, ὁ.π.π., σελ. 6 ἐξ.

220. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,18.

221. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,16 ἐξ.· ὁμ. δ', P.G. 57,39 ἐξ.· ὁμ. σε', P.G. 58,686 ἐξ.· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. δ', P.G. 59,47.

222. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,17· ὁμ. δ', P.G. 57,39 ἐξ.· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. δ', P.G. 59,47.

223. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,16· ὁμ. δ', P.G. 57,39 ἐξ.· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. δ', P.G. 59,47.

224. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. δ', P.G. 57,39 ἐξ.· Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιθ', P.G. 59,121.

225. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,16.

226. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 57,18.

ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ τὸ κήρυγμα συγκροτοῦσιν», ὅπως εἶναι ἡ ὁμοουσιότητα τοῦ γνησίου καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ μετὸν Πατέρα, ἡ ἐνανθρώπησή Του, τὰ θαύματά Του, ἡ σταύρωσή Του, ἡ ἀνάστασή Του, ἡ ἀνάληψή Του, ἡ δεύτερη παρουσία Του, οἱ σωτηριῶδεις ἐντολές Του, αὐδαμοῦ τις αὐτῶν οὐδὲ μικρὸν διαφωνήσας εὐρήσεται»²²⁷. Γιὰ τὰ κεφαλαιώδη καὶ οἱ τέσσερες Εὐαγγελιστὲς «ὥσπερ ἀφ' ἑνὸς στόματος φθέγγονται»²²⁸. Κατὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ Γαλ. 1,6-7 ὑπογραμμίζει ὁ Χρυσόστομος: «Κὰν μυρίοι γράψωσιν Εὐαγγέλια, τὰ δὲ αὐτὰ γράψωσιν, ἓν ἔστι τὰ πολλά, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τῶν γραψάντων πλήθους εἰς τὸ ἓν εἶναι παραβλαβήσεται... Ὅταν γὰρ τέσσαρες τὰ αὐτὰ λέγωσιν, οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄλλο διὰ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν, ἀλλ' ἓν διὰ τὴν τῶν εἰρημένων συμφωνίαν»²²⁹.

Κατὰ τὴν ἐξήγηση ὅμως τῶν κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίων ὁ Χρυσόστομος δὲν περιορίζεται στὸ νὰ δείξει τὴ μεταξὺ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων συμφωνία, «ἐν τοῖς κεφαλαίοις καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ τὸ κήρυγμα συγκροτοῦσιν», ἀλλὰ ἐπιδίδεται μὲ ζήλο στὴν ἐξομάλυνση ὅλων τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν καὶ στὴν ἐναρμόνιση ὅλων τῶν φαινομενικῶν, κατ' αὐτὸν, διαφοριῶν.

Ἡ ἐναρμόνιση τῶν διαφορῶν γίνεται μὲ διαφορετικοὺς τρόπους, ἀνάλογα μὲ τίς δυνατότητες ποὺ προσφέρουν ἢ φαίνονται πὼς προσφέρουν τὰ ἴδια τὰ κείμενα:

α) Διαφορὲς ὅπως ἐκεῖνες ποὺ ἔχουμε στὶς ἀφηγήσεις γιὰ τὴ θεραπεία τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου (Ματθ. 8,14-15 καὶ Μάρκ. 1,29-31)²³⁰, τοῦ δαιμονισμένου σταὶ Γάδαρα (Ματθ. 8,28-34 καὶ Λουκ. 8,26-39)²³¹, ὀφείλονται στὸ διαφορετικὸ τρόπο ἀφήγησης τῶν Εὐαγγελιστῶν.

β) Ὁ πιὸ συγχρὸς τρόπος ἐναρμόνισης τῶν διαφορῶν εἶναι ὁ προσθετικὸς-σμπληρωματικὸς. Ὁ Λουκᾶς στὸ γενεαλογικὸ δέντρο τοῦ Ἰησοῦ (3, 23 ἐξ.), «ἄτε τοῦ Ματθαίου (1,1 ἐξ.) προοδοποιήσαντος, βούλεται τι τῶν εἰρημένων διδάξαι πλέον ἡμᾶς»²³². Γράφοντας ὁ Λουκᾶς «ὅτι τῇ Μαρίᾳ εὐηγγελίζετο» ὁ ἄγγελος (1,26 ἐξ.), δὲν διαφωνεῖ μὲ τὸ Ματθαῖο, ποὺ γράφει ὅτι «εὐηγγελίζετο τῷ Ἰωσήφ» (1,18 ἐξ.), ὅπως ἰσχυρίζονται πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀφελέστερους, ποὺ δὲν γνωρίζουν ὅτι ἔγιναν καὶ τὰ δύο²³³. Οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνουν οἱ τρεῖς πρῶτοι Εὐαγγελιστὲς καὶ ὁ Ἰωάννης γιὰ τὸ κήρυγμα

227. Βλ. δ.π.π., P.G. 57,16.

228. Βλ. δ.π.π. Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. δ', P.G. 59,47.

229. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας, P.G. 61,621 ἐξ.

230. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κζ', P.G. 57,343.

231 Βλ δ.π.π., ὁμ. κη', P.G. 57,352 ἐξ.

232. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. δ', P.G. 57,39 ἐξ.

233. Βλ. δ.π.π., P.G. 57,46.

τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ ἀλληλοσυμπληρώνονται ἀρμονικά²³⁴. Πρὸς ἄρση τῆς διαφορᾶς μεταξύ τοῦ Ματθ. 8,5 ἐξ. καὶ τοῦ Λουκ. 7,2 ἐξ. ὁ Χρυσόστομος δὲν δέχεται τὴν εὐκολή, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ἐξηγήσῃ ὅτι πρόκειται γιὰ διαφορετικὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ δείξει ὅτι οἱ δυὸ Εὐαγγελιστὲς ἀφηγοῦμενοι διαφορετικὰ τὸ ἴδιο γεγονός δὲν μάχονται, ἀλλὰ συμπληρώνουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον: «τὰ ὑπ' ἀλλήλων παραλειπόμενα ἀναπληροῦνται μᾶλλον»²³⁵. Μὲ τὸν ἴδιο συμπληρωματικὸ τρόπο ἑναρμονίζει ὁ Χρυσόστομος τὶς διαφορὰς μεταξύ τῶν Ματθ. 9,14 καὶ Λουκ. 5,33²³⁶, Ματθ. 18,1 καὶ Μάρκ. 9,33-34²³⁷, Ματθ. 21,41 καὶ Λουκ. 20,16²³⁸, Ματθ. 22,34-40 καὶ Μάρκ. 12,28-34²³⁹, Ματθ. 26,74-75 καὶ Μάρκ. 14,72²⁴⁰, Ματθ. 27,44 καὶ Λουκ. 23,39-40²⁴¹, Ἰωάν. 12,14 καὶ Μάρκ. 11,1 ἐξ. παρ.²⁴², Ἰωάν. 20,22 καὶ Πράξ. 2,1 ἐξ.²⁴³, Πράξ. 9,26 ἐξ. καὶ Γαλ. 1,17 ἐξ.²⁴⁴ κ.ἄ.

γ) Γιὰ τίς περιπτώσεις στὶς ὁποῖες οἱ διαφορὰς μεταξύ τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων εἶναι τόσο μεγάλες, ὥστε ὁ συμπληρωματικὸς τρόπος ἑναρμόνισής τους νὰ εἶναι ἀδύνατος χωρὶς νὰ βιασθοῦν τὰ κείμενα, ὁ Χρυσόστομος ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Εὐαγγελιστὲς ἀφηγοῦνται δύο διαφορετικὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἢ παραδίδουν δύο διαφορετικὲς παραβολές. Ἔτσι δέχεται ὅτι γιὰ ἄλλη κλήση τῶν πρώτων μαθητῶν πρόκειται στὸν Ἰωάν. 1,18 ἐξ. καὶ γιὰ ἄλλη, δευτέρη, τῶν ἰδίων μαθητῶν στὸ Ματθ. 4,18 ἐξ.²⁴⁵, ὅτι ὁ καθαρισμὸς τοῦ ναοῦ ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ δυὸ φορές, στὶς ἀρχὲς τῆς δράσης του σύμφωνα μὲ τὸ Ἰωάν. 2,13 ἐξ. καὶ στὸ τέλος σύμφωνα μὲ τὸ Ματθ. 21,12 ἐξ.²⁴⁶, ὅτι ἄλλο γεγονός εἶναι ἡ θεραπεία τοῦ δούλου τοῦ ἑκατοντάρχου (Ματθ. 8,5-13· Λουκ. 7,1-10) καὶ ἄλλο ἡ θεραπεία τοῦ γιοῦ τοῦ βασιλικοῦ (Ἰωάν. 4,43 ἐξ.)²⁴⁷, ὅτι ὁ Ἰησοῦς βᾶδισε δύο φορές πάνω στὰ κύματα, τὴ μιὰ σύμφωνα

234. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιζ', P.G. 59,111 ἐξ.· ὁμ. ιη', P.G. 59,117 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ια', P.G. 57,197 ἐξ.

235. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κστ', P.G. 57,335 ἐξ.

236. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. λ', P.G. 57,366.

237. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. νη', P.G. 58,568.

238. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξη', P.G. 58,641.

239. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. οα', P.G. 58,662.

240. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. πε', P.G. 58,758 ἐξ.

241. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. οζ', P.G. 58,772: «ἀμφοτέρω γέγονε· πρότερον μὲν γὰρ ἀμφοτέροι ὠνείδιζον, ὕστερον δὲ οὐκέτι».

242. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξστ', P.G. 59,366.

243. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. πζ', P.G. 59,471.

244. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. κα', P.G. 60,163.

245. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ιδ', P.G. 57,219.

246. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ξζ', P.G. 58,631 ἐξ.· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κγ', P.G. 59,139 ἐξ.

247. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κθ', P.G. 57,357· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λε', P.G. 59,200 ἐξ.

μὲ τὸ Ἰωάν. 6,16-21 καὶ τὴν ἄλλη σύμφωνα μὲ τὸ Ματθ. 14,22-33²⁴⁸, ὅτι ἄλλη εἶναι ἢ παραβολὴ ποὺ ἔχουμε στὸ Ματθ. 25,14-30 καὶ ἄλλη ἢ παραβολὴ ποὺ ἔχουμε στὸ Λουκ. 19,12-27²⁴⁹ κ.ά.

Ἡ ἑναρμόνιση τῶν διαφορῶν ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. καὶ ἰδιαίτερα μεταξὺ τῶν Συνοπτικῶν καὶ τοῦ Ἰωάννη, ποὺ ἦταν συνήθης στοὺς Πατέρες καὶ στοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, δὲν εἶναι σήμερα περισσότερο ἢ λιγότερο δυνατὴ, σύμφωνα μὲ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ἐρευνητῶν τῆς Κ.Δ. Ὁ μελετητὴς ὅμως τῶν ἐξηγητικῶν ὀμιλιῶν τοῦ Χρυσόστομου διαπιστώνει εὐκόλα τὸ μεγάλο σεβασμὸ του πρὸς τὰ ἐξηγούμενα κείμενα καὶ τὸ ζῆλο του νὰ προσφέρει μὴ ἑναρμόνιση ποὺ νὰ εἶναι σύμφωνα μ' αὐτά. Αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα ἐμφανὲς στὸν τρίτο καὶ πιδ ἄμφισβητήσιμο τρόπο ἑναρμόνισης, ὅπου ὁ σεβασμὸς του ἀκριβῶς πρὸς τὰ κείμενα καὶ ἡ φροντίδα του νὰ ἀποφύγει τὸ βιασμὸ τους τὸν ὠθοῦν στὴν ἀποψη ὅτι πρόκειται γιὰ δυὸ διαφορετικὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἢ γιὰ δυὸ διαφορετικούς λόγους Του.

2. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στὰ πλαίσια τῆς πραγματείας αὐτῆς παρουσιάζει ἡ ἐρμηνεία τῶν χωρίων τῆς Κ.Δ. ποὺ περιέχουν «τὰ δόγματα», τίς ἀλήθειες δηλ. τῆς θείας ἀποκάλυψης ποὺ ἀναφέρονται στὴν πίστη καὶ διακρίνονται ἀπὸ τίς ἐντολές ποὺ ρυθμίζουν τὸ βίο τῶν χριστιανῶν²⁵⁰.

Κατὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν χωρίων αὐτῶν ὁ Χρυσόστομος προϋποθέτει καὶ ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν ἀποκρυσταλλωμένην στὶς ἀποφάσεις τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων τριαδολογία τῆς Ἐκκλησίας. Προϋποθέτει ἐπίσης καὶ μαρτυρεῖ σαφῶς τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀσύγχυτη καὶ ἀχώριστη ἕνωση τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, στὸ ἓνα πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ²⁵¹.

Μὲ βάση τὴν πίστη αὐτὴ ὁ Χρυσόστομος διακρίνει τίς μαρτυρίες τῆς Κ.Δ. ποὺ ἀναφέρονται στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενό τους α) σὲ κείμενα ποὺ μιᾶνε γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «ὕψηλως»²⁵², «μεγάλως»²⁵³, «θεοπρεπῶς»²⁵⁴ καὶ β) σὲ κείμενα ποὺ οἱ λόγοι γιὰ τὸ

248. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μγ', P.G. 59,246.

249. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ση', P.G. 58,713.

250. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. νγ', P.G. 59,295· Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. α', P.G. 60, 15 ἐξ· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. θ', P.G. 62,361 ἐξ· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. ιη', P.G. 62, 547· Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. η', P.G. 62,647 ἐξ. Πρβλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τόμ. πρῶτος, Ἀθῆναι 1959, σελ. 5.

251. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κστ', P.G. 59,153 ἐξ· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ζ', P.G. 62,229 ἐξ. Πρβλ. Β. Altaner, ὁ.π.π., σελ. 294 ἐξ· J. Quasten, ὁ.π.π., σελ. 439. ἐξ· 448 ἐξ· 451· 474 ἐξ· Π. Χρήστου, ὁ.π.π., σελ. 217.

252. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιγ', P.G. 59,88· ὁμ. κζ', P.G. 59,157· ὁμ. μθ', P.G. 59,275· ὁμ. νβ', P.G. 59,290· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ζ', P.G. 62,233 κ.ά.

253. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. κζ', P.G. 59,157.

254. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. μη', P.G. 59,269.

Χριστὸ εἶναι «ταπεινοὶ»²⁵⁵ καὶ «συνεσταλμένοι»²⁵⁶, «εὐτελεῖς»²⁵⁷, ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἢ οἱ ἀπόστολοι «φθέγγονται» γιὰ τὸ πρόσωπό του «ἀνθρωπίνως», «ἀνθρωπινώτερον»²⁵⁸.

α) Ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἢ οἱ ἀπόστολοι φθέγγονται «ὕψηλά», «μεγάλα» καὶ «θεοπρεπῆ» εἶναι μία: τὸ μέγεθος τῆς θείας φύσεως τοῦ Ἰ.Χ.²⁵⁹.

Τέτοιους λόγους μὲ τοὺς ὁποίους φανερώνεται ἡ θεότητα τοῦ Ἰ.Χ.²⁶⁰ ἔχουμε, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, καί: 1) στὸ λόγιό Ματθ. 12,28, ποῦ σημαίνει, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ²⁶¹. 2) Στὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου (Ματθ. 16,16) στὴν ὁποία ὁμολογεῖται ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Αὐτὸ συνάγεται, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ἀπὸ τὸ μακαρισμὸ τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὸ Χριστὸ (16,17): «Καὶ μὴν εἰ μὴ γνησίως αὐτὸν ὠμολόγησε, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, οὐκ ἦν ἀποκαλύψεως τοῦτο ἔργον». Οἱ μαθητὲς ὁμολόγησαν τὸ Χριστὸ μετὰ τὸ κόπασμα τοῦ ἀνέμου (Ματθ. 14,33) «καὶ οὐκ ἔμακαρίσθησαν. Οὐ γὰρ τοιαύτην ὠμολόγησαν υἰότητα, οἶαν ὁ Πέτρος· ἀλλ' ἓνα τῶν πολλῶν ἀληθῶς υἰὸν ἐνόμιζον εἶναι, ἐξάριετον μὲν παρὰ τοὺς πολλοὺς, οὐ μὴν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς αὐτῆς». Γιὰ τὸν ἴδιον λόγο δὲν μακαρίσθηκε καὶ ὁ Ναθαναὴλ (βλ. Ἰωάν. 1,49). Ὁ Πέτρος ὁμῶς μακαρίσθηκε, «ὅτι γνήσιον αὐτὸν ὠμολόγησεν Υἱόν»²⁶². 3) Στὸ Ματθ. 16,27, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Χρυσόστομος συνάγει ὅτι εἶναι μία ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. «Εἰ δὲ δόξα μία, εὐδηλον ὅτι καὶ οὐσία μία»²⁶³. 4) Στὸ Ἰωάν. 5,14, στὸ ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς ἀπολογεῖται ὡς Θεός²⁶⁴. 5) Στὸ

255. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. πβ', P.G. 58,741· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιγ', P.G. 59,88· ὁμ. κζ', P.G. 59,157· ὁμ. μθ', P.G. 59,275· ὁμ. νβ', P.G. 59,290· ὁμ. νγ', P.G. 59,294· ὁμ. ξδ', P.G. 59,353. 355· ὁμ. ξη', P.G. 59,375· Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. κγ', P.G. 60, 179· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. κστ', P.G. 61,214· ὁμ. λθ', P.G. 61,338· Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,616· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ζ', P.G. 62,233· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. ιδ', P.G. 63,109 κ.ά.

256. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μθ', P.G. 59,275.

257. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξδ', P.G. 59,353. 355· ὁμ. π', P.G. 59,434.

258. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ι', P.G. 58,789· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λ', P.G. 59, 172· ὁμ. λθ', P.G. 59,226· ὁμ. μη', P.G. 59,269· ὁμ. μθ', P.G. 59,273· ὁμ. ξε', P.G. 59,362· ὁμ. οζ', P.G. 59,412· ὁμ. οη', P.G. 59,421· ὁμ. π', P.G. 59,434· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιε', P.G. 60,543 κ.ά.

259. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μθ', P.G. 59,275.

260. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μη', P.G. 59,269· πρβλ. ὁμ. λθ', P.G. 59,226.

261. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. μα', P.G. 57,447.

262. Βλ. β.π.π., ὁμ. νδ', P.G. 58,533.

263. Βλ. β.π.π., ὁμ. νε', P.G. 58,544.

264. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λη', P.G. 59,214.

Ἰωάν. 5,19. Τὸ «ἄφ' ἑαυτοῦ, οὐ δύναται ποιεῖν οὐδὲν» σημαίνει, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, μόνον ὅτι ὁ Υἱὸς «οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξένον (ποιεῖ), ὃ μάλιστα τὴν ἰσότητα ἐνδεικνυμένου καὶ τὴν πολλὴν συμφωνίαν ἐστὶ». Δὲν ἀναιρεῖ, συνεπῶς, τὴν ἐξουσίαν τοῦ Υἱοῦ «καὶ τὴν πρόσήκουσαν αὐθεντίαν αὐτοῦ», ἀλλ' ἐμφαίνει «τὴν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλοκτον, καὶ τὸ ὡσανεὶ ἐκ μιᾶς γνώμης καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως γινόμενον»²⁶⁵.

6) Στὸ Ἰωάν. 8,35, στὸ ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς δείχνει «τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ» πρὸς τὸν Πατέρα²⁶⁶. 7) Στὸ Ἰωάν. 10,12, στὸ ὁποῖο ὁ Ἰ.Χ. «δείκνυται ἑαυτὸν οὕτω κρατοῦντα ὡς τὸν πατέρα, εἴ γε ποιμὴν αὐτός ἐστι καὶ ἴδια αὐτοῦ ἐστὶ τὰ πρόβατα»²⁶⁷. 8) Στὸ Ἰωάν. 15,1, στὸ ὁποῖο ἡ φράση «ὁ πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστὶ» δὲν σημαίνει ὅτι «ἐνεργείας δεῖται ὁ Υἱὸς» ἐξηγουμένη σὲ συνάρτηση μὲ τὰ λεγόμενα στὰ 5,2 καὶ 5,5 δείχνει ὅτι «οὐδὲν μέσον Πατὴρ καὶ Υἱοῦ» («καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔλαττον συντελοῦντα τοῦ Πατρὸς πρὸς τὴν τῶν μαθητῶν ἐπιμέλειαν»²⁶⁸). 9) Στὸ Πράξ. 3,15, στὸ ὁποῖο ἡ φράση «ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς» σημαίνει ὅτι ὁ Ἰ.Χ. «οὐ παρ' ἐτέρου ἔσχε τὸ ζῆν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ εἶχε τὴν ζωὴν»²⁶⁹. 10) Στὸ Πράξ. 4,19, ὅπου στὴν πρόταση «εἰ δίκαιον ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», «τοῦ Θεοῦ φασὶν ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ»²⁷⁰. 11) Στὸ Πράξ. 10,36, στὸ ὁποῖο «ὁ λόγος ὃν ἀπέστειλε...» εἶναι, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ὁ Λόγος. «Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος»²⁷¹. 12) Στὸ Ρωμ. 1,4, στὸ ὁποῖο πρόκειται, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, γὰρ τὸ «φύσει» Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅπως συνάγεται, κατ' αὐτόν, α) ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι «προαπηγγέλη» ἀπὸ τοῦ προφήτας, β) ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς γεννήσεως, γ) ἀπὸ τὰ θαύματα ποῦ ἔκανε —ἔτσι ἐξηγεῖ τὸ «δυνάμει»—, δ) ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, οὐπερ ἐδίδου τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν» καὶ ε) «ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως· πρῶτος γὰρ οὗτος καὶ μόνος ἑαυτὸν ἠγειρεν»²⁷². 13) Στὸ 1 Κορ. 3,23, κατὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ ὁποίου ὁ Χρυσόστομος ὑπογραμμίζει: «Ἐτέρως ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐτέρως ὁ Χριστὸς τῷ Θεοῦ, καὶ ἐτέρως ἡμῶν ὁ κόσμος. Ἡμεῖς γὰρ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἔργον· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ὡς γέννημα γνήσιον, οὐχ ὡς ἔργον, ὥσπερ οὐδὲ ὁ κόσμος ἡμῶν. Ὡστε εἰ καὶ μία ἡ λέξις, ἀλλὰ διάφορος ἡ ἔννοια»²⁷³. 14) Στὸ 1 Κορ.

265. Βλ. δ.π.π., P.G. 59,216 ἐξ.

266. Βλ. δ.π.π., ὁμ. νδ', P.G. 59,298.

267. Βλ. δ.π.π., ὁμ. νθ', P.G. 59,326.

268. Βλ. δ.π.π., ὁμ. οστ', P.G. 59,411.

269. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. θ', P.G. 60,78.

270. Βλ. δ.π.π., ὁμ. ι', P.G. 60,90.

271. Βλ. δ.π.π., ὁμ. κγ', P.G. 60,178. 180.

272. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α', P.G. 60,397 ἐξ. «Ὁρισθέντος» σημαίνει, κατὰ τὸν Χρυσόστομο, «ἀειχθέντος, ἀποφινθέντος, κριθέντος, ὁμολογηθέντος ... ἀπὸ τῶν προφητῶν». Βλ. δ.π.π., P.G. 60,397.

273. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. ι', P.G. 61,84· πρβλ. ὁμ. καστ', P.G. 61,215.

11,3. Ὁ Χρυσόστομος σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς αἰρετικούς ἐκείνους ποὺ μὲ βία τὸ χωρίο αὐτὸ δὲν ὑποστήριζαν μὲν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «ἐτεροούσιος» τοῦ Πατρὸς, ἰσχυρίζονταν ὅμως ὅτι «ὡσπερ ὁ ἀνὴρ ἀρχει τῆς γυναικὸς, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Υἱοῦ» καὶ ἐπινοοῦσαν ἔτσι «ἐλάττωσιν» τίνα τοῦ Υἱοῦ, τονίζει ὅτι «οὐ πάντα ὁμοίως ἐξεταστέον ἐφ' ἡμῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοίως λέγεται· ἀλλ' ἀπονεμητέον τῷ Θεῷ τινὰ ἰδιάζουσαν ὑπεροχὴν καὶ τοσαύτην ὅσην Θεῷ», καὶ ὑποστηρίζει ὅτι, ἐὰν ὁ Παῦλος «ἀρχὴν ἐζήτει εἰπεῖν καὶ ὑποταγὴν», δὲν θὰ παρουσίαζε ὡς παράδειγμα τῆς γυναίκα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν κύριο καὶ τὸ δοῦλο, γιατί ἡ γυναίκα ἔχει βέβαια ὑποταγεῖ στὸν ἄνδρα, ἔχει ὅμως ὑποταγεῖ ὡς ἐλευθερὴ καὶ ἰσότημῃ μ' αὐτόν. Καὶ ὁ Υἱός, ἂν ἐγίνε ὑπήκοος στὸν Πατέρα, ἐγίνε ὅμως ὡς Υἱὸς Θεοῦ, ὡς Θεός. Ὅπως ἡ ὑπακοὴ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ὑπακοὴ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς γονεῖς τους, ἔτσι καὶ ἡ ἐλευθερία του εἶναι μεγαλύτερη²⁷⁴. 15) Στὸ 2 Κορ. 13,4. Ὁ Χρυσόστομος, γιὰ νὰ διασαφηνίσει «τὰ ῥήματα» («ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας», ποὺ «πολλὴν ἀσάφειαν ἔχει» «καὶ τοῖς ἀσθενεστέροις θόρυβον ἐντίθησι», ἀναζητεῖ πρῶτα-πρῶτα τὴ σημασία ποὺ ἔχει ἡ λέξη «ἀσθένεια» στὴ Γραφή καὶ διαπιστώνει ὅτι ἡ λέξη σημαίνει: α) τὴν «τοῦ σώματος ἀρρωστίαν» (πρβλ. Ἰωάν. 11,3. 4· Φιλ. 2,27· 1 Τιμ. 5,23), β) «τὸ μὴ πεπηγῆναι ἐν τῇ πίστει», «μηδὲ τέλειον εἶναι καὶ ἀπηρτισμένον» (πρβλ. Ρωμ. 14,1. 2) καὶ γ) τοὺς διωγμούς, τὰς ἐπιβουλὰς, τὰς ἐπηρείας, τοὺς πειρασμούς (πρβλ. 2 Κορ. 12,8 ἐξ). Τὴν τρίτην σημασία ἔχει, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ἡ λέξη «ἀσθένεια» στὸ 2 Κορ. 13,4. Τὸ «ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας» δὲν σημαίνει συνεπῶς ὅτι ὁ Χριστὸς «ἀσθενῆς ὢν ἐσταυρώθη». Τὸ νόημα τοῦ στίχου εἶναι, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, «ὅτι εἰ καὶ ἐσταυρώθη κίνδυνον ὑπομείνας καὶ ἐπιβουλὴν (ἐδείξαμεν γὰρ τὴν ἀσθένειαν κίνδυνον καλουμένην καὶ ἐπιβουλὴν), ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρεβλάβη», γιατί ἡ φράση «ἐκ δυνάμεως Θεοῦ» σημαίνει «ἐκ δυνάμεως τῆς αὐτοῦ». «Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὴν (δηλ. τὴν σάρκα) ἀνέστησε καὶ διακρατεῖ» τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ Ἰ. Χ. στὸ Ἰωάν. 2,19²⁷⁵. 16) Στὸ Ἐφεσ. 1,1 ἐξ., ὅπου τὸ «ἐν» καὶ τὸ «διὰ» δὲν εἶναι δηλωτικὸν «διακόνου». Ἐδῶ λέγεται, ὑποστηρίζει ὁ Χρυσόστομος, ὅτι «ὁ Πατὴρ ἠθέλησε» καὶ «ὁ Υἱὸς ἐνήργησε». «Ἄλλ' οὔτε ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ ἠθέλησε, τῆς ἐνεργείας ἐκτός ἐστιν ὁ Υἱός· οὔτε ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἐνήργησε, τοῦ θελήματος ἀποστέρηται ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ κοινὰ Πατὴρ καὶ Υἱὸς πάντα» (πρβλ. Ἰωάν. 17,10)²⁷⁶. 17) Στὸ 1 Θεσ. 1,1, ὅπου «πάλιν τὸ Θεός, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ» τίθεται, ὑποστηρίζει ὁ Χρυσόστομος²⁷⁷. 18) Στὸ 1 Τιμ. 2,5. Κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ὁ Ἰησοῦς ὡς «μεσίτης

274. Βλ. δ.π.π., ὁμ. κστ', Ρ.Γ. 61,214 ἐξ.

275. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κθ', Ρ.Γ. 61,598 ἐξ.

276. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,15.

277. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Θεσ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,394.

Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων» ἀφείλει ἀμφοτέροις κοινωνεῖν, ὧν ἐστὶ μεσίτης· μεσίτου γὰρ τοῦτο ἐστὶ, τὸ ἑκατέρων ἐχόμενον, ὧν ἐστὶ μεσίτης, κοινωνεῖν· ἐὰν δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς ἐχῆται, τοῦ δὲ ἑνὸς ἀπεσχοινισμένος ἦ, οὐκέτι μεσίτης ἐστὶ». Ἐπειδὴ, λοιπόν, ὁ Ἰ.Χ. «δύο φύσεων μέσος γέγονεν, ἐγγὺς τῶν δύο φύσεων αὐτὸν εἶναι δεῖ». Καὶ πράγματι ὁ Ἰ.Χ. «ὡςπερ ἄνθρωπος γέγονε, οὕτω καὶ Θεὸς ἦν»²⁷⁸. 19) Στὸ 1 Τιμ. 6,15-16. Στὸ ἐρώτημα: «περὶ τίνος ταῦτα εἴρηται; ἄρα περὶ τοῦ Πατρὸς; ἄρα περὶ τοῦ Υἱοῦ;», ὁ Χρυσόστομος ἀπαντᾷ: «Περὶ τοῦ Υἱοῦ πάντως»²⁷⁹. 20) Στὸ Τίτ. 1,1. Ὁ Χρυσόστομος μὲ ἀφορμὴ τὸ προοίμιο τῆς Ἐπιστολῆς ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἀπ. Παῦλος χαρακτηρίζοντας τὸν ἑαυτοῦ ἄλλοτε δοῦλο τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλοτε δοῦλο τοῦ Χριστοῦ δείχνει ὅτι δὲ γνώριζε καμὰ διαφορὰ μετὰξὺ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ²⁸⁰. 21) Στὸ Ἐβρ. 1,3. Κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ὁ Ἀπόστολος μὲ τὴ φράση «ἀπαύγασμα τῆς δόξης» τοῦ Θεοῦ «τὸ ἴσον ἐσήμανε τῆς οὐσίας» Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἐνῶ μὲ τὴ φράση «χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» δήλωσε ὅτι «ὡςπερ ὁ Πατὴρ ἐνυπόστατος, καὶ πρὸς ὑπόστασιν οὐδενὸς δεόμενος· οὕτω καὶ ὁ Υἱός»²⁸¹. 22) Στὸ Ἐβρ. 7,3, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Χρυσόστομος συνάγει: «ὡςπερ οὗτος (ὁ Μελχισεδέκ) ἀπάτωρ τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος»²⁸².

β) Οἱ αἰτίες γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος ὁ Ἰ.Χ. καὶ οἱ ἀπόστολοι ὀμιλοῦν ταπεινά γιὰ τὸ πρόσωπό του εἶναι, κατὰ τὸ Χρυσόστομο: 1) «Τὸ μὴ ἀγέννητον νομισθῆναι», ὅπως στὰ Ἰωάν. 5,22²⁸³, 7,16 ἐξ.²⁸⁴ κ.ά. 2) Ἡ πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴ, ὅταν, ὅπως στὸ Γαλ. 1,1, λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ ἤγειρεν τὸν Ἰ.Χ. ἐκ νεκρῶν²⁸⁵. 3) Ἡ βεβαίωση τῆς σαρκώσεως²⁸⁶, «τὸ μετὰ σαρκὸς εἶναι»²⁸⁷, «τὸ ἐπιδεικνύναι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος»²⁸⁸, «τὸ μὴ ἀντίθεον τὸ σαρκὶ περιβεβληθῆσθαι»²⁸⁹, ὅπως στὰ Λουκ. 22,32²⁹⁰. Ἰωάν. 10,17²⁹¹.

278. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. ζ', P.G. 62,536 ἐξ.

279. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ιη', P.G. 62,597.

280. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Τίτ., ὁμ. α', P.G. 62,664.

281. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. β', P.G. 63,20. 22.

282. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ιβ', P.G. 63,97.

283. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λθ', P.G. 59,220.

284. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. μθ', P.G. 59,275.

285. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,616.

286. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μθ', P.G. 59,273.

287. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. καστ', P.G. 61,214.

288. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μη', P.G. 59,269· πρβλ. ὁμ. λθ', P.G. 59,226.

289. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. μθ', P.G. 59,275.

290. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. πβ', P.G. 58,741.

291. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξ', P.G. 59,330.

11,54²⁹². 12,27²⁹³. 16,5²⁹⁴. 17,11²⁹⁵. 20,17²⁹⁶. Πράξ. 10,38²⁹⁷. Ρωμ. 8,29²⁹⁸. 8,34²⁹⁹. 1 Κορ. 15,24³⁰⁰. Γαλ. 1,1³⁰¹. Ἐφεσ. 1,20-21³⁰². Φιλ. 2,9-11³⁰³. Ἐβρ. 1,2 —(ὄν ἔθηκε κληρονόμον)—³⁰⁴. 1,3 —(ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεταγωγασύνης ἐν ὑψηλοῖς)³⁰⁵. 1,4³⁰⁶. 1,5³⁰⁷. 1,6³⁰⁸. 1,9³⁰⁹. 2,18³¹⁰. 3,3³¹¹. 8,2 —(λεειτουργῶς)³¹²— κ.ἀ. 4) «Τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκουόντων»³¹³.
 Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παρὰ πολλὰς φορές, ὅπως στὰ Ματθ. 24,36³¹⁴. 28,18³¹⁵. Ἰωάν. 3,32³¹⁶. 4,22³¹⁷. 5,30-31³¹⁸. 5,36³¹⁹. 8,25 ἐξ.³²⁰. 11,41-42³²¹. 12,44 ἐξ.³²². 14,28³²³. 15,9-10³²⁴. 17,2³²⁵. 17,6³²⁶. 20,17³²⁷

292. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ζε', P.G. 59,362.

293. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ζζ', P.G. 59,371.

294. Βλ. δ.π.π., ὄμ. οη', P.G. 59,421.

295. Βλ. δ.π.π., ὄμ. πα', P.G. 59,440.

296. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ποστ', P.G. 59,469 ἐξ.

297. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὄμ. κγ', P.G. 60,178.

298. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὄμ. ιε', P.G. 60,341.

299. Βλ. δ.π.π., P.G. 60,344.

300. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὄμ. λθ', P.G. 61,337 ἐξ.

301. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,616.

302. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὄμ. γ', P.G. 62,25.

303. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὄμ. ζ', P.G. 62,233.

304. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὄμ. α', P.G. 63,15.

305. Βλ. δ.π.π., P.G. 63,16.

306. Βλ. δ.π.π., P.G. 63,16 ἐξ.

307. Βλ. δ.π.π., ὄμ. β', P.G. 63,24 ἐξ.

308. Βλ. δ.π.π., ὄμ. γ', P.G. 63,27.

309. Βλ. δ.π.π., P.G. 63,28.

310. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ε', P.G. 63,47 ἐξ.

311. Βλ. δ.π.π., P.G. 63,49.

312. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ιδ', P.G. 63,111.

313. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὄμ. μθ', P.G. 59,275· πρβλ. ὄμ. κζ', P.G. 59,157· ὄμ. λ', P.G. 59,172 ἐξ.· ὄμ. ξθ', P.G. 59,379· ὄμ. οοστ', P.G. 59,412.

314. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὄμ. οζ', P.G. 58,702 ἐξ.· Πρβλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὄμ. β', P.G. 60,25 ἐξ.

315. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὄμ. ιγ', P.G. 58,789.

316. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὄμ. λ', P.G. 59,172 ἐξ.

317. Βλ. δ.π.π., ὄμ. λγ', P.G. 59,189.

318. Βλ. δ.π.π., ὄμ. λθ', P.G. 59,225 ἐξ.

319. Βλ. δ.π.π., ὄμ. μ', P.G. 59,232.

320. Βλ. δ.π.π., ὄμ. μγ', P.G. 59,294.

321. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ξδ', P.G. 59,353 ἐξ.

322. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ξθ', P.G. 59,379.

323. Βλ. δ.π.π., ὄμ. οε', P.G. 59,407 ἐξ.

324. Βλ. δ.π.π., ὄμ. οοστ', P.G. 59,412.

325. Βλ. δ.π.π., ὄμ. π', P.G. 59,434.

326. Βλ. δ.π.π., ὄμ. πα', P.G. 59,439.

327. Βλ. δ.π.π., ὄμ. ποστ', P.G. 59,469 ἐξ.

κ.ά., συγκατέβαινε πρὸς τὴν ἀσθένεια τῶν μαθητῶν του, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν λάβει ἀκόμα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, δὲν εἶχαν «τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν»³²⁸, «οὐδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ» φαντάζονταν³²⁹, «ὡς ἀνθρώπου δόξαν εἶχον»³³⁰, καὶ τῶν ἄλλων ἀκροατῶν του ποὺ νόμιζαν ὅτι ἦταν «φιλόδ ἄνθρωπος»³³¹, καὶ πολλὰ «πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν» ἔλεγε³³² μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τοὺς ὑψώσει βαθμιαῖα ἀπὸ τὰ ταπεινὰ πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσει ἔτσι στὴ σωτηρία³³³.

Τὸ πιὸ ἀξιοθαύμαστο ἀπὸ ὅσα περιέχονται στὸ βιβλίον τῶν Πράξεων εἶναι, κατὰ τὸ Χρυσόστομο, ἡ συγκατάβαση τῶν Ἀποστόλων, «ἦν καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς ὑπέβαλλεν, παρασκευάζον αὐτοὺς τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβειν λόγῳ». Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἐνῶ δίδαξαν τόσα πολλὰ γιὰ τὸ Χριστό, ἔχουν πεῖ τόσα λίγα γιὰ τὴ θεότητά Του. Πιὸ πολὺ μίλησαν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση Του, γιὰ τὸ πάθος, τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν ἀνάληψη, γιατί, ἂν δὲν γινόταν πιστευτὸ προηγουμένως ὅτι ἀναστήθηκε καὶ ἀναλήφθηκε, τὸ ὅλο δόγμα γιὰ τὸ πρόσωπό Του θὰ ἦταν ἀπίστευτο στοὺς Ἰουδαίους. Ὁ Παῦλος στὴν ὁμιλία του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦ ἄνθρωπο ἀπλῶς, «οὐδὲν πλέον εἰπὼν εἰκότως», γιατί, ἂν οἱ ἴδιοι οἱ μαθητὲς ποὺ ἦσαν τόσο χρόνο κοντὰ στὸν Ἰησοῦ, δὲν «ἠδύναντο βαστάζειν (βλ. Ἰωάν. 16,12), πῶς ἄνθρωποι ἀπὸ βωμῶν καὶ εἰδώλων καὶ θυσιῶν ... ἀθρόον τοὺς ὑψηλοὺς τῶν δογμάτων ἐδέξαντο λόγους;»³³⁴

Ὁ Ἄπ. Παῦλος, «ὁ ἀεὶ τὸν διδάσκαλον μιμούμενος τὸν αὐτοῦ», ἐξαιτίας τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκροατῶν του³³⁵, ἀναμιγνύει παρὰ πολλὰς φορὰς στίς

328. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. πδ', P.G. 58,752· πρβλ. ὁμ. γ', P.G. 58,789.

329. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. π', P.G. 59,434· πρβλ. ὁμ. πστ', P.G. 59,469 ἐξ.

330. Βλ. ζ.π.π., ὁμ. σε', P.G. 59,407 ἐξ.

331. Βλ. ζ.π.π., ὁμ. λθ', P.G. 59,226.

332. Βλ. ζ.π.π., ὁμ. οστ', P.G. 59,412· πρβλ. ὁμ. κζ', P.G. 59,157· ὁμ. λγ', P.G. 59,189· ὁμ. λθ', P.G. 59,226.

333. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ξδ', P.G. 59,353: «Ὁ Χριστὸς οὐχ οὕτω πρὸς τὴν ἀξίαν ὄρα τὴν ἑαυτοῦ, ὡς πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, οὐδ' ὅπως τι μέγα φθέγγεται, ἀλλ' ὅπως δυνάμενον ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ὑψηλὰ καὶ μεγάλα ὀλίγα, καὶ αὐτὰ δὲ κεκρυμμένα· τὰ δὲ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ, πολλὰ περιρρεῖ τοῖς αὐτοῦ λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ τούτοις ἐνήγοντο μᾶλλον, τούτοις καὶ ἐνδιατρίβει, καὶ οὕτε αὐτὰ διόλου φθέγγεται, ὥστε μὴ τοὺς μετὰ ταῦτα βλαβῆναι, οὔτε αὐτὰ ἀποσιωπᾶ, ὥστε μὴ τοὺς τότε σκανδαλισθῆναι. Οἱ μὲν γὰρ τῆς ταπεινότητος ἐξεληθόντες, καὶ ἐξ ἐνὸς ὑψηλοῦ δόγματος τὸ πᾶν δυνήσονται κατιδεῖν· οἱ δὲ ἀεὶ ταπεινοὶ ὄντες, εἰ μὴ πολλάκις ταῦτα ἤκουον, οὐδ' ἂν ὄλως προσῆλθον». Πρβλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. γ', P.G. 59,41· ὁμ. κδ', P.G. 59,157· ὁμ. λη', P.G. 59,217· ὁμ. λθ', P.G. 59,220 ἐξ· ὁμ. μ', P.G. 59,232· ὁμ. π', P.G. 59,434.

334. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. α', P.G. 60,15 ἐξ.

335. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,615 ἐξ.

Ἐπιστολές του, ὅπως στὰ Ρωμ. 1,1 ἐξ.³³⁶. Ἐφεσ. 6,1 ἐξ.³³⁷. Ἐβρ. 1,1 ἐξ.³³⁸. 1,7 ἐξ.³³⁹. 8,1 ἐξ.³⁴⁰ κ.ά., «τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς», «ὥστε τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς ὁδὸν γενέσθαι, καὶ διὰ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα χειραγωγῆναι, καὶ γενομένους ἐν τοῖς μεγάλοις μανθάνειν ὅτι ταῦτα συγκαταβάσεως ἦν»³⁴¹.

Μὲ δογματικές προϋποθέσεις ἐξηγεῖ ὁ Χρυσόστομος καί: 1) τὸ σκοπὸ τοῦ ἐρωτήματος τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἂν εἶναι ὁ Μεσσίας (Ματθ. 11,2-3)³⁴², 2) τὸ διάλογο τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς γιὰ τὸν Ἥλια (Ματθ. 17,10 ἐξ.)³⁴³, 3) τὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ: «τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεὸς» (Ματθ. 19,17)³⁴⁴, 4) τὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ σημείου τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου (Ματθ. 24,30)³⁴⁵, 5) τὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ ὅτι «οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται» (Ματθ. 24,34)³⁴⁶, 6) τὸ «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» στὸ Λουκ. 3,3³⁴⁷, 7) ὅσα λέει ὁ Ἰησοῦς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸ Ἰωάν. 16,12 ἐξ.³⁴⁸, 8) ὅσα ὁ Στέφανος λέει στὰ Πράξ. 7,30³⁴⁹. 33³⁵⁰. 53³⁵¹, 9) τὸ Πράξ. 8,16, ὅτι οἱ Σαμαρεῖτες δὲν εἶχαν λάβει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἂν καὶ εἶχαν βαπτισθεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ³⁵², 10) τὸ «παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ...» στὸ Ρωμ. 1,24 (πρβλ. 1,26. 28)³⁵³, 11) τὸ «ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ...» στὸ Ρωμ. 11,8³⁵⁴, 12) τὸ περὶ βαπτίσματος «ὕπερ τῶν νεκρῶν» στὸ 1 Κορ. 15,29³⁵⁵,

336. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α', P.G. 60,395. 397.

337. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κx', P.G. 62,149.

338. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. α', P.G. 63,16.

339. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. γ', P.G. 63,29.

340. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ιδ', P.G. 63,109.

341. Βλ. ὁ.π.π. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. α', P.G. 60,395. 397. ὁμ. ιε', P.G. 60,543. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λθ', P.G. 61,338. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κα', P.G. 62,149. Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ., ὁμ. α', P.G. 63,16 ἐξ. ὁμ. β', P.G. 63,21. 24 ἐξ. ὁμ. γ', P.G. 63,27 ἐξ.

342. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. λστ', P.G. 57,413 ἐξ.

343. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. νζ', P.G. 58,557 ἐξ.

344. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ξγ', P.G. 58,603.

345. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. οστ', P.G. 58,698.

346. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. οζ', P.G. 58,703.

347. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ι', P.G. 57,185 ἐξ.

348. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. οη', P.G. 59,422 ἐξ.

349. Βλ. Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. ιστ', P.G. 60,130 ἐξ.

350. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ιζ', P.G. 60,134.

351. Βλ. ὁ.π.π., P.G. 60,138.

352. Βλ. ὁ.π.π., ὁμ. ιη', P.G. 60,143.

353. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. γ', P.G. 60,414 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. ιγ', P.G. 62,93.

354. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ιθ', P.G. 60,583.

355. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. μ', P.G. 61,347 ἐξ.

13) τὸ «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί, ἄγγελος Σιατᾶν» (2 Κορ. 12,7)³⁵⁶, 14) ὅσα ὁ Παῦλος γράφει γιὰ τὰ συμβάντα στὴν Ἀντιόχεια στὸ Γαλ. 2,11 ἐξ.³⁵⁷ κ.ἄ.

Γιὰ τὴ μὲ δογματικὲς προϋποθέσεις ἐρμηνεῖα χριστολογικῶν καὶ ἄλλων μαρτυριῶν τῆς Κ.Δ. ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο ὑπάρχουν ἀσφαλῶς πολλὲς καὶ σοβαρὲς ἀντιρρήσεις ἀπὸ τὴ μεριά τῆς σύγχρονης κριτικῆς ἐρευνας τῆς Κ.Δ. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀμφισβητήσῃ κανεὶς τὴν πρόθεση, τὸ ζῆλο καὶ τὴ συνεχῆ προσπάθεια τοῦ Χρυσοστόμου νὰ δώσει μιὰ σύμφωνη μὲ τὸ κείμενο ἐρμηνεῖα³⁵⁸. Γιὰ νὰ διασαφηνίσει τὰ χριστολογικὰ χωρία τῆς Κ.Δ. ὁ Χρυσόστομος χρησιμοποιοεῖ πολλὲς φορές σχετικὰ χωρία ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔργο ἢ ἄλλα ἔργα τοῦ ἱεροῦ συγγραφέα³⁵⁹, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα βιβλία τῆς Κ.Δ.³⁶⁰, ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι ἡ χριστολογία ὅλων τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. εἶναι ἐνιαία καὶ ταυτόσημη³⁶¹. Ἀλλὰ καὶ στὸν τελευταῖο αὐτὸ τρόπο ἐρμηνείας τῶν χριστολογικῶν μαρτυριῶν τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ., ποῦ εἶναι ἀμφισβητήσιμος στὸ βαθμὸ ποῦ παραγνωρίζονται οἱ μεταξὺ τους διαφορὲς, τὸ μέτρο καὶ τὸ κριτήριό τῆς ἐξήγησης τοῦ Χρυσοστόμου παραμένει τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ. ὡς ὁλόκληρο, γιὰτὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ, ὅπως εἶδαμε, τὴν πηγὴ, τὸ θεμέλιο καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν³⁶².

Εἶναι ἀδιανόητο στὸ Χρυσόστομο ὅποιαδήποτε ἀντιπαράθεση τῆς

356. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κστ', Ρ.Γ. 61,577 ἐξ.

357. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., Ρ.Γ. 61,640 ἐξ.

358. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 59,39 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 62,317 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 63,13 ἐξ.· ὁμ. β', Ρ.Γ. 63,20 ἐξ.· ὁμ. γ', Ρ.Γ. 63,27 ἐξ.

359. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. λ', Ρ.Γ. 59,172 ἐξ.· ὁμ. λη', Ρ.Γ. 59,216 ἐξ.· ὁμ. λθ', Ρ.Γ. 59,220· ὁμ. μ', Ρ.Γ. 59,232· ὁμ. ξδ', Ρ.Γ. 59,355· ὁμ. ξη', Ρ.Γ. 59,375 ἐξ.· ὁμ. ξθ', Ρ.Γ. 59,377 ἐξ.· ὁμ. οστ', Ρ.Γ. 59,411· ὁμ. π', Ρ.Γ. 59,434· ὁμ. πκ', Ρ.Γ. 59,439· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κθ', Ρ.Γ. 61,598 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., Ρ.Γ. 61,615· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ζ', Ρ.Γ. 62,231 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Τιτ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,664 κ.ἄ.

360. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ε', Ρ.Γ. 57,58· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. ιβ', Ρ.Γ. 59,82· ὁμ. λη', Ρ.Γ. 59,216 ἐξ.· ὁμ. ξη', Ρ.Γ. 59,375 ἐξ.· ὁμ. π', Ρ.Γ. 59,434· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λθ', Ρ.Γ. 61,337· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κθ', Ρ.Γ. 61,598 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., Ρ.Γ. 61,615. 617· Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ζ', Ρ.Γ. 62,231 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 63,13 ἐξ.· ὁμ. β', Ρ.Γ. 63,19 ἐξ.· ὁμ. γ', Ρ.Γ. 63,27 ἐξ. κ.ἄ.

361. Βλ. Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 48,797: «Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ρήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς καὶ πάσῃ τῇ Παλαιᾷ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας διαλάμπουσιν ἔστιν ἰδεῖν τὴν τοῦ Μονογενοῦς δόξαν».

362. Βλ. Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. γ', Ρ.Γ. 51,87 ἐξ.· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. θ', Ρ.Γ. 53,76· ὁμ. κδ', Ρ.Γ. 53,214· Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμ. λγ', Ρ.Γ. 60,243 ἐξ.· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. στ', Ρ.Γ. 61,50 ἐξ.· Εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ., ὁμ. η', Ρ.Γ. 63,73 κ.ἄ.

διδασκαλίας τῆς ἀγ. Γραφῆς στὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος πιστεύει ἀκράδαντα ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Ἰ.Χ. στὸν Πέτρο (Ματθ. 16,18-19) εἶναι «οἰκοδομὴ ἄσειστος», «τεῖχος ἀρραγές», «λιμὴν ἀσφαλῆς»³⁶³, ἐρμηνεύει αὐθεντικὰ τὴν ἀγ. Γραφή³⁶⁴. Δὲν ἐπικαλεῖται ὅμως τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴν ὀρθότητα τῆς ἐρμηνείας τῶν μαρτυριῶν τῆς Κ.Δ. Ἀπεναντίας, ζητεῖ πάντα νὰ δείξει ὅτι ἡ ὀρθότητα τῆς δικῆς του ἐρμηνείας, ποὺ προϋποθέτει καὶ μαρτυρεῖ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, βασίζεται στὰ ἴδια τὰ κείμενα. Αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα φανερὸ στὴν πολεμικὴ του κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Τοὺς κατηγορεῖ ὅτι δὲν «ἴστανται ἐπὶ τῶν ρημάτων» τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν δικούς τους δρόμους ἐρμηνείας³⁶⁵, ὅτι δὲν προσέχουν «μετ' ἀκριβείας τοῖς ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ κειμένοις»³⁶⁶, ὅτι «ἀφῆκαν τὰ γράμματα, ἵνα τοῖς οἰκείοις ἄλῳσιν ἐπιχειρήμασιν»³⁶⁷, ὅτι «πρὸς τὰς οἰκείας ἐννοίας διαστρέφουν τὰ ρήματα» τῆς Γραφῆς³⁶⁸. Καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ μὴ ἀνέχονται «τῶν μυθολογεῖν ἐπιχειρούντων, καὶ καταστοιχειουμένων τῆς θείας Γραφῆς καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ οἰκείου νοδὸς εἰσφερόντων τοῖς θείοις διδάγμασιν»³⁶⁹, νὰ ἐντροφυοῦν οἱ ἴδιοι μόνο στὰ «γράμματα» τῶν ἱερῶν συγγραφέων³⁷⁰, νὰ προσέχουν «ἀκριβῶς τοῖς λεγομένοις»³⁷¹, χωρὶς νὰ προσθέτουν ἢ νὰ ἀφαιροῦν τὸ παραμικρὸ³⁷², ὥστε «ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων» νὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ὀρθὴ πίστη³⁷³.

363. Βλ. Πρὸς Ἀνομοίους, ὁμ. ια', P.G. 48, 796. Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. β', P.G. 51,77 ἐξ. Ὁμιλία ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἕξω εὔρεθεις εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη, P.G. 52,395 ἐξ.

364. Βλ. Κ. Δ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν Ἀθήναις 1958.

365. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Γαλ., P.G. 61,617 ἐξ.

366. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,44 ἐξ.

367. Βλ. Περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,174.

368. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κα', P.G. 61,545 ἐξ. Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Εἰς τὸν ἄγιον ἱερομάρτυρα Φωκᾶν, P.G. 50,701.

369. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κδ', P.G. 53,214. Πρβλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λδ', P.G. 61,288 ἐξ.

370. Βλ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κκ', P.G. 61, 545 ἐξ. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,44 ἐξ.

371. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. ια', P.G. 62,263 ἐξ.

372. Βλ. Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. λδ', P.G. 61,293 ἐξ.

373. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. δ', P.G. 62,31. Πρβλ. Περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν προφητειῶν, ὁμ. α', P.G. 56,174. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. δ', P.G. 53,44 ἐξ. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κα', P.G. 61,545 ἐξ. Εἰς τὴν πρὸς Φιλ., ὁμ. στ', P.G. 62,263 ἐξ.

δ. Ἑρμηνευτικὴ παράδοσις.

Τὴν ἐποχὴ τοῦ Χρυσοστόμου ὑπῆρχε ἤδη μιὰ πλούσια παράδοσις ἐρμηνείας τῶν κειμένων τῆς ἀγ. Γραφῆς. Ξεχωριστὴ θέση στὴν παράδοσις αὐτὴ κατεῖχε ἡ ἐρμηνεία τῶν «Πατέρων», τῶν «θαυμαστῶν καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν»³⁷⁴, ἐπειδὴ αὐτοὶ κυρίως ἔχουν ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια τὰ βιβλικὰ κείμενα³⁷⁵. Πολὺ σπάνια ὅμως ἐπικαλεῖται ὁ Χρυσόστομος τὴν ἐρμηνεία τῶν Πατέρων. Ἀντίθετα πολὺ συχνὰ ἀναφέρει τὶς ἐξηγήσεις πού ἔδωσαν στὰ χωρία τῆς Κ.Δ. ἄλλοι ἐρμηνευτές, χωρὶς νὰ τοὺς ὀνομάζει. Εἰσάγει τὶς ἐξηγήσεις αὐτὲς κατὰ κανόνα μὲ τὸ ἄβριστο «τινὲς φασί». Ἡ στάσις τοῦ Χρυσοστόμου ἀπέναντι σ' αὐτὲς εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο κριτικὴ καὶ τὸ κριτήριον εἶναι πάντοτε τὸ ἐξηγούμενον κείμενον. Ἀπὸ τὶς προτεινόμενες ἐξηγήσεις ἑνὸς χωρίου ἀποδέχεται μιὰ, μόνο ἂν εἶναι σύμφωνη μὲ τὸ κείμενον³⁷⁶. Διαφορετικὰ προτείνει³⁷⁷ ἢ ἀκολουθεῖ σιωπηρὰ³⁷⁸ μιὰ ἄλλη περισσότερο σύμφωνη μὲ αὐτὸ ἐξήγησις.

Ὁ σεβασμὸς τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὸ κείμενον εἶναι ἐμφανὴς καὶ στίς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού μὲ ἐπιφύλαξιν —«ἐμοὶ δοκεῖ», «οἶμαι»— δέχεται³⁷⁹ ἢ προτείνει³⁸⁰ τὴν ἐξήγησις ἑνὸς χωρίου.

ε. Τὸ αἵτημα τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου ἔρευνας τῆς Κ.Δ.

Ἡ σύμφωνη μὲ τὸ κείμενον (textgemässe) τῆς Κ.Δ. μέθοδος ἐρμηνείας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου δὲν εἶναι ἱστορικοκριτικὴ. Αὐτὸ εἶναι φυσικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ στὴν ὁποία ζοῦσε. Σήμερα ὅμως ἡ ἱστορικοκριτικὴ ἔρευνα τῆς Κ.Δ. εἶναι αὐτόνοητη ὄχι μόνο γιὰ τὴν προτεσταντικὴν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ρωμαιο-

374. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. γ', Ρ.Γ. 57,31.

375. Πρβλ. ὁ.π. Ρ.Γ. 57,35· Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θεῶν Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. δ', Ρ.Γ. 51,101.

376. Βλ. Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. πε', Ρ.Γ. 59,461· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 60,467 ἐξ· Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 61,78· ὁμ. ι', Ρ.Γ. 61,81· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. ι', Ρ.Γ. 61,467· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. ιβ', Ρ.Γ. 62,381 ἐξ·, Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. ι', Ρ.Γ. 62,656.

377. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. ια', Ρ.Γ. 57,194· ὁμ. ιε', Ρ.Γ. 57,226· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ι', Ρ.Γ. 60,473 ἐξ· ὁμ. ιβ', Ρ.Γ. 60,502· ὁμ. ιε', Ρ.Γ. 60,539· Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορ., ὁμ. κστ', Ρ.Γ. 61,577· Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. ε', Ρ.Γ. 62,39· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,507· ὁμ. ιβ', Ρ.Γ. 62,560· Εἰς τὴν πρὸς Τίτ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,663.

378. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. νβ', Ρ.Γ. 57,517 ἐξ.

379. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. θ', Ρ.Γ. 60,467 ἐξ· Εἰς τὴν πρὸς Κολ., ὁμ. ιβ', Ρ.Γ. 62,381 ἐξ· Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμ., ὁμ. ι', Ρ.Γ. 62,656.

380. Βλ. Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. κζ', Ρ.Γ. 57,345· Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ., ὁμ. ι', Ρ.Γ. 60,479· ὁμ. ιε', Ρ.Γ. 60,539· Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. κδ', Ρ.Γ. 62,168· Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμ., ὁμ. α', Ρ.Γ. 62,605 ἐξ.

καθολικὴ ἐπιστήμη τῆς Κ.Δ., γιὰ τὴν ὁποία ἰσχύει πολὺ περισσότερο σήμερα ὅ,τι ἔγραφε γι' αὐτὴν ὁ E. Käsemann³⁸¹ τὸ 1957: 'Ἡ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει νὰ παραδεχοῦμε ὅτι ἡ σύγχρονη καθολικὴ ἐξήγηση, τουλάχιστο στὴ Γερμανία καὶ κοντὰ σ' αὐτὴ, ἔφθασε σ' ἓνα ἐπίπεδο ποῦ δὲν ὑπολείπεται πιά τῆς προτεσταντικῆς ἐργασίας γενικὰ καὶ ὄχι σπάνια τὴν ξεπερνᾷ σὲ ἐπιμέλεια. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἱστοριοκριτικὴ μέθοδος ἔγινε καταρχὴν κοινὸ ἀγαθό. Δὲν χαρακτηρίζει πιά ἓνα θεολογικὸ ἐξηγητικὸ στρατόπεδο, ἀλλὰ χωρίζει πρακτικὰ τὴν ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν ἄκριτη θεωρία καὶ «τὸν πρωτογονισμό». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀρθοδόξους ἐρμηνευτὲς ἀναγνωρίζεται ἡ ἀναγκαιότητα μιᾶς νηφάλιας ἱστοριοκριτικῆς ἐρευνας τῆς ἀγ. Γραφῆς³⁸². Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους θεολόγους ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὴ θεμελιώδη ἀρχὴ τῆς ὀρθόδοξης ἐρμηνευτικῆς³⁸³. Αὐτὸ σημαίνει: 1) Κάθε αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀγ. Γραφῆς συντελεῖται μόνον μέσα στὴν Ἐκκλησία. 2) Ἡ Παράδοση εἶναι ὁ ζωντανὸς ἐρμηνευτικὸς ὀρίζοντας μέσα στὸν ὁποῖο ἀκούεται καὶ κατανοεῖται ὀρθὰ ὁ λόγος τῶν Γραφῶν. 3) Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ ὕψιστες αὐθεντίες τῆς ἐρμηνείας τῆς ἀγ. Γραφῆς. Τὸ ὁμόφωνο τῶν Πατέρων ἀποτελεῖ τὸν ἀσφαλέστερο ὁδηγὸ τοῦ ὀρθόδοξου ἐρμηνευτῆ.

Τίθεται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα: ὑπάρχει δυνατότητα μιᾶς ὀργανικῆς ἔνταξης καὶ λειτουργίας τῆς ἱστοριοκριτικῆς μεθόδου ἐρευνας τῆς Κ.Δ. σὲ μιὰ ἐρμηνευτικὴ ποῦ ἔχει ὡς θεμελιώδη ἀρχὴ τὴν ἐκκλησιολογία; Κατὰ τὸν G. Ebeling ἡ ἱστοριοκριτικὴ μέθοδος, ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε καὶ ἐφαρμόσθηκε στὴν προτεσταντικὴ θεολογία εἶναι οὐσιαστικὰ ξένη πρὸς τὴ ρωμαιοκαθολικὴ —συνεπῶς καὶ πρὸς τὴν ὀρθόδοξη— ἐρμηνευτικὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ποῦ μαρτυρεῖται στὴ Γραφὴ δὲν μπορεῖ νὰ κατονηθεῖ ὀρθὰ χωρὶς τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἐξήγηση, ποῦ προϋποθέτει τὴ θεοπνευστία τῆς Γραφῆς καὶ λαμβάνει σοβαρὰ ὑπόψη τὴν αὐθεντικὴ ἀπὸ τοὺς Πατέρες καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς, δὲν μπορεῖ, ὑποστηρίζει ὁ Ebeling, νὰ θέσει τὸ ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα τῆς Κ.Δ. μὲ τὴν κριτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ του σοβαρότητα.

381. Βλ. E. Käsemann, *Neutestamentliche Fragen von heute*, στό: *Exegetische Versuche und Besinnungen*, Bd II, Göttingen 1968, σελ. 12.

382. Βλ. E. Ἀντωνιάδου, *Αἱ τῆς Κ.Δ. ὀρθόδοξοι ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαὶ καὶ μέθοδοι καὶ αἱ θεολογικαὶ τῶν προϋποθέσεις*, ἐν Ἀθήναις 1937· Β. Βέλλα, *Κριτικὴ τῆς Βίβλου καὶ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία*, Ἀθήναι 1937· Elias Oikonomos, *Bibel und Bibelwissenschaft in der orthodoxen Kirche*, KBW Verlag Stuttgart, 1976, σελ. 52 ἐξ. Πρὸβλ. G. Galitis, *Die historisch-kritische Bibelwissenschaft und die orthodoxe Theologie*, Les éditions du centre orthodoxe, Chambésy-Généve, 1984, σελ. 1.

383. Τῆ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. Π. X. Ἀνδριοπούλου, ὁ.π.π., σελ. 364 ἐξ. Βλέπε ἐπίσης G. Galitis, ὁ.π.π., σελ. 1 ἐξ. Ἰ. Παναγοπούλου, ὁ.π.π. σελ. 7. 25 ἐξ.

τα³⁸⁴. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς τοῦ Ebeling ἀδικεῖ τῇ σύγχρονη ρωμαιοκαθολικῇ ἐξήγησιν, ἡ ὁποία ἀντιμετωπίζει μὲ πολλὴ ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα τὸ συνδεδεμένο μὲ τὴν ἱστορικοκριτικὴ μέθοδο ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα τῆς Κ.Δ.³⁸⁵. Ἀλλωστε ἓνας κριτικὸς ἐρευνητὴς τῆς ὁλκῆς τοῦ E. Käsemann ἀναγνώριζε, ὅπως εἶπαμε πῶς πάνω, ἤδη ἀπὸ τὸ 1957, ὅτι ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἐπιστήμη τῆς Κ.Δ. ἐφαρμόζει τὴν ἱστορικοκριτικὴ μέθοδο στὴν ἐξήγησιν τῆς Κ.Δ. μὲ τὴν ἴδια, ὅπως ἡ προτεσταντικὴ, σοβαρότητα. Ἡ πραγματικότης αὐτὴ δείχνει ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἔνταξιν τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου σὲ μιὰ ἐρμηνευτικὴ πού ἔχει ἐκκλησιολογικὸ χαρακτήρα. Μιὰ ἔνταξιν μὲ ἐντάσεις βέβαια καὶ προβλήματα, πού μπορεῖ ὅμως νὰ φέρει πλούσιον καρπὸν, ἂν οἱ ἐξηγητὲς ἔχουν τὴ συνείδησιν ὅτι πρῶτ' ἀπ' ὅλα εἶναι διάκονοι τῆς Ἐκκλησίας³⁸⁶.

Στὴν προέκτασιν τῆς ἐρμηνευτικῆς τοῦ Χρυσοστόμου μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ ὄση γίνεται συνέχεια (Kontinuität) στὴν ἀσυνέχεια (Diskontinuität) τῶν ἐποχῶν: Μιὰ ἐρμηνευτικὴ πού ἔχει ὡς ἀρχὴ τὸ ἴδιον τὸ κείμενον τῆς Κ.Δ., πού στὴν κίνησιν τῆς δηλ. πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ. διέπεται ἀπὸ τὸ χαρακτήρα τῆς Κ.Δ. ὡς κειμένου, ὡς «γραφή», ὡς «γράμματος», ὅχι μόνον ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ἱστορικοκριτικὴ μέθοδο, ἡ ὁποία συνοδεύοντας τὴ θεολογικὴ ἐρμηνείαν καθιστᾷ διαφανὲς τὸ κείμενον, ὥστε νὰ φαίνεται εὐκρινῶς τὸ περιεχόμενον του, καὶ ἐνεργώντας «οὐ φιλονίκως, ἀλλ' ἐλεγκτικῶς» μειώνει τὸν κίνδυνον παρανόησιν «τοῦ πράγματος» πού ὁμιλεῖ διὰ τοῦ κειμένου³⁸⁷.

Ἡ ἀγ. Γραφὴ ὅμως δὲν εἶναι «ψιλὰ γράμματα»³⁸⁸. Σύμφωνα μὲ τὴν αὐτοκατανόησιν τῆς εἶναι λόγος Θεοῦ καὶ ἀπαιτεῖ νὰ ἀκουσθεῖ καὶ κατανοηθεῖ ὡς λόγος Θεοῦ πού σκοπεῖ στὴ σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου³⁸⁹. Ἀνταποκρί-

384. Βλ. G. Ebeling, Die Bedeutung der historischkritischen Methode, στό: Wort und Glaube, Bd I, Tübingen 1967, σελ. 29 ἐξ.

385. Βλ. R. Marle, Das theologische Problem der Hermeneutik, Mainz 1965, σελ. 93 ἐξ. 107 ἐξ.

386. Βλ. K. Rahner, Exegese und Dogmatik, στό: Exegese und Dogmatik, hrsg von H. Vorgrimler, Mainz 1962, σ. 25 ἐξ.. Πρβλ. O. Kuss, Exegese als theologische Aufgabe, στό: BZ. N.F. 5 (1961)· R. Schnackenburg, Zur dogmatischen Auswertung des N.T., στό: Exegese und Dogmatik, hrsg von H. Vorgrimler, Mainz 1962, σελ. 115 ἐξ.· A. Vögtle, Fortschritt und Problematik der neutestamentlichen Wissenschaft, στόν ἴδιον τόμον, σελ. 53 ἐξ.

387. Πρβλ. O. Cullmann, Die Problematik der exegetischen Methode Karl Barths, στό: Vorträge und Aufsätze, Tübingen 1966, σ. 105 ἐξ.

388. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Πρὸς τοὺς ἐγκλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαύλου προσηγορίας, P.G. 51,126.

389. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Περὶ Ἱερωσύνης, λογ. δ', P.G. 48,672· Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, ὁμ. ζ', P.G. 49,92· Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν κ.λπ., ὁμ. δ', P.G. 51,100· Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. ιβ', P.G. 53,100.

νεταί κανεῖς στὸ σκοπὸ τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ., ὅταν σέβεται τὴν ἀναφορὰ τῆς στὸ κήρυγμα καὶ τὰ ἐρμηνεύει ἔτσι ὥστε ὁ λόγος τους τὰ γίνεται ζωντανὸς καὶ αὐθεντικὸς λόγος Θεοῦ στὸ παρῶν. Σὲ μιὰ τέτοια ἐρμηνευτικὴ διαδικασία, σὲ μιὰ διαδικασία δηλ. ποὺ εἶναι σύστοιχη μὲ τὸ κείμενο τῆς Κ.Δ., ὁ ρόλος τῆς ιστορικοκριτικῆς μεθόδου εἶναι μόνο ὑπηρετικὸς³⁹⁰. Ὁ Χρυσόστομος ὑπογραμμίζει: «Οἱ μὲν ἀπλῶς ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα (τῆς θείας Γραφῆς), γράμματα εἶναι νομίζουσι ψιλὰ καὶ τῶν ἄλλων πλέον ἔχειν οὐδέν· οἱ δὲ τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς αὐτὰ καταμανθάνοντες, πυρὶ τοῦ Πνεύματος παραδιδόντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν, ἅπαντα τὸν χρυσὸν αὐτῶν ἔψονται ραδίως»³⁹¹.

Οἱ ἀναγιώστες τῆς ἀγ. Γραφῆς πρέπει νὰ κάνουν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτοὺς γιὰ νὰ τὴν κατανοήσουν ὅσο γίνεται πιὸ σωστὰ καὶ πλήρως. Κύριο μέλημα ὄλων καὶ μάλιστα τῶν διδασκάλων-ἐρμηνευτῶν πρέπει νὰ εἶναι ἡ «μετὰ ἀκριβείας» ἐξέταση «τῶν γραμμάτων», γιὰ τὴν ὁποία εἶναι ἀναγκαία ἡ ιστορικοκριτικὴ μέθοδος. «Ὅταν ἐμεῖς εἰσφέρουμε «τὰ παρ' ἑαυτῶν» καὶ μόνον τότε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀληθινὸς διδάσκαλος, «ἄνωθεν ἐμβατεύων ταῖς καρδίαις ταῖς ἡμετέραις φωτίζει τὴν διάνοιαν, καταυγάζει τὸν λογισμόν, ἐκκαλύπτει ληθάνοντα, διδάσκαλος ἡμῖν γίνεται τῶν ἀγνωσμένων»³⁹², τὸ «Ἅγιο Πνεῦμα, ποὺ ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ καὶ μόνο Αὐτὸ γνωρίζει τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ «χάριτι» μᾶς κάνει κοινωνοὺς «μεγάλων ὄντως μυστηρίων καὶ ἀπορρήτων»³⁹³, θὰ μᾶς ὁδηγήσει «ἐπὶ τὴν κατανόησιν τῶν γεγραμμένων»³⁹⁴.

390. Ἡ σύγχρονη προτεσταντικὴ ἐρμηνευτικὴ ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ ρόλος τῆς ιστορικοκριτικῆς μεθόδου στὴν ἐρμηνευτικὴ διαδικασία εἶναι ὑπηρετικὸς. Βλ. Π. Χ. Ἀνδριοπούλου, ὁ.π.π., σελ. 66 ἐξ.· 89 ἐξ.· 118 ἐξ.· 133 ἐξ.

391. Βλ. Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαύλου προσηγορίας, P.G. 51,126.

392. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', P.G. 53,321. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κδ', P.G. 53,206· ὁμ. λε', P.G. 53,323 ἐξ.· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,20.

393. Βλ. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., ὁμ. γ', P.G. 62,24.

394. Βλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. λε', P.G. 53,322. Πρβλ. Εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμ. κα', P.G. 53,175· ὁμ. λβ', P.G. 53,293 ἐξ.· Εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁμ. α', P.G. 57,24· ὁμ. β', P.G. 57,25· Εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁμ. μ', P.G. 59,229 κ.ά.